

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

# НАУКОВИЙ ВІСНИК

ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО  
ПЕДАГОГІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ  
імені К. Д. УШИНСЬКОГО

*Лінгвістичні науки*

Збірник наукових праць

**№ 37**

*Видається з липня 2005 року*

Виходить два рази на рік

Одеса  
2023

Засновник: Державний заклад: «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»

Головний редактор збірника — *Олександр І. Гліаді*, доктор філологічних наук, професор кафедри перекладу і теоретичної та прикладної лінгвістики, Державний заклад «ПНПУ імені К. Д. Ушинського» (м. Одеса, Україна)

Редакційна колегія:

*Наталія Г. Ареф'єва*, д-р філол. наук, професор кафедри загального та слов'янського мовознавства, ОНУ імені І. І. Мечникова (м. Одеса, Україна);

*Грасильда Блаженс*, д-р філол. наук, професор, Інститут литовської мови (м. Вільнюс, Литва);

*Марія Вереш*, канд. філол. наук, доцент кафедри теорії та практики перекладу, Ужгородський національний університет (м. Ужгород, Україна);

*Володимир А. Глуценко*, д-р філол. наук, професор, зав. кафедри загального, германського та слов'янського мовознавства, Слов'янський державний педагогічний університет (м. Слов'янськ, Україна);

*Тетяна В. Громко*, д-р філол. наук, професор кафедри англійської філології та перекладу, Національний університет «Одеська політехніка» (м. Одеса, Україна);

*Ангеліна І. Демчук*, канд. філол. наук, доцент кафедри германської філології та методики викладання іноземних мов, Державний заклад «ПНПУ імені К. Д. Ушинського» (м. Одеса, Україна);

*Тетяна С. Єременко*, канд. філол. наук, професор, зав. кафедри германської філології та методики викладання іноземних мов, Державний заклад «ПНПУ імені К. Д. Ушинського» (м. Одеса, Україна);

*Тетяна М. Корольова*, д-р філол. наук, професор кафедри філології, Одеський національний морський університет (м. Одеса, Україна);

*Сергій П. Михида*, д-р філол. наук, професор кафедри української літератури, Центральноукраїнський державний університет імені Володимира Винниченка (м. Кропивницький, Україна);

*Олена М. Мітіна*, канд. філол. наук, доцент, зав. кафедри англійської філології та перекладу, Національний університет «Одеська політехніка» (м. Одеса, Україна);

*Олександра В. Попова*, д-р пед. наук, професор кафедри перекладу і теоретичної та прикладної лінгвістики, Державний заклад «ПНПУ імені К. Д. Ушинського» (м. Одеса, Україна);

*Ірина В. Стулак*, д-р філол. наук, професор кафедри перекладу і теоретичної та прикладної лінгвістики, Державний заклад «ПНПУ імені К. Д. Ушинського» (м. Одеса, Україна);

*Олег В. Тищенко*, д-р філол. наук, професор, зав. кафедри іноземних мов та перекладознавства, Львівський державний університет безпеки життєдіяльності (м. Львів, Україна);

*Анастасія А. Юмрукуз*, канд. філол. наук, доцент, завідувач кафедри західних і східних мов та методики їх навчання, Державний заклад «ПНПУ імені К. Д. Ушинського» (м. Одеса, Україна)

Заступник головного редактора: *Люба М. Дерік*, кандидат філологічних наук, доцент, зав. кафедри перекладу і теоретичної та прикладної лінгвістики, Державний заклад «ПНПУ імені К. Д. Ушинського» (м. Одеса, Україна)

MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF UKRAINE

# SCIENTIFIC RESEARCH ISSUES

OF SOUTH UKRAINIAN  
NATIONAL PEDAGOGICAL UNIVERSITY  
NAMED AFTER K. D. USHYNKY

*Linguistic Sciences*

The Scientific Research Issues Collection

**№ 37**

*Issued since 2005*

Frequency: biannual

Odesa  
2023

Founder: State Institution: State Institution: «South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky»

Chief Editor — *Alexander I. Iliadi*, Doctor of Philology, Professor of the Department of Translation, Theoretical and Applied Linguistics, State Institution «South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky» (Odesa, Ukraine)

Editorial Board:

*Natalia G. Arefieva*, Doctor of Philology, Professor at the Chair of General and Slavic Linguistics, Odessa I. I. Mechnikov National University (Odesa, Ukraine);

*Grasilda Blažienė*, Doctor of Philology, Professor, a full member of the Lithuanian Academy of Sciences, Institute of the Lithuanian Language (Vilnius, Lithuania);

*Mariya Veresh*, Candidate of Philology, Associate Professor at the Department of Translation Theory and Practice, Uzhhorod National University (Uzhhorod, Ukraine);

*Volodymyr A. Glushchenko*, Doctor of Philology, Professor, Head of the Department of the General, Germanic and Slavic Linguistics, Slovyansk State Pedagogical University (Slovyansk, Ukraine);

*Tetiana V. Hromko*, Doctor of Philology, Professor at the Department of English Philology and Translation, Odessa Polytechnic National University (Odesa, Ukraine);

*Angelina I. Demchuk*, Candidate of Philology, Associate Professor at the Department of the Germanic Philology and Methods of Teaching Foreign Languages, State Institution «South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky» (Odesa, Ukraine);

*Tetiana Ye. Yeremenko*, Candidate of Philology, Professor, Head of the Department of the Germanic Philology and Methods of Teaching Foreign Languages, State Institution «South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky» (Odesa, Ukraine);

*Tetiana M. Korolova*, Doctor of Philology, Professor at the Department of Philology, Odessa National Maritime University (Odesa, Ukraine);

*Serhii P. Mykhyda*, Doctor of Philology, Professor at the Department of Ukrainian and Foreign Literature, Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State University (Kropyvnytskyi, Ukraine);

*Olena M. Mitina*, Candidate of Philology, Associate Professor, Head of the Department of English Philology and Translation, Odessa Polytechnic National University (Odesa, Ukraine);

*Oleksandra V. Popova*, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor at the Department of Translation and Theoretical and Applied Linguistics, State Institution «South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky» (Odesa, Ukraine);

*Inna V. Stupak*, Doctor of Philology, Professor at the Department of Translation and Theoretical and Applied Linguistics, State Institution «South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky» (Odesa, Ukraine);

*Oleh V. Tyshchenko*, Doctor of Philology, Professor, Head of the Department of Foreign Languages and Translation Studies, Lviv State University of Life Safety (Lviv, Ukraine);

*Anastasiia A. Yumrukuz*, Candidate of Pedagogy, Associate Professor, Head of the Department of the Western and Oriental languages and Methods of their Teaching, State Institution «South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky» (Odesa, Ukraine)

Deputy editor-in-chief: *Iлона M. Derik*, Candidate of Philology, Associate Professor, head of the Department of Translation and Theoretical and Applied Linguistics, State Institution «South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky» (Odesa, Ukraine)

УДК 81: 39 [811.16 + 811.111]

<https://doi.org/10.24195/2616-5317-2023-37-1>

## МІФОЛОГІЧНИЙ РАКУРС МОВНОЇ КАРТИНИ СВІТУ (МІСЯЦЬ І СОНЦЕ У ФРАЗЕОЛОГІЇ)

---

---

**Олександр І. Іліаді**

доктор філологічних наук, професор кафедри перекладу  
і теоретичної та прикладної лінгвістики

ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний  
університет імені К. Д. Ушинського»,

Одеса, Україна

e-mail: alexandr.iliadi@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5078-8316>

**Ілона М. Дерік**

кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри перекладу  
і теоретичної та прикладної лінгвістики

ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний  
університет імені К. Д. Ушинського»,

Одеса, Україна

e-mail: Derik.IM@pdpu.edu.ua

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8979-4745>

### **АНОТАЦІЯ**

*Стаття має акцентувати на проблемі прихованої міфологічної семантики лексичних (ширше — фразеологічних) одиниць у слов'янських та германських (англійській) мовах. Часто відсутність належної уваги до цієї проблеми призводить до неточного, недоречного, поверхового перекладу або до неправильної оцінки певних фрагментів фольклорних текстів різного жанру при їх етнолінгвістичному вивченні. Будучи «стертими» на поверхні мовної свідомості, яка протягом еволюції виробила нові стереотипи, структури міфологічного мислення часто зберігаються на рівні лексичної семантики й у семантиці фразеологізмів.*

*Міфологічний план семантики мовних одиниць становить важливий рівень такого складного об'єкта лінгвістики, як мовна картина світу,*

оскільки багато в чому визначає специфіку, своєрідність мовного мислення, при цьому лишаючись неявним, прихованим за буденним, звичним значенням.

На прикладі мікротекстів (усталених образних словосполучень) із двома протилежними давніми концептами «місяць» і «сонце» показано спільність і відмінність у міфологічній семантиці одиниць слов'янських та англійської мови. Підкреслено відповідні диференційні риси слов'янської та германської картин світу.

**Ключові слова:** мовна картина світу, етнолінгвістика, семантика, перекладознавство, практичний переклад, діахронія, синхронія.

**Вступ.** Сучасний фахівець із мовознавства, особливо той, хто серйозно працює на ниві практики перекладознавства та етнолінгвістики, сприймає винесене в заголовок статті термінологічне словосполучення *мовна картина світу* як позначення складного багаторівневого об'єкта, вивчення якого залежить від завдань тієї галузі науки, яку він представляє. Звісно, вибір суми дослідницьких прийомів при цьому також визначається ракурсом, в якому розглядається картина світу (МКС), відбита в мові. Перекладач оцінює МКС як специфічну систему *мовних кодів*, завдяки яким у мовній свідомості певного етносу фіксується **не об'єктивна дійсність, а досвід її пізнання та усвідомлення**. Напр., в англійській мовній свідомості багаття *будується* (відсилка до складених і підпалених дров) або *робиться* (*to build a fire* або *to make a fire*), тоді як у слов'янській воно *розводиться* чи *розкладається* (рос. *развести костёр*, укр. *розкласти багаття/ватру*). Результат набуття досвіду становлять системи мовних знаків і способів зв'язків між ними, логіка яких (зв'язків), разом із лексичною та граматичною семантикою, власне, і визначає різницю між мовами. Чим глибші знання перекладача МКС тієї мовної культури, з якою він працює, тим точнішим буде переклад створених у її рамках текстів.

Фахівця, втаємниченого в проблематику ролі мови у формуванні етносів, МКС цікавить як ментальна матриця, в якій сконцентрований **образ світу**, покладений в основу національної психології. Частину такого образу становлять слова-символи, пов'язані мережею глибинних асоціацій із різними лексико-семантичними групами. У різних мовах ці зв'язки мають різну конфігурацію, зумовлюючи відмінності між ними. Наприклад, слово *калина* у слов'ян — поширений символ незаміжньої дівчини (а в родинній обрядовості — символ краси, чистоти), звідки поетичні вирази рос. *брать/ломать калину*, укр. *ходити по калину, зрубати калину* зі значенням 'видавати дівчину

заміж', рос. *сгибать калину* 'залицятися до дівчини, загравати з нею', *сломать калину* 'deflogare', *потерять калину* 'втратити цноту' (приклад В. В. Усачевої), які не мають відповідників у англійській мовній картині світу, а отже не можуть бути перекладені англійськими словосполученнями з назвами калини *viburnum* чи *guelder rose*, позбавленими такої національної символічної семантики.

Однак обидва погляди на МКС збігаються в спільному для перекладознавства та етнолінгвістики важливому пункті, визначальному щодо причин розбіжностей у мовних картинах світу різних культур. Ідеться про саме визначення мови як *історичного досвіду народу, втіленого в словах-поняттях і граматичних категоріях*, запропоноване видатним лінгвістом, ровесником ХХ століття, В. І. Абаєвим. Різний історичний досвід (у широкому розумінні) формує відмінності в МКС як результат членування сприйнятої через мови реальності, і як специфічне для кожного етносу бачення світу.

Мовна картина світу будь якого етнічного колективу пронизана міфологічними структурами, тобто система лексичної семантики експліцитно та на глибинному рівні містить сліди міфологічної свідомості, завдяки якій був сформований значний комплекс давніх значень. Саме так, оскільки процес набуття досвіду вивчення довілля та його осмислення протікав у рамках міфологічного мислення. Попри те, що феномен мовної картини світу в різних лінгвальних культурах непогано досліджений, її міфологічний вимір дістав лише фрагментарного опису, що й зумовлює **актуальність** будь-якої праці, присвяченої висвітленню імпліцитних семантичних структур (семем і зв'язків між ними), породжених міфологічним світосприйняттям.

**Практичні завдання** студії полягають у: 1) розгляді міфологічних аспектів семантики, з якими має справу лінгвіст, працюючи з лексикою та фразеологією різних мов; 2) аналізі прикладів-ілюстрацій міфологічної специфіки значень мовних одиниць.

**Методи дослідження.** Завдання статті зумовили застосування таких наукових методів аналізу матеріалу: описовий та зіставний.

**Матеріал** пропонованої розвідки було ексцерповано з доступних монографічних і фольклорних джерел, а також із творів художньої літератури (поезії та прози).

**Література.** З огляду на практичну специфіку запропонованих далі спостережень покликання на теоретичні положення та емпі-

ричні зауваги, які містяться у фаховій літературі, робляться по мірі необхідності.

### Матеріал аналізу та результати

Перш ніж перейти до розгляду прикладів, визначимося з основними позиціями термінологічного апарату.

#### I

Почнемо власне з терміна *лінгвістична (мовна) картина світу* (в науковій літературі трапляються і менш поширені синоніми *образ світу, модель світу*). Одним із кроків до усвідомлення необхідності відповідного поняття в гуманітарних знаннях було обґрунтування (*фізичної картини світу* у фізиці. Зокрема, такий концепт був запропонований та обґрунтований відомим фізиком Генріхом Герцем, якому потрібна була стисла назва для *суми внутрішніх образів зовнішніх об'єктів, які слугують для виведення логічних суджень про поведінку цих об'єктів*. Як бачимо, така дефініція терміна не відповідає змісту й аспектам мовознавства. Проте пізніше він був «інтегрований» в гуманітарні науки: його використовували філософи Карл Ясперс та Людвиг Вітгенштейн («Логіко-філософський трактат») і, найголовніше, німецький лінгвіст Йохан Лео Вайсгербер — один із найвизначніших представників неогумбольдтіанської течії в лінгвістиці.

Мовознавство оперує *власним, спеціалізованим розумінням картини світу*. Мова — найважливіший спосіб формування й збереження знань про світ, оскільки в ній фіксуються й кодуються результати пізнання об'єктивної дійсності її (мови) носіями. Отже, сума знань, утілених у мовній формі, становить «мовний проміжний світ», «мовну репрезентацію світу», «мовну модель світу» або «мовну картину світу», проміжну між свідомістю та пізнаваною дійсністю. *Мовна (лінгвістична) картина світу* — термін, який відповідає власне лінгвістичному підходу до історичного досвіду, збереженому в мові.

Тож, із лінгвістичного погляду **мовна картина світу** — це:

1) виражені в живих (природних) мовах спільні для всіх їхніх носіїв свідчення про внутрішній і зовнішній світ;

2) зафіксована в мові схема сприйняття дійсності, специфічна для певного мовного колективу;



3) історично сформована в побутовій свідомості даного мовного колективу й відображена в мові сукупність уявлень про світ, певний спосіб концептуалізації дійсності (С. Г. Тер-Мінасова);

4) сприйняття (образ), бачення світу, відображене в мові.

Наведені визначення МКС становлять узагальнення більшості наявних у літературі пояснень цього об'єкта. Їхньою спільною основою є акцент на образі дійсності та її концептуалізації у свідомості засобами мови.

## II

Другим контрольно важливим для цієї студії є поняття, що в науці дістало назву *міфологічна картина світу*. Його можна характеризувати в трьох аспектах — пізнавальному (гносеологічному), онтологічному, світоглядному. Отже, *міфологічна картина світу* — це:

– перша форма пізнання світу, відбита в мові, зокрема, в її текстовій реалізації (за звичай, в усних текстах);

– спосіб конструювання реальності, засіб управління суспільством і маніпулювання свідомістю;

– цілісне світорозуміння, в якому різні уявлення пов'язані в суцільну образну картину світу, яка поєднує реальність і фантазії, природне і надприродне, знання і віру, думку та емоції.

Фактично міфологічна картина світу є першою формою свідомості людини, оскільки становить суму поглядів на космогонію (походження світу). Міфологічній картині світу властива нерозчленованість первісної свідомості, єдність людини з довкіллям, ілюзорно-фантастичне уявлення про світ.

Основу цієї картини світу становлять архаїчні знання про універсум. Це не наукові, а народні, буденні знання. **Давні уявлення про світ нині можуть бути частково чи повністю втрачені на рівні сучасних знань, сучасної буденної свідомості, проте мова зберігає їх у своїй основі (системі концептів) у формі архаїчних ознак.**

Конкретизуємо *архаїчні поняттєві ознаки*. Це:

– ознаки концептів, зафіксовані в історичних та етимологічних словниках певних мов, але не відзначені в словниках сучасних мов;

– ознаки, зумовлені мовним матеріалом, але не зафіксовані у словниках відповідних періодів історії мови.

### III

Третє актуальне для нас поняття — *міфологічні концепти-символи*. Це категорія важливих символічних образів, визначальних для міфологічної свідомості народу. Власне, розуміння культурного навантаження цих образів, суми закріплених за ними асоціацій, їхньої ролі в текстах міфологічного змісту уможливило правильне сприйняття міфологічної картини світу будь-якого народу. Для унаочнення сказаного візьмемо кілька прикладів, показових щодо збігів та розбіжностей у міфологічній картині світу слов'ян і англійців.

**Ілюстрація до спільності елементів міфологічної картини світу слов'ян і англійців на прикладі їхніх уявлень про місяць.** *Місяць і тооп* належать до категорії міфологічних концептів, їхні архаїчні ознаки відтворюються на основі фольклорних і літературних джерел. Культурна пам'ять слова настільки консервативна, що донесла до нас релікти давнього знання, які засвідчують етапи пізнання людиною зовнішнього та внутрішнього світів. *Символічними* тут можна назвати ті ознаки, які сягають відомого до сьогодні або вже втраченого міфу та можуть сприйматися як метафора, алегорія чи культурний знак.

Пор. спільність: а) символіки місяця як ока і знамення (кривавий місяць — вісник нещастя, катастрофи); б) зв'язку місяця з молоком; в) метафори *місяць-серп*:

слов'ян.: укр. усталене словосполучення *місяць одноокий* VS англ. «Though the whole heaven *be one-eyed with the moon*, / Though the dead landscape seem a thing possessed, Yet I go singing through that land oppressed As one that singeth through the flowers of June» (G. K. Chesterton «The End of Fear»);

слов'ян.: рос. «И озарён луной кровавой, / Лежит, как белый великан. / С рассветом дня опять в движенье. / Неугомонная орда: Отрядов сменных суета. / И новых пушек появление» (А. И. Полежаев «Ерпели»), серб. «*Крвав месец* врх Кошара, / Гробнице га српске скриле, / Једним ехом мрак дамара / И јецајем горске виле» (Н. Милакович «Вила са Кошара») VS англ. «When the sun is black in heaven, / The *moon as blood* above, And the earth is full of hatred, / This people tells its love» (G. K. Chesterton «An Alliance»);

слов'ян.: рос. «*Месяц молочный* спустился так низко, / Словно рукой его можно достать. / Цветики милые братца Франциска, / Где же вам иначе расцветать?» (М. А. Кузмин «Ассизи»), серб. «*Млечан*

и лаган *месец* / Пловио је између јесењих мириса и јутра / Још увек неубран светлошћу» (С. Домазет «Наука о ватри») VS англ. «When the *moon* rose over the plain, making it look *all milky*, the horrified villagers saw Mowgli, with two wolves at his heels and a bundle on his head, trotting across at the steady wolf's trot that eats up the long miles like fire» (J. R. Kipling «The Jungle Book»);

слов'ян.: рос. «Обращённый *месячный серп* светлел на небе. Робкое полночное сияние, как сквозное покрывало, ложилось легко и дымилось на земле» (М. В. Гоголь «Вий»), укр. *місячний серп* VS англ. «Slowly we trudged back, drooping under the thin *sickle of the moon*, and I heard him mutter to himself, «Himmel! Zwei und dreissig Pfund!» (J. Conrad «Falk»).

У цих прикладах міфологічна картина світу перетинається з мовною картиною світу, оскільки германські (зокрема, англійська) мови та слов'янські використовують для створення відповідних мовних виразів етимологічно тотожні елементи, напр., слово для позначення місяця (етимологічну довідку див., напр., у: ÉSSÂ [18: 191–184]; Gamkrelidze, Ivanov, 1995; Orel, 2003: 270).

Звісно, можна запідозрити, що подібні приклади ілюструють просто випадкові збіги в поетичному мисленні слов'ян і германців або ж належать до прикладів типовості розвитку мовного мислення загалом. Проте такі збіги відсутні у слов'ян і латинян, слов'ян і албанців (хоч вони й сусіди на Балканах), слов'ян і їхніх сусідів — східних романців (на Балканах і в Карпатах). Такі «збіги» породжені спільністю елементів міфологічної свідомості, спільними культурними переживаннями обох етносів, які мали давні контакти на території Європи ще до розселення германців на ті терени, де вони живуть нині. Вироблені під час мовних контактів, однакові чи близькі компоненти міфологічної та мовної картин світу пережили час і зберігаються донині. Письменники, народні співці просто використовують давно сформовані образні мовні одиниці, які тривалий час існували в усній формі, а тому не завжди потрапляли до писемних пам'яток, чим і пояснюється їхня (мовних одиниць) поява лише у поетичних і прозових творах пізньої доби.

**Ілюстрація до відмінності елементів міфологічної картини світу.** Образ небесного світила є ядерним для цілого комплексу солярної символіки. На рівні мови він утілений у лексемі, яка є типовим сло-

вом-символом у міфологічній свідомості деяких народів (наприклад, давніх іранців і слов'ян). Однак міфологічні алюзії простежуються не в його індивідуальному значенні, а в загальній семантиці архаїчних усталених словосполучень із ним. Архаїка слов'янських словосполучень на зразок рос. *красно(е) солнышко, солнце праведное*, укр. карп., черніг. *праведне сонечко* (пор. у текстах голосінь: «И поспешали к тебе, белая лебедушка, / Уж мы в день-то шли по *праведному солнышку*, / Уж мы в ночь да шли по светлomu по месяцю»; Russian lamentations, 1937: 119; «Яка твоя доріженька смутна та невесела! / Яка твоя хаточка темна та невидная, / Що ні дверичок, ні оконечка, ні *праведного сонечка* ...»; Свенціцький, 1912: 37, а також у А. Н. Малинки; у тексті примови від пристріту: «Я тебе зсилаю на очерета, на болота, на сухії ліса, на глухий шляхи та на м'якії моря, де грім не гримить, де дерево не шумить, де місяць не світить, де вітер не віє [...], де *праведне сонце* не сходить»; Курило, 1928: 23, 24) доводиться не лише вживаністю їх у мові фольклору, але й тим, що вони — відлуння язичницького шанування сонця, **мовні атрибути його культу**. Сонце тут мислиться як божество, саме тому воно має епітет *праведное*: необожнювані об'єкти дійсності не дістали би такої характеристики.

Важливо, що, присягаючись, даючи клятву, сонце кликали як свідка аналогічно до пізніших, маркованих християнством, клятв на зразок серб. (*васкрсли*) *Бог ми је сведок*, рос. *Бог — свидетель*, укр. *Бог — свідок*. Пор.:

макед. «*Туку ми тоја с'лнце!*» (Ђорђевић, 1958: 24) — «Ось тобі сонце!», ідентичне рос. «*Вот те(бе) крест (святой)!*»;

серб. «*Тако ми оног сунца што ме греје!*» (Ђорђевић, 1958: 24) — «Присягаюся сонцем, яке мене гріє!».

Як бачимо, достатньо замінити *сонце* на *бог, божество*, щоби зрозуміти їхню абсолютну синонімію, комутабельність у контекстах (*сонце праведне = бог праведний*). Із прийняттям християнства давнє словосполучення із заміненим суб'єктом (чи не заміненим, адже не виключені паралельні *\*sъlньse pravъdъno & \*bogъ pravъdъnъ* як елементи давнього *\*bog*-тексту) почали вживати стосовно до бога нової віри. Між іншим, лексема *бог* у складі фразем інколи демонструє семантичну (язичницьку) архаїку, пор. серб. «*Стој како дрвен Бог*» (середина XIX ст.; О. Ф. Гільфердінг — 85), де маємо *бог* 'дерев'яний кумир, ідол', 'дерев'яне зображення божества'.

Цікавими щодо розглядуваної теми видаються такі старі польські, чеські та російські фразеологізми середини XIX ст. (приклади І. І. Срезневського), як:

пол. «*Do kogo słońce, do tego i ludzi*» VS рос. «*К кому бог, к тому и люди*»;

пол. (клятва) «*jak słońce na niebie*» VS рос. (клятва) «*как Бог в небе*»;

чес. «*Věř jak slunci*», де *slunce* легко замінити словом *boh* без будь-яких смислових утрат.

Обидва об'єкти обожнювання (\**sъlnьce* і \**bogъ*) урівноважені в старовинній словенській клятві «*Sonca mi in Bogá*» = рос. «*Ей-богу!*» (середина XIX ст.; І. І. Срезневський).

Імпліцитний (міфологічний) план семантики містить архаїчний «солярний» вираз, яким представники старшого покоління носіїв кашубської мови (запис 1953 р.) зверталися до сонця, що заходило, дякуючи йому за щасливо прожитий день. Пор. (повторювалося кілька разів) «*Słuneško, źakujq ce, źesmě tak ščłqslěve skuńčěle ten źeń*» (Sychta, 1972: 84). Це ритуальна фраза, адресована солярному божеству, достатньо могутньому, щоби забезпечити людське щастя; досить замінити *Słuneško* словом *Bóg*, щоби це стало очевидним. Слов'янська діалектна фразеологія виявляє також і сліди вжитку *Бог* замість *сонце*, пор. давню сербську приказку «*Бог лако грє, али брзо стигне*» (запис середини XIX ст.; О. Ф. Гільфердінг — 13), дослівно — *Бог (сонце) повільно (легко) сяє/світить але швидко наздоганяє* як указівка на неспинний рух сонця (його неможливо перегнати) в небі протягом доби.

До прикладів зазначеного типу, здається, належать усталені поетичні вирази з ідеєю зустрічі сонця птахами, які першими вітають світило, пор., з одного боку, кашубський фразеологізм «*Ptãxë pěrře vítajq slĩnce*» (Sychta, 1972: 85), а з іншого — добре відомі з художніх текстів російські образні вислови «*Птицы первыми приветствуют солнце*» («*Птицы первыми встречают солнце/лучи солнца*»), що, вірогідно, потрапили до літературної мови з народних (фольклорних) джерел.

Сказане унеможливує дослівний переклад англійською мовою давнього східнослов'янського *красно солнышко* як *Red Sun* (принаймні, принагідно до сонця), оскільки він елементарно позбавлений культуроносного сенсу, тобто міфологічної семантики. Про еквівалентність поетичних словосполучень рос. *красно солнышко* & англ. *Red*

*Sun* доречно говорити лише принагідно до усталених виразів на зразок рос. «*Не все ненастье, проглянет и красное солнышко*» (В. І. Даль — I), «*Солнце красно заходит — к ветру*» (В. І. Даль — II, 548) & англ. «*Stormy weather cannot stay all the time, The red sun will come out, too*». Тут очевидна функція прикметників *красно(e)* & *red* власне як епітетів, чия функція полягає в увиразненні семантики означуваного іменника, і саме сполучення позначає **власне колір сонця**, якого воно набуває в певну погоду увечері.

Близький випадок складності дослівного перекладу клішованого виразу зі словом *сонце* у слов'янських і англійській мові вбачаємо в болг. *ясно слънце* (Ничева, Спасова-Михайлова, Чолакова, 1975: 487), макед. *јасно сонце* (пор. пісню «Зайди, зайди, јасно сонце...»), серб. *јасно сунце*, пол. *jasne słońce*, рос. *солнце ясное, ясно(e) солнце* («*Взойдет ясно солнце — прощай, светел месяц!*»); В. І. Даль — II, 474), укр. *ясне сонечко* та ін. Рефлекси псл. виразу \**ěskno(je) sьlnьce* однозначно засвідчують його не міфологічну, а звичайну поетичну семантику, однак вона також переконує в тому, що досить просте, на перший погляд, словосполучення становить проблему перекладу як раз через свою виразно слов'янську специфіку. Ми маємо на увазі типовість для слов'янської поетичної мови образних словосполучень із ад'ективом \**ěsknъ(jь)* (пор. рос. *ясное солнце, ясный месяц, ясная луна*, укр. *зорі ясні*) і їхню нетиповість для англійського **поетичного** мовлення. В англійських текстах цей самий зоровий образ передається через *bright sun* 'яскраве сонце' (пор. комбінований образ *blue sky, bright sun* — *блакитне небо, яскраве сонце*) або *clear sun*. Друге (дослівно — *ясне сонце*) може бути еквівалентом для рос. *ясное солнце* та ін., проте лише в «профанному» (нейтральному) значенні 'сонце на безхмарному небі' чи 'яскраве сонце'. Широка валентність ад'ектива *clear* 'чистий' дозволяє йому утворювати словосполучення з *moon* 'місяць' на зразок *clear moonlit night* — *ясна місячна ніч*, або *a clear moon means frost soon* — *ясний місяць означає, що незабаром заморозки*, проте і в цих прикладах наявна лише «технічна» вказівка на яскравість, інтенсивність світла від місяця, тому переклад відповідних синтаксичних одиниць у слов'янських творах поетичного змісту через англ. *clear sun* і *clear moon* буде досить поверховим.

### Висновки

Звісно, кілька наведених ілюстрацій не претендують на вичерпний опис зазначених проявів міфологічної семантики. Вони лише мають на меті привернути увагу до проблеми, яка в перекладознавстві останнього часу не береться до уваги, і це часто призводить до некоректних, буквальних перекладів, які не враховують ідіоетнічні (національно специфічні, часто зумовлені збереженими мовою імпліцитними елементами міфологічного мислення) аспекти семантики. Отже, йдеться лише про вступ до добре відомої, проте нерозв'язаної лінгвістичної проблеми.

Прискіпливий погляд на тривіальні, «передбачувано нескладні» словосполучення з епітетами потенційно забезпечить роботу перекладача початківця чи недосвідченого етнолінгвіста від помилок при роботі з текстами художнього та фольклорного змісту.

З іншого боку, увага до спільних міфологем, залишків спільних для багатьох індоєвропейських народів уявлень про навколишній світ допомагає знайти в мові оригіналу та мові перекладу не просто дослівні аналоги, а ціліснооформлені усталені словосполучення з ідентичною внутрішньою формою. Вони мають однакову (аж до найдрібніших нюансів) образну семантику й навіть побудовані з етимологічно тождного лексичного матеріалу (див. вище приклади словосполучень з назвою місяця), що в ряді випадків потенційно свідчить про фрагменти спільного для слов'ян та германців поетичного тексту, вироблені під час давніх мовних контактів.

**Перспективи** подальших досліджень ми вбачаємо в пошуку та розгляді інших мовних одиниць (лексем і фразем із вокабулярія слов'янських та германських мов), які демонструють приховану міфологічну семантику.

### ЛІТЕРАТУРА

- Борђевић Т. Р. Природа у веровању и предању нашега народа. Београд : Научно дело, 1958. Књ. 1 (= Српски етнографски зборник. 1958. Књ. LXXI). С. 3–319.
- Курило О. Матеріали до української діалектології та фольклористики. Київ : ВАН, 1928. 135 с.
- Ничева К., Спасова-Михайлова С., Чолакова Кр. Фразеологичен речник на българския език: В 2 т. София : БАН, 1975. Т. 2. 779 с.
- Свенціцький Іл. Похоронні голосіння. *Етнографічний збірник*. Львів, 1912. Т. XXXI–XXXII. С. 1–130.

Gamkrelidze Th. V., Ivanov Vjač. Vs. Indo-European and the Indo-Europeans: A Reconstruction and Historical Analysis of a Proto-Language and a Proto-Culture. Berlin ; New York : Mouton de Gruyter, 1995. Part I. 864 + 264 p. (= Trends in linguistics. Studies and monographs : 80).

Orel V. A Handbook of Germanic Etymology. Leiden ; Boston : Brill, 2003. 683 p.

Russian lamentations (wailings) [introductory article by N. P. Andreev and G. S. Vinogradov; ed. of texts and comm. G. S. Vinogradov], 1937. XXXV+263 p. ([https://books.google.com.ua/books/about/%D0%A0%D1%83%D1%81%D1%81%D0%BA%D0%B8%D0%B5\\_%D0%BF%D0%BB%D0%B0%D1%87%D0%B8.html?id=fUT-xgEACAAJ&hl=en&output=html\\_text&redir\\_esc=y](https://books.google.com.ua/books/about/%D0%A0%D1%83%D1%81%D1%81%D0%BA%D0%B8%D0%B5_%D0%BF%D0%BB%D0%B0%D1%87%D0%B8.html?id=fUT-xgEACAAJ&hl=en&output=html_text&redir_esc=y)).

Sychta B. Słownik gwar kaszubskich na tle kultury ludowej. Tom V: S–T. Wrocław ; Warszawa etc. : PAN, 1972. 455 s.

## MYTHOLOGICAL PERSPECTIVE OF THE LINGUISTIC WORLDVIEW (THE MOON AND THE SUN IN PHRASEOLOGY)

*Alexander I. Iliadi*

Doctor of philological sciences, Professor of the Chair  
of Translation, Theoretical and Applied Linguistics, State Institution «South Ukrainian  
National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky»,

Odessa, Ukraine

e-mail: alexandr.iliadi@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5078-8316>

*Ilona M. Derik*

PhD in Philology, Associate Professor, Head of the Chair  
of Translation, Theoretical and Applied Linguistics, State Institution «South Ukrainian  
National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky»,

Odessa, Ukraine

e-mail: Derik.IM@pdu.edu.ua

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8979-4745>

### SUMMARY

*In the focus of the article there is the problem of hidden mythological semantics of lexical (more broadly — phraseological) units in the Slavic and Germanic (English) languages. Often the lack of proper attention to this problem leads to inaccurate, inappropriate, superficial translation or to incorrect assessment of certain fragments of folklore texts of various genres in their ethnolinguistic study. Being «erased» on the surface of linguistic consciousness, which in the course of evolution has developed new stereotypes, the structures of mythological thinking are often preserved at the level of lexical semantics and in the semantics of phraseological units.*



*The mythological plane of the semantics of linguistic units is an important level of such a complex object of linguistics as the linguistic picture of the world, since it largely determines the specificity and originality of linguistic thinking, while remaining implicit, hidden behind the everyday, habitual meaning.*

*On the example of microtexts (established figurative phrases) with two opposite ancient concepts «the moon» and «the sun», the commonality and difference in the mythological semantics of the units of the Slavic and English languages are shown. The relevant differential features of the Slavic and Germanic worldviews are emphasized.*

**Key words:** linguistic worldview, ethnolinguistics, semantics, translation studies, practical translation, diachrony, synchrony.

## REFERENCES

Dorđević T. R. (1958). Priroda u verovanju i predanju našega naroda. Beograd : Naučno delo. Knj. 1 (= Srpski etnografski zbornik. Knj. LXXI), P. 3–319 [in Serbian].

Kurylo O. (1928). Materialy do ukrains'koi dialektologii ta fol'klornyky [Materials for Ukrainian Dialectology and Folkloristics]. Kyiv : VAN [in Ukrainian].

Ničeva K., Spasova-Mikhailova S., Čolakova Kr. (1975). Frazеологічен речник на българскиya yezik [Phraseological Dictionary of Bulgarian Language]. Tom 2. Sofia : BAN [in Bulgarian].

Sventsits'ky Il. (1912). Pokhoronni golosinn'a [Funeral Laments]. *Etnografičny zbirnyk [Ethnographic collection]*. Lviv. T. XXXI–XXXII, P. 1–130 [in Ukrainian].

Gamkrelidze Th. V., Ivanov Vjač. Vs. (1995). Indo-European and the Indo-Europeans: A Reconstruction and Historical Analysis of a Proto-Language and a Proto-Culture. Berlin ; New York : Mouton de Gruyter. Part I (= Trends in linguistics. Studies and monographs : 80).

Orel V. (2003). A Handbook of Germanic Etymology. Leiden ; Boston : Brill.

Russian lamentations (wailings) (1937). [introductory article by N. P. Andreev and G. S. Vinogradov; ed. of texts and comm. G. S. Vinogradov]. ([https://books.google.com.ua/books/about/%D0%A0%D1%83%D1%81%D1%81%D0%BA%D0%B8%D0%B5\\_%D0%BF%D0%BB%D0%B0%D1%87%D0%B8.html?id=fUT-xgEACAAJ&hl=en&output=html\\_text&redir\\_esc=y](https://books.google.com.ua/books/about/%D0%A0%D1%83%D1%81%D1%81%D0%BA%D0%B8%D0%B5_%D0%BF%D0%BB%D0%B0%D1%87%D0%B8.html?id=fUT-xgEACAAJ&hl=en&output=html_text&redir_esc=y)).

Sychta B. (1972). Słownik gwar kaszubskich na tle kultury ludowej. Tom V: S–T. Wrocław ; Warszawa etc. : PAN.

*Стаття надійшла до редакції 01.12.2023*

УДК 81:008:52]:811.163.2'373.7

<https://doi.org/10.24195/2616-5317-2023-37-2>

## АСТРОНОМІЧНИЙ ЛІНГВОКУЛЬТУРНИЙ КОД У БОЛГАРСЬКІЙ ФРАЗЕОЛОГІЇ (КОНЦЕПТ «НЕБО»)

---

*Наталія Г. Ареф'єва*

доктор філологічних наук, доцент, професор кафедри  
загального та слов'янського мовознавства  
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова,  
Одеса, Україна  
e-mail: n.arefieva@onu.edu.ua  
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4974-9157>

### **АНОТАЦІЯ**

*Статтю присвячено одному з найархаїчніших лінгвокультурних кодів — астрономічному лінгвокультурному коду, який відбиває уявлення давньої людини про світоустрій. На тлі незгасного інтересу до лінгвосеміотичних, етнолінгвістичних та лінгвокультурологічних досліджень привернення уваги до віддзеркалення в мові, зокрема фразеології, ustalених знаків культури — концептів, символів, стереотипів, еталонів тощо видається надзвичайно актуальним.*

*Метою статті є дослідження в межах астрономічного лінгвокультурного коду певного фрагмента болгарської фразеологічної картини світу, що відбиває концепт «небо». Об'єктом дослідження — фразеологізми болгарської мови, які вербально або невербально віддзеркалюють астрономічний лінгвокультурний код, зокрема концепт «небо»; предметом — лінгвокультурний зміст цих фразеологізмів. У студії використано як загальнонаукові методи — індукцію, дедукцію, аналіз, синтез, порівняння, так і суто лінгвістичні, серед яких — описовий метод, метод лінгвокультурної інтерпретації, метод концептуального аналізу. Наукова новизна дослідження зумовлена тим, що в ньому вперше у вітчизняній лінгвістиці здійснено спробу проаналізувати представленість та наповнення астрономічного лінгвокультурного коду на матеріалі болгарської фразеології, описано смислове навантаження одного з базових концептів цього коду — концепт «небо». Теоретична та практична цінність полягає у приверненні уваги науковців до подальших лінгвосеміотичних, лінгвокультурологічних, етнолінгвістичних досліджень на тлі фразеології різних мов, а також у*

можливості використання отриманих результатів у студіях із лінгвокультурології, етнолінгвістики, міжкультурної комунікації, фразеології, перекладознавства.

На підставі наведених даних автор доходить висновку: концепт «небо» є найрепрезентативнішим концептом, багатофункційним символом, який віддзеркалює прадавні уявлення про небо як сакральну космогонічну категорію, протиставлену землі на тлі архетипічної опозиції «верх — низ», а також на тлі опозицій «досяжність — недосяжність», «ідеальне, духовне — матеріальне, практичне». Фразеологічні моделі, за якими відтворюється символ неба, видаються як універсальними, властивими іншим мовам, так і специфічними. Перспективами подальшого дослідження вважаємо аналіз інших виокремлених у болгарській фразеології концептів астрономічного лінгвокультурного коду в порівнянні зі фразеологізмами інших слов'янських мов.

**Ключові слова:** код культури, лінгвокультурний код, фразеологізм, фразеологічна картина світу, концепт, символ, болгарська мова.

**Вступ.** Дослідження лінгвокультурних кодів на фразеологічному матеріалі різних мов є вельми актуальними і перспективними, оскільки сприяють подальшому утвердженню лінгвокультурологічного методу у фразеології, уможливають ефективніші способи інтерпретації цінної лінгвокультурної інформації у фразеологізмах як культурних знаках. Дослідження окремих лінгвокультурних кодів на тлі фразеології представлено працями Л. В. Савченко (Савченко, 2013), М. Л. Ковшової (Kovshova, 2016), В. А. Маслової (Maslova, 2016), І. С. Чибор (Чибор, 2016), Н. Г. Ареф'євої (Ареф'єва, 2021) та інших науковців. Перші розвідки, у яких дослідження фразеологізмів здійснено на тлі кодів культури, або культурних кодів, з'являються вже на початку ХХІ століття. До таких розвідок уналежнюємо праці представників лінгвокультурологічної школи В. М. Телія — В. В. Красних (Krasnykh, 2002), І. В. Захаренко (Zaharenko, 2003), Д. Б. Гудкова (Goodkov, 2004), М. Л. Ковшової (Kovshova, 2007, 2008), а також праці Т. В. Леонтьєвої (Leontyeva, 2003), В. М. Савицького та Е. А. Гашимова (Savitskiy, Gashimov, 2005), Г. А. Багаутдінової (Bagautdinova, 2007) та ін. Окремі дослідження присвячено віддзеркаленню астрономічного лінгвокультурного коду в регіональній фразеології, зокрема російській (Ареф'єва, 2019), або у фразеології декількох мов, зокрема українській, російській, румунській (Арікова, 2023). Проте на цей час бракує досліджень, здійснених на фразеологічному матеріалі південнослов'янських мов, що й зумовлює **актуальність** студії.

**Мета дослідження та завдання.** Мета цієї розвідки — у межах астрономічного лінгвокультурного коду дослідити певний фрагмент болгарської фразеологічної картини світу, пов'язаний із концептом «небо», що передбачає розв'язання таких завдань:

1) здійснити суцільну вибірку фразеологізмів болгарської мови, які вербально чи семантично відбивають астрономічний лінгвокультурний код;

2) на фразеологічному матеріалі болгарської мови виокремити концепти, що становлять астрономічний лінгвокультурний код;

3) дослідити один із найрепрезентативніших концептів астрономічного лінгвокультурного коду — концепт «небо».

**Матеріал та методи дослідження.** Матеріалом дослідження стали фразеологічні одиниці болгарської мови, згруповані навколо концептів, що формують астрономічний лінгвокультурний код — один із найархаїчніших кодів у свідомості людини. Джерелом емпіричного матеріалу слугував фундаментальний «Фразеологічен речник на българския език» у двох томах (Фразеологічен речник, 1974–1975). Оскільки лінгвокультурні коди наповнюють культурно значущі мовні знаки (концепти, символи, стереотипи, еталони тощо), вважаємо, що віддзеркалення лінгвокультурного коду у фразеологічних картинах світу доцільно досліджувати насамперед за допомогою методу лінгвокультурної інтерпретації, а лінгвокультурний зміст фразеологізмів розглядати в межах концептів і символів, які відбивають важливий фрагмент фразеологічної картини світу. У нашому дослідженні відбиття певного фрагмента астрономічного лінгвокультурного коду у болгарській фразеологічній картині світу плануємо здійснити на прикладі концепту «небо». Отже, у дослідженні застосовано комплекс методів, як загальнонаукових — індукція, дедукція, аналіз, синтез, порівняння, так і суто лінгвістичних, серед яких використано описовий метод, метод лінгвокультурної інтерпретації, метод концептуального аналізу.

**Результати дослідження.** Цілком поділяючи тезу М. Л. Ковшової про те, що до образу фразеологізму «залучаються ті чи ті реалії, яким уже притаманні культурні смисли», а «фразоутворення має культурну зумовленість» (переклад наш — Н. А.) (Kovshova 2016: 146–147), за результатами суцільної вибірки фразеологічних одиниць, що віддзеркалюють астрономічний лінгвокультурний код, ми виокремили

низку концептів, навколо яких групуються фразеологізми. Ними виявилися концепти *небе / небеса, слънце, звезда, месец*. Поодинокі фразеологізми фіксують компоненти *Марс* і *Козерог*. Серія фразеологізмів містить у своєму складі відразу два компоненти, відображаючи одночасно два концепти: *земята твърда, небето високо; на едно слънце смея ли, на една месечина спали* і т. ін. Докладний опис міфологічної картини світу давніх болгар здійснено видатною болгарською дослідницею Іванічкою Георгієвою в книзі «Българска народна митология», перша глава якої «Космосът в българските народни вярвания» містить такі змістові частини: «Небо», «Слънце», «Луна», «Звезди», «Земля», «Човек», «Космическото дърво», «Растения», «Животни», «Пространство и време» (Георгиева, 1993: 17–107). Як бачимо, перші чотири астрономічні об'єкти збігаються із виокремленими концептами. Розглянемо концепт *небо*, який виявився найрепрезентативнішим у болгарській фразеологічній картині світу.

Відзначимо насамперед виняткову роль неба у світоглядних уявленнях всіх слов'ян. У міфологічній картині світу *небо* і *земля* — сакральні категорії, символіка яких сягає сивої давнини. Про космогонічність цієї найархаїчнішої опозиції йдеться у фундаментальних працях «Славянские древности» (Slavonic Antiquities, 2004: 376–380), «Славянская мифология» (Slavic Mythology, 2002: 180–182, 316–317), «Знаки української етнокультури» (Жайворонок, 2006: 243–245, 388–389), «Мировое древо» (Торогов, 2010: 15). Віддзеркаленість цього сприйняття у свідомості праболгар знаходимо у фразеологізмах із широким спектром значень, пор.: *небо се на две разделя* — 'употреблява се за нещо ужасно, нещо много лошо, греховно' (Фразеологичен речник, 1974: 683); *ще видиш рошаво небето* (букв. 'побачиш кудлате небо') — *жарг.* 'ще ти причернее пред очите' (Анкова-Ничева, 1993: 275); *пада ми / падне ми нур от небето* (букв. 'падає / упав дощ із неба') — 'получавам нещо наготово, съвсем без труд': *Той чака да му падне нур от небето* (Фразеологичен речник, 1975: 103); *пада ми / падне ми от небето* 'получавам нещо без труд без усилия, наготово, неочаквано': — *Нивите ми щял да взема... На мен пак щял да ги сърне, ама с техника... Лежи ти на тази кълка, чакай да ти падне от небето... Работа трябва, работа* (Г. Караславов, На прав път) (Фразеологичен речник, 1975: 103). Прадавні уявлення про шлюб *неба* і *землі* відображає давній народний звичай, про який згадує І. Георгієва і за яким

наречений постає в образі *неба*, а наречена — *землі*: «в брамански сватбен ритуал откриваме интересен паралел. Женихът казва на невестата: «Аз съм небе, а ти земя. Стани ми жена» (Георгиева, 1993: 18). Згадаємо також сербську загадку про *небо* та *землю* «Высокий папаша, плоская мамаша...» (Slavonic Antiquities, 2004: 377).

У болгарській фразеології знаходимо універсальну міжкультурну модель, за якою *небо* протиставлено *землі* на тлі архетипічної опозиції «верх — низ», а також «досяжність — недосяжність». Так, істотну відмінність, несхожість, абсолютну протилежність *неба* і *землі* закріплює фразеологізм *колкото от земята до небето* (*колкото от небето до земята*) 'за разлика, несъответствие — много голяма': 1. *Има разлика между тях колкото от земята до небето*. 2. *Това е далеч от истината колкото от небето до земята* (Фразеологичен речник, 1974: 534), пор. укр. *як (мов, ніби і т. ін.) небо від землі* — 1) 'дуже': *Цілі цих партій далекі, як небо від землі* (3 газети); 2) 'дуже велика різниця; цілковита протилежність': — *Та куди ж нам до вас рівнятися? Як небо від землі* (Г. Квітка-Основ'яненко) (Словник фразеологізмів, 2003: 139), рос. *[как] небо и земля* 'ничого похожего, полная противоположность' (Molotkov, 1968: 272).

*Небо* і *небеса* у просторовому лінгвокультурному коді символізують граничний, найвищий, рівень, який у фразеологічних образах постає символом найвищої міри, якою позначаються різноманітні сторони навколишнього світу й уласне людини, пор.: *вдигам / вдигна до небесата (небето)* някого — *книж.* 'прекалено много хваля, възхвалявам, превъзнасям някого': — *Ако бех успел да спинам Рашид бей, вие първи щехте да ме хвалите, да ме дигнете до небесата* (Д. Талев, Илинден) (Фразеологичен речник, 1974: 120); *книж. издигам / издигна до небесата* у тому самому значенні (Фразеологичен речник, 1974: 399); *до небесата (небето)* (синонімічне *до звездите*) — 1) 'извънредно много, прекалено (хваля)': *Като почнат да се вдигат надздравци, ... току-виж някой от тукашните боляри ще се похвали със сливенските сина, до небето ще ги разхвали* (Ст. Загорчинов, Ден последен); 2) *викам, крещя, рева, пища* и под. 'извънредно силно, високо (викам)': *Виках до небеса за капка милост, бащи и майки наричах сичките, кълях се, че нищо не зная, от онова, за което ме питаха* (Зах. Стоянов, Записки по българските въстания). *В една кошница лежало едно мъничко божие създание, което крещяло до небесата* (Ив. Вазов,

Чичовци); 3) 'извънредно силен, висок (вик)' (Фразеологичен речник, 1974: 269); *ще си хвърлям / хвърля шапката <до небето>* 'много ще съм доволен, ще бъда във възторг от нещо, което съм постигнал, успял': *Между писмата, които лежат пред мене, се намират някои доста едри, последни по дата поръчки и аз си казвам» че ако и' другата работа вървеше като тая, би трябвало да си хвърлям шапката* (Б. Райнов, Няма нищо по-хубаво от лошото време) (Фразеологичен речник, 1975: 528).

На відміну від української і російської мов у болгарській фразеологічній картині світу опозиція «земля — небо» вживається ще й у такому значенні: 'нема кому допомогти тому, хто опинився в дуже складних життєвих обставинах'. Таке значення закріплено у фразеологізмах *земята твърда, небето високо — діал.* 'употребява се, за подчертаване, че няма кой да помогне някому, който е изпаднал в тежко положение' (Фразеологичен речник, 1974: 368); *цар на земята, бог на небето* у тому самому значенні: *Какво да се прави, няма кой да ми помогне — цар на земята, бог на небето* (Фразеологичен речник, 1975: 496). За семантикою з ними збігається фразеологізм *Бог високо, цар далеко* (Фразеологичен речник, 1974: 97), що імпліцитно фіксує *небо* як місце знаходження Бога, яке протиставляється *землі*, де володарює цар як його намісник.

Відзначимо, що образне «омовлення» (рос. «оязыковление», термін М. Л. Ковшової) знаходження людини між *небом* і *землею* вкрай негативно оцінюється у народній свідомості різних народів, позначаючи ситуацію невизначеності, навіть безпритульності (пор., наприклад, *укр. висіти (повисати) / повиснути в повітрі (між небом і землею)* — 1) 'тільки висіти, перебувати в невизначеному, непевному становищі'; 2) 'залишатися без підтримки, не зустрічати відповіді, співчуття'; 3) 'залишатися нерозв'язаним, нез'ясованим, нездійсненим' (Фразеологічний словник, 1993: 103); *рос. между небом и землёй* 1) 'без жилья, без крова, без пристанища (жить, пребывать, обитать и т. п.)'; 2) 'в неопределённом положении' (Molotkov, 1968: 272–273), а в румунській фразеологічній картині світу відбиваючи ще й важкі психічні розлади: *Ontre cer și-ntrre pământ mulți nebuni mai sunt* — букв. 'між небом і землею ще багато безумців' (Bologan, Vorontova, 1968: 8), що загалом підтверджує сприйняття *неба* і *землі* як цілком упорядкованих субстанцій, наділених розумом, на противагу безладу та хаосу.

На відміну від інших мов у болгарській фразеології, навпаки, знаходження між *небом* і *землею* спроектоване на відображення емоційного стану людини, який асоціюється з відчуттями радості, щастя, легкості і польоту, властивим, за народними уявленнями, птахам: **не съм ни на небето, ни на земята** 'много съм развълнуван от радостни преживявания': *Бръчков, т. е. Станка, не беше ни на небето, ни на земята* (Ив. Вазов, Немили-недраги) (Фразеологичен речник, 1974: 728); **не зная на земя<та> ли съм, на небе<то> ли съм** 'много съм щастлив, много се радвам; много съм развълнуван от радостни преживявания': *А много са те, техните завистници, много са и много бърят. Нека, те ще мълкнат, щом като Цончо стане даскал, а Станка — даскалица. Не знае Станка, на земя ли е, на небе ли е. Момиче — радва се* (Ц. Церковски, Недоучил) (Фразеологичен речник, 1974: 693); **не зная на небето ли се намирам, или на земята** в тому самому значенні: «...повикаха един техен свещеник, и той ме закле в Бога, в кръста, в револвера и в камата. След всичко това аз вече от радост не знаех, на небето ли се намирам, или на земята (М. Анков..., Спомени)» (Анкова-Ничева, 1993: 175). Виняток становить діалектна фразеологічна одиниця із жартівливим забарвленням, яка вживається на позначення плутанини, непорозуміння: **аз го търся под земята, той бил връз земята; аз го търся по небето, той бил по земята** (шукаю його під землею, а він — на землі; шукаю його не небі, а він — на землі) 'за якаква бъркотия, неразбория' (Анкова-Ничева, 1993: 37).

Згідно зі словником «Славянские древности», небес було сім, іноді два, три, або вісім (Slavonic Antiquities, 2004: 374). У болгарській фразеології віддзеркалено найвищу багаторівневість неба — 10 небес, зокрема, яскраво увиразнено *сьоме, осьме, дев'яте, десяте небо*. Низка таких фразеологізмів вживається у значенні 'занадто підносити когось', пор.: **до деветото небе** (превзвнсям), **до седмото небо** 'извънредно много, прекалено (превзвнсям)': — *Какво, братко, нещо лошо ли се чува от земята?... — Напротив —... — Превзвнсят ни до седмото небе* (Г. Караславов, Разочарованието на равноапостолиите) (Фразеологичен речник, 1974: 261, 279); **до небесата (небето)** в 1 значенні (Фразеологичен речник, 1974: 270); **на деветото небе, на седмото небе, на десетото небе** (чувствувам се / почувствувам се) 'много добре, отлично, чудесно (се чувствувам)' (Фразеологичен речник, 1974: 623); **на седмото небе съм, на осмото небе съм, деветото**



*небе съм, на десетото небе съм* 'чувствувам се много доволен, щастлив': — *Друга на мое място днес, когато го посрещаша като един цар, би била на деветото небе от драгост, а аз сякаш планина имам въз мене* (Ив. Вазов, Ивайло). *На петата година моят син се научи да чете и аз бях на десетото небе* (Н. Каралиева, Неуловимият) (Фразеологичен речник, 1974: 622–623, 666–667). Водночас, *сьоме і десяте небо* представлено в українській фразеології, пор.: *на сьомому (десятому) небі* (бути, почувати, відчувати, перебувати і т. ін.) — 'бути дуже задоволеним, радісним, безмежно щасливим': — *Он як далеко розшукав її [Олесю], на сьомім небі почував себе, коли дала згоду на одруження* (Д. Міщенко, Бунтівний князь) (Фразеологічний словник, 1993: 117–118); *сьоме* — у російській: *на седьмом небе* 'безгранично щасливим, глибоко удовлетворённым (быть, чувствовать сам себя); испытывать большую радость, счастье, блаженство' (Molotkov, 1968: 271–272; Russian Phraseology, 2005: 465) і *попадать (пасть) на седьмое небо* 'испытывать чувство восторга, блаженства, безграничного счастья и т. п. от чего-либо' (Molotkov, 1968: 432). Як відомо, прадавні уявлення про сім небес описані ще Аристотелем у його видатному творі «Про небо» та згадуються у різних місцях Корану.

*Небо* як символ усього духовного, високого, сакрального імпліцитно протиставляється землі як символу усього матеріального, звичного і практичного, що яскраво відображено у фразеологічних образах. Наприклад, падіння з неба може позначати крайнє здивування, відірваність від реальності, надмірну романтичність тощо, пор: <като> *паднал от небето* і синонімічне *паднал от Марс* 'силно изненадан от нещо (обикн. общоизвестно), което е неочаквано за него, не го знае, за което не е чул': *И это, сега младата своенравна дъщеря на владетеля гледаше като паднала от небето. Тя още не вярваше на очите си, не вярваше и на ушите си* (Г. Караславов, Орлов камък) (Фразеологичен речник, 1974: 500); *като че (сякаш) падам / падна от небето* — 1) 'толкова съм наивен, че не познавам действителността и все още се учудвам и възмушавам от някакви нередности'; 2) 'проявям учудване или питам за нещо, което е всеизвестно, което би трябвало да знам': *Баба замълча. После пак запита: — Какви противници? Писарят се разсърди и очите му се зачервиха още повече: — Ти като че падаш от небето... Властта затяга каиша след въстанието* (К. Калчев, При извора на живота) (Фразеологичен речник, 1974: 500); *па-*

*дам / падна от небо* і синонімічне в 1 і 3 значеннях *падам / падна от Марс* — 1) 'силно се изненадвам от нещо (обикн. общоизвестно), което е неочаквано за мене, не го знам, за което не съм чул': *Кардашев падаше от небо. Той не вярваше на очите си! Какво значеше всичко това? Успяха да придумат майора да подаде ръка на девойката, която го не щеше, и девойката — да я приеме, при всичко, че ѝ беше противен?* (Ив. Вазов, Кардашев на лов); 2) 'появям се съвсем неочаквано или незабелязано за околните, наготово; създавам се без труд, без усилия, от само себе си': — *А кои ще дойдат? Очевидно новите властници по места нямаше да паднат от небо като някакви непорочни ангели* (Г. Караславов, Обикновени хора); 3) 'съвсем съм наивен и не познавам действителността (обикн. при учудване или възмушение от някои нередности)': — *Слушайте, вие! — подвикна той със смешно тънък фалцет. — Да не сте паднали от небо, а? Знаете ли вие какво е станало в България, или не знаете?* (Г. Караславов, Обикновени хора) (Фразеологичен речник, 1975: 105). Цю ж загальну сему — відірваність від реальності — транслює фразеологізм *хвърча по (в) небесата (по небо)* (букв. літати у небесах (по небу)) — *книж.* 1) 'възприемам нереально действителността, неправилно виждам обстановката, нещата; фантазирам'; 2) 'въобразявам си, че съм нещо повече, отколкото съм в действителност'; 3) 'непрактичен съм, не умея да се справям с житейските въпроси' (Фразеологичен речник, 1975: 488), пор. укр. *витати (літати, рідк. ширяти) в хмарах (в небесах, в емпіреях, в небесних (високих) сферах, у позахмарному просторі)* 'сприймати дійсність нереально, наївно'; 2) 'мріяти про щось нездійсненне'; 3) 'перебувати у стані замріяності, втрачати здатність зосередитися на чому-небудь реальному' (Фразеологічний словник, 1993: 106–107), рос. *витать между небом и землёй (в облаках, в эмпіреях)* 'пребывать в мечтательном состоянии, предаваясь бесплодным фантазиям, не замечая окружающего' (Molotkov, 1968: 69).

Як відомо, за християнськими віруваннями *небо* — місце знаходження Бога й ангелів, пор. *ангел небесен* — *ірон.* 'много добър, много кротък, незлобив човек': *Ти се оплакваш, че имаш неприятности с дъщеря си, а да не би моята да е ангел небесен. И аз имам неприятности* (Фразеологичен речник, 1974: 82). Пор. також уже згадуваний нами фразеологізм *Бог високо, цар далеко (цар далеко, Бог високо)* у тому самому значенні: *Не мога да живея повече под такъв тормоз... — А защо*

*мълчиш? — попита го Меркулов. — Защо не се оплачеш? — На кого? Бог високо, цар далеко!* (М. Марчевски, Тихо пристанище) (Фразеологичен речник, 1974: 97), а також синонімічні *Господ високо, цар далеко; Цар на земята, бог на небето*. Компоненти «небо / небеса» і «Бог» є взаємозамінними у структурі фразеологізмів української, російської, румунської мов, пор.: укр. *живим до Бога (на небо) лізти / полізти* — 1) *ірон.* 'часто згадувати бога, бути святенником'; 2) 'дуже погано себе почуваючи, страждаючи від болю і т. ін., втрачати будь-яке терпіння' (Фразеологічний словник, 1993: 435); *разрази (порази) [меня] силы небесные (бог, господи, гром)* 'клятвенное заверение в чём-либо' (Molotkov, 1968: 382). Універсальною є фразеологічна модель, за якою померлим бажають потрапити до царства Божого: *царство му небесно* 'употребува се, когато с добро чувство се споменава покойник': *Бог да го прости твоя стопанин, царство му небесно — прекръсти се той широко* (В. Геновска, Седем години) (Фразеологичен речник, 1975: 496), пор. укр. *царство (царствіє) небесне (Боже)* — 1) 'за релігійними уявленнями — місце, де блаженствують праведники після смерті; рай'; 2) 'уживається для вираження побажання померлому, коли його згадують, загробного життя в раю'; 3) *ірон.* 'страта, смерть' (Фразеологічний словник, 1993: 938–939), рос. *царствие (царство) небесное і дай Бог (боже) царствие (царство) небесное* кому 'выражение, употребляемое при упоминании о покойном, обычно как пожелание ему загробной жизни в раю; рай' (Phraseological Dictionary, 2007: 512). Відображені у болгарській фразеології й загальновідомі біблійні мотиви, пор., наприклад, фразеологізм *манна небесна* — *книж.* 'голямо благо, получено даром', у підґрунті внутрішньої форми якого — *їжа*, яку Бог щоранку надсилав юдеям, коли вони шукали обітовану землю (Фразеологичен речник, 1974: 572).

Міжмовною є фразеологічна модель, за якою грім у безхмарну погоду переосмислюється як неочікувана подія, що має значний негативний вплив на життя людини, пор.: *гръм от ясно небе* 'нещо съвсем неочаквано, което предизвиква голяма изненада, обикн, неприятна': *Бягството на сина му беше за него гръм от ясно небе* (Фразеологичен речник, 1974: 223); *като гръм от ясно небе* 'съвсем неочаквано, изневиделица': *Макар че смъртта на Тодора дойде за него като гръм от ясно небе, той я посрещна с рядка твърдост* (К. Петканов, Без деца) (Фразеологичен речник, 1974: 482); *падам / падна като гръм от ясно небе*

‘silно изненадвам, поразявам’: *Думите, с които Кандов придружи плесницата си, поразиха присъстващите..... Те паднаха като гръм от ясно небе* (Ив. Вазов, Под игото) (Фразеологичен речник, 1975: 104).

*Небо* у болгарській фразеології, на відміну від інших слов’янських мов, — символ усього світу: **под небето** ‘навсякде по света’: *И дрехи ще ти изпратя от моята столица. Най-хубавите и най-здравите дрехи, каквито се тъкат под небето* (Г. Караславов, Орлов камък) (Фразеологичен речник, 1975: 140). Пор., наприклад, укр. **під сонцем** ‘у світі, на землі’ (Словник фразеологізмів, 2003: 677); рос. **под луной** ‘в мире’ (Molotkov, 1968: 234). *Небо* також — імпліцитне втілення Батьківщини, пор.: **под чуждо небе** — ‘в чужда, неродна страна’ (Анкова-Ничева, 1993: 208).

Універсальною є модель, за якою відкрите небо позначає знаходження поза межами будь-якого приміщення і навіть відсутність власної домівки, пор.: **под открито небе** — 1) ‘на открито, навън’: *Спал си под открито небе в снежни бури, зъзнал си в заледени окопи* (М. Кремен, Брегалница); 2) ‘без подслон, без дом’: *От утре, а може би и днес, да я изгонят и из училището, и тя да се намери под открито небе, без зальк хляб и изоставена* (Ив. Вазов, Под игото) (Фразеологичен речник, 1975: 141–142); **на открито** ‘вън, на простор, направо под небето’ (Анкова-Ничева, 1993: 167), а також укр. **під відкритим (голим) небом** 1) ‘не в приміщенні, надворі, без усякої покрівлі’; 2) ‘без житла’ (Словник фразеологізмів, 2003: 429; Фразеологічний словник, 1993: 539); **просто неба [на землі]** і **просто голого неба** ‘не в приміщенні, надворі, без усякої покрівлі’ (Словник фразеологізмів, 2003: 428); рос. **под открытым небом** ‘на улице, вне помещения; без крыши над головой’ (Molotkov, 1968: 273).

Аналіз емпіричного матеріалу дозволяє стверджувати: *небо* є стійким міжмовним і міжкультурним символом, зберігаючи, за О. П. Левченко, «семіотичну навантаженість у будь-яких текстах культури...» (Левченко, 2005: 66).

**Висновки.** Отже, дослідивши один із базових концептів астрономічного лінгвокультурного коду на матеріалі болгарської фразеології, відзначимо таке: концепт «небо» є найрепрезентативнішим концептом, багатофункційним символом, який утілює прадавні уявлення про *небо* як сакральну космогонічну категорію, протиставлену землі на тлі архетипічної опозиції «верх — низ», а також на тлі опози-

цій «досяжність — недосяжність», «ідеальне, духовне — матеріальне, практичне». Фразеологічні моделі, за якими відтворюється символ *неба*, видаються як універсальними, властивими іншим мовам, так і специфічними.

**Перспективами** подальшого дослідження вважаємо аналіз інших виокремлених на фразеологічному матеріалі болгарської мови концептів астрономічного лінгвокультурного коду у порівнянні із фразеологізмами інших слов'янських мов.

### ЛІТЕРАТУРА

- Анкова-Ничева К. Нов фразеологичен речник на българския език. София : УИ «Св. Климент Охридски», 1993. 231 с.
- Арефьева Н. Г. Фразеология російських переселенських говірок Півдня України: лінгвокультурологічний та лексикографічний аспекти : дис. ... д-ра філол. наук : 10.02.02. Дніпро, 2021. 695 с.
- Арікова Н. І. Астрономічний лінгвокультурний код у румунській фразеології. *Філологічні студії: Збірник наукових статей студентів філологічного факультету*. Вип. XIV. Одеса : ОНУ імені І. І. Мечникова, 2023. С. 8–12.
- Георгиева И. Българска народна митология. Второ преработено и допълнено издание. София : Наука и изкуство, 1993. 258 с.
- Жайворонок В. В. Знаки української етнокультури: Словник-довідник. Київ : Довіра, 2006. 703 с.
- Левченко О. П. Фразеологічна символіка: лінгвокультурологічний аспект. Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2005. 264 с.
- Савченко Л. В. Феномен етнокодів духовної культури у фразеології української мови: етимологічний та етнолінгвістичний аспекти. Сімферопіль : Доля, 2013. 600 с.
- Словник фразеологізмів української мови / [уклад. В. М. Білоноженко та ін.]. Київ : Наукова думка, 2003. 788 с.
- Фразеологичен речник на българския език: В 2 т. / [К. Ничева, С. Спасова-Михайлова, К. Чолакова]. София : БАН, 1974–1975. Т. 1–2.
- Фразеологічний словник української мови / [уклад. В. М. Білоноженко та ін.]. Київ : Наукова думка, 1993. 984 с.
- Чибор І. С. Репрезентація міфологічного етнокоду в українській фразеології : автореф. дис. ... к. філол. н. : 10.02.01. Чернівці, 2016. 23 с.
- Arefieva N. G. Astronomical Linguocultural Code in Russian Dialects of Odessa Region. *Slavic linguistic cultures in the space in time continuum* / [È. V. Nichiporchik (manag. ed.) et al]. Gomel' : Gomel' State University named after F. Skorina, 2019. P. 152–156.
- Bagautdinova G. A. Man in phraseology: anthropocentric and axiological aspects : Abstract of the Thesis.... Doctor of Philological Sciences : 10.02.20. Kazan', 2007. 45 p.
- Bologan Gh., Vorontova T. Dictionar frazeologic rus-român. București : Editura Științifică, 1968. 394 p.
- Goodkov D. B. Units of Cultural Codes. *Language, consciousness, communication*. 2004. Issue 26. P. 39–50.

Kovshova M. L. «Cultural Code» as an Element of Cultural Interpretation of Phraseological Units in the Linguocultural Research Paradigm. *Slavic Languages and Culture: materials of International scientific conference*. In 2 t. T. 1. Knowledge. Language. Culture / [exec. ed. V. T. Bondarenko]. Toola : TPSU named after L. N. Tolstoy, 2007. P. 30–33.

Kovshova M. L. Analysis of Phraseological Units and Cultural Codes. *News of RAS. Literature and Language Series*. 2008. Vol. 67. № 2. P. 60–65.

Kovshova M. L. Linguocultural Method in Phraseology. Edition 3. 2016. 456 p. URL: <http://www.tnu.in.ua/study/books/entry-1418345.html>.

Krasnykh V. V. Ethnopsycholinguistics and Linguoculturology: Lecture Course. 2002. 284 p. URL: <https://b.eruditor.link/file/213813/>.

Leontyeva T. V. Human Intelligence in the Mirror of Russian Language : Abstract of the Thesis... Candidate of Philological Sciences : 10.02.20. Yekaterinburg, 2003. 24 p.

Maslova V. A. World Order Based on Russian Phraseology. *Slavic phraseology in synchrony and diachrony*. Gomel', 2016. P. 86–89.

Molotkov A. I. (ed.). Phraseological Dictionary of Russian Language. 1968. 543 p. URL: <https://b.eruditor.link/file/542432/>

Phraseological Dictionary of Russian Language / [comp. A. N. Tikhonov (head of the team of authors), A. G. Lomov, L. A. Lomova]. Edition 3, stereotype. 2007. 334 p., [2] p. URL: <https://www.twirpx.com/file/3008082/>

Russian Phraseology. Historical and Etymological Dictionary / [Birikh A. K., Mokienko V. M. (ed.), Stepanova L. I.]. Edition 3, corrected and expanded. 2005. 926, [2] p. URL: <https://b.eruditor.link/file/2207142/>

Savitskiy V. M., Gashimov E. A. Linguocultural Code (Composition and Functioning). 2005. 173 p. URL: <https://ru.z-library.se/book/3283139/8982aa>

Slavic Mythology : Encyclopedic Dictionary / [S. M. Tolstaya (ed.)]. Edition 2. 2002. 512 p. URL: <https://www.twirpx.com/file/1866634/>

Slavonic Antiquities. Ethnolinguistic dictionary : in 5 volumes / [N. I. Tolstoy (ed.)]. 2004. Vol. 3. 693 p. URL: <http://flibusta.site/b/580410>

Toporov V. N. World Tree: Universal Semiotic Complexes. Tom I. 2010. URL: [https://platonanet/load/knigi\\_po\\_filosofii/kulturologija/toporov\\_v\\_n\\_mirovoe\\_derevo\\_universalnye\\_znakovye\\_kompleksy\\_tom\\_1\\_2/16-1-0-2578](https://platonanet/load/knigi_po_filosofii/kulturologija/toporov_v_n_mirovoe_derevo_universalnye_znakovye_kompleksy_tom_1_2/16-1-0-2578)

Zaharenko I. V. «Legs» in somatic cultural code (using the example of phraseology). *Language, consciousness, communication*. 2003. Issue 25. P. 86–96.

## ASTRONOMICAL LINGUOCULTURAL CODE IN BULGARIAN PHRASEOLOGY (THE CONCEPT «SKY»)

*Natalia G. Arefieva*

Doctor of Philological Sciences, Associate Professor, Professor of the Chair  
of General and Slavic Linguistics, Odessa I. I. Mechnikov National University,  
Odessa, Ukraine

e-mail: n.arefieva@onu.edu.ua

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4974-9157>

### **SUMMARY**

*The article is devoted to one of the most archaic linguocultural code — the astronomical one, which reflects the ancient peoples' statements about the world structure. In view of undying interest in linguosemiotic, ethnolinguistic and linguocultural studies, paying attention to linguistic reflection of the stable signs of culture — concepts, symbols, stereotypes etc., in particular phraseological one, seems to be extremely relevant.*

*The purpose of the article is to investigate a fragment of Bulgarian phraseological picture of the world inside the astronomical linguocultural code, which reflects the concept of sky. The objects of the study are phraseological units of Bulgarian language, which verbally or non-verbally mirror the astronomical linguocultural code, delighting this concept; the subject is the linguocultural content of these phraseological units. The work uses both general scientific methods — induction, deduction, analysis, synthesis, comparison and proper linguistic ones, including descriptive method, method of linguocultural interpretation, and method of conceptual analysis. The scientific novelty of the study is due to the fact that in this work, for the first time in domestic linguistics, an attempt to analyze the presentation and content of the astronomical linguocultural code on the materials of Bulgarian phraseology, describe the semantic significance of one of the basic concepts, the concept of sky, was made. The theoretical and practical value consists in attracting attention of scientists to further linguosemiotic, ethnolinguistic researches based on phraseology of different languages, as well as in using of the obtained results in linguoculturology, ethnolinguistics, intercultural communication, phraseology, translation studies.*

*Based on the given data, the author concludes: the concept of sky is the most representative one, multifunctional symbol, which reflect the ancient ideas about the sky as a sacred cosmogonic category, opposed to the earth against the background of the archetypic opposition up — down, as well as the oppositions reachable — unreachable, ideal (spiritual) — material (practical). Phraseological models, according to which the symbol of sky is reproduced, are both universal and specific ones. The prospects for further research include the analysis of other astronomical linguocultural code concepts based on Bulgarian phraseology in comparison with phraseology of other Slavic languages.*

**Key words:** code of culture, linguocultural code, phraseologism, phraseological picture of the world, concept, symbol, Bulgarian language.



## REFERENCES

- Ankova-Nicheva K. (1993). Nov frazeologichen rechnik na bŭlgarskiya ezik [New Phraseological Dictionary of Bulgarian Language]. Sofiya : UI «Sv. Kliment Ohridski» [in Bulgarian].
- Arefeva N. G. (2021). Frazeolohiia rosiiskyykh pereselenskiykh hovirok Pivdnia Ukrainy: lnhvokulturolohichniy ta leksykohrafichniy aspekty [Phraseology of Russian Migrant Dialects of the South of Ukraine: Linguocultural and Lexicographic aspects] : Thesis ... Doctor of Philological Sciences : 10.02.02. Dnipro [in Ukrainian].
- Arikova N. I. (2023) Astronomichnyi lnhvokulturniy kod u rumunskii frazeolohii [Astronomical linguocultural code in Romanian phraseology]. *Filologichni studii* [Philological Studies]. Odesa : ONU imeni I. I. Mechnykova. Vyp. XIV, P. 8–12. [in Ukrainian].
- Georgieva I. (1993). Bŭlgarska narodna mytolohiya [Bulgarian Folk Mythology]. Sofia : Nauka i izkustvo [in Bulgarian].
- Zhaivoronok V. V. (2006). Znaki ukrayins'koi etnokul'tury [Signs of Ukrainian Ethnoculture]. Kyiv : Dovira [in Ukrainian].
- Levchenko O. P. (2005). Frazeologichna symbolika: lingvokul'turologichny aspekt [Phraseological Symbolism: Linguocultural Aspect]. Lviv : LRIDU NADU [in Ukrainian].
- Savchenko L. V. (2013). Fenomen etnokodiv dukhovnoi kul'tury u frazeologii ukrains'koi movy: etymologichny ta etnolingvistychny aspekty [Phenomenon of Ethnocodes of Spiritual Culture and Phraseology of Ukrainian Language: Etymological and Ethnolinguistic Aspects]. *Simferopil' : Dol'a* [in Ukrainian].
- Slovyk frazeologizmiv ukrains'koi movy (2003). [Dictionary of Ukrainian Phraseological Units] / [uklad. V. M. Bilonozhenko ta in.]. Kyiv : Naukova dumka [in Ukrainian].
- Frazeologichen rechnik na bŭlgarskiya yezik (1974–1975). [Phraseological Dictionary of Bulgarian Language]. Sofia : BAN. T. 1–2 [in Bulgarian].
- Frazeologichny slovyk ukrains'koi movy (1993). [Phraseological Dictionary of Ukrainian Language] / [uklad. V. M. Bilonozhenko ta in.]. Kyiv : Naukova dumka [in Ukrainian].
- Chybor I. S. (2016). Rerezentatsia mifologichnoho etnokodu v ukrains'kii frazeologii [The Representation of the Mythological Ethnocode in Ukrainian Phraseology]: Abstract of the Thesis ... Candidate of Philological Sciences : 10.02.01. Chernivtsi [in Ukrainian].
- Arefieva N. G. (2019). Astronomical linguocultural code in Russian dialects of Odessa region. *Slavic linguistic cultures in the space in time continuum* / [Ė. V. Nichiporchik (manag. ed.) et al]. Gomel' : Gomel' State University named after F. Skorina. P. 152–156.
- Bagautdinova G. A. (2007). Man in phraseology: anthropocentric and axiological aspects : Abstract of the Thesis... Doctor of Philological Sciences : 10.02.20. Kazan'.
- Bologan Gh., Vorontova T. (1968). Dictionar frazeologic rus-român. București : Editura Științifică, 1968 [in Romanian].
- Goodkov D. B. (2004). Units of Cultural Codes. *Language, consciousness, communication*. Issue 26. P. 39–50.
- Kovshova M. L. (2007). «Cultural Code» as an Element of Cultural Interpretation of Phraseological Units in the Linguocultural Research Paradigm. *Slavic Languages and Culture: materials of International scientific conference*. In 2 t. T. 1. Knowledge. Language. Culture / [exec. ed. V. T. Bondarenko]. Toola : TPSU named after L. N. Tolstoy. P. 30–33.
- Kovshova M. L. (2008). Analysis of Phraseological Units and Cultural Codes. *News of RAS. Literature and Language Series*. Vol. 67. № 2. P. 60–65.



Kovshova M. L. (2016). Linguocultural Method in Phraseology. Edition 3. URL: <http://www.tnu.in.ua/study/books/entry-1418345.html>.

Krasnykh V. V. (2002). Ethnopsycholinguistics and Linguoculturology: Lecture Course. URL: <https://b.eruditor.link/file/213813/>.

Leontyeva T. V. (2003). Human Intelligence in the Mirror of Russian Language : Abstract of the Thesis... Candidate of Philological Sciences : 10.02.20. Yekaterinburg.

Maslova V. A. (2016). World Order Based on Russian Phraseology. *Slavic phraseology in synchrony and diachrony*. Gomel'. P. 86–89.

Molotkov A. I. (ed.) (1968). Phraseological Dictionary of Russian Language. URL: <https://b.eruditor.link/file/542432/>

Phraseological Dictionary of Russian Language (2007). Tikhonov A. N. (head of the team of authors). Edition 3. URL: <https://www.twirpx.com/file/3008082/>

Russian Phraseology (2005). Historical and Etymological Dictionary / [Birikh A. K., Mokienko V. M. (ed.), Stepanova L. I.]. Edition 3. URL: <https://b.eruditor.link/file/2207142/>

Savitskiy V. M., Gashimov E. A. (2005). Linguocultural Code (Composition and Functioning). URL: <https://ru.z-library.se/book/3283139/8982aa>

Slavic mythology : Encyclopedic Dictionary (2002). Tolstaya S. M. (ed.). Edition 2. URL: <https://www.twirpx.com/file/1866634/>

Slavonic Antiquities (2004). Ethnolinguistic dictionary : in 5 volumes / [N. I. Tolstoy (ed.)]. Vol. 3. URL: <http://flibusta.site/b/580410>

Toporov V. N. (2010). World Tree: Universal Semiotic Complexes. Tom I. 2010. URL: [https://platonu.net/load/knigi\\_po\\_filosofii/kulturologija/toporov\\_v\\_n\\_mirovoe\\_derevo\\_universalnye\\_znakovye\\_kompleksy\\_tom\\_1\\_2/16-1-0-2578](https://platonu.net/load/knigi_po_filosofii/kulturologija/toporov_v_n_mirovoe_derevo_universalnye_znakovye_kompleksy_tom_1_2/16-1-0-2578).

*Стаття надійшла до редакції 19.12.2023*

УДК 811'111' 272

<https://doi.org/10.24195/2616-5317-2023-37-3>

## СЕМАНТИЧНИЙ АНАЛІЗ СИНОНІМІЧНОГО РЯДУ КЛЮЧОВОЇ ЛЕКСЕМИ КОНЦЕПТУ «PANDEMIC»

---

*Андрій В. Бошков*

аспірант кафедри перекладу і теоретичної та прикладної лінгвістики,  
асистент кафедри германської філології та методики  
викладання іноземних мов

ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний  
університет імені К. Д. Ушинського»,

Одеса, Україна

e-mail: [Boshkov.AV@pdpu.edu.ua](mailto:Boshkov.AV@pdpu.edu.ua)

ORCID ID <https://orcid.org/0000-0002-7675-9668>

### **АНОТАЦІЯ**

*Стаття присвячена дослідженню синонімічного ряду ключової лексики концепту «Pandemic». Особлива увага спрямована на розгляд дефініцій синонімів до ключової лексики концепту «Pandemic» із залученням лексикографічних джерел. Зазначено, що дослідження будь-якого концепту відбувається із урахуванням його структурної побудови, опису поняттєвого, образного та ціннісного компонентів. Аналіз поняттєвого компонента концепту здійснюється через вивчення його прямої номінації, дефініції, зокрема й через вивчення синонімічного ряду ключової лексики, аналіз якої сприяє відтворенню додаткових поняттєвих ознак, не репрезентованих у дефініціях ключової лексики.*

*Виокремлено основні лексичні одиниці із синонімічними значеннями до імені концепту «Pandemic» за допомогою шести словників синонімів та тезаурусів. Проаналізовано дефініції синонімів іменника pandemic, представлених у тлумачних та галузевих словниках, та виокремлено домінуючі семи. Шляхом аналізу медичної термінології, репрезентованої в дефініціях галузевих словників, було виокремлено домінуючі семи лексем синонімів, які розкривають додаткові концептуальні ознаки.*

*На основі аналізу дефініцій лексем синонімічного ряду концепту «Pandemic» було виділено такі додаткові поняттєві ознаки розглянутого концепту: наявність хвороби, що спричинена вірусом, бактеріями й іншими мікроорганізмами та характеризується специфічними ознаками*

*та симптомами; ступінь важкості хвороби; локалізація хвороби (тіло, розум); раптовість виникнення; патогенний характер; контагіозність; тривалість; сезонність; способи передачі (повітряно-крапельний, контактний, через кров, статевий, пренатальний, рановий, харчовий), способи діагностики хвороби (збір анамнезу для дослідження хвороби, її лабораторні та радіографічні дані), зменшення, порушення функції життєдіяльності людини.*

**Ключові слова:** *концепт, ключова лексема, синонімічний ряд, пандемія, домінуюча сема, понятійна ознака*

**Вступ.** Сучасний стан розвитку мовознавства характеризується підвищеним інтересом до досліджень одиниць когнітивної лінгвістики — фреймів, гештальтів, схем тощо, зокрема, на передній план виходить вивчення концептів, їхньої структури та змісту. Дослідження концептів відбувається з урахуванням їхньої структурної побудови, яка включає поняттєвий, образний та ціннісний компоненти. Поняттєвий компонент концепту актуалізується у мовній формі, у його прямій номінації, імені, дефініції, а також у синонімічному ряді ключової лексеми, опис якої сприяє встановленню повного набору концептуальних ознак досліджуваного феномена.

**Актуальність студії.** Синоніми відіграють важливу роль у репрезентації концепту, оскільки вони відбивають не лише істотні властивості досліджуваного феномена, а й містять додаткові семантичні компоненти, що репрезентують змістові когнітивні ознаки. Цей важливий аспект поки не висвітлений належним чином у профільній літературі. Річ у тім, що попри велику кількість праць, присвячених проблематиці синонімічного ряду концепту загалом, досі не було жодної спроби опису синонімічного ряду для «PANDEMIC», щоби виокремити його додаткові конституційні ознаки. Відтак, очевидна необхідність дослідження синонімічного ряду ключового слова концепту «PANDEMIC», вивчення якого дасть можливість виявити додаткові поняттєві ознаки.

**Мета** статті — виокремити лексичні одиниці, синонімічні щодо імені концепту «PANDEMIC», та здійснити їх лексикографічний аналіз.

**Об'єктом** нашого дослідження є концепт «PANDEMIC», а **предметом** — семантичний аналіз синонімічного ряду цього концепту.

**Зв'язок із суміжними дослідженнями.** Синонімічний ряд до лексеми-вербалізатора, яка репрезентує наш концепт, уже був предметом

розгляду багатьох дослідників. Зокрема, І. М. Матіяш-Гнедюк вивчала синоніми концепту FAMILY із залученням лексикографічних джерел для виявлення додаткових диференційних поняттєвих ознак концепту (Матіяш-Гнедюк, 2019). У праці М. В. Ярич здійснено аналіз синонімів номінативної лексеми LANGUAGE через розгляд відтінків їхніх значень (Ярич, 2014). Е. В. Довганюк зосереджує увагу на вивченні синонімів концепту КРАСА; їхній поділ здійснюється за критеріями частотності в дискурсі та ємності семного складу значень (Довганюк, 2017). А. Е. Вербицька виокремила основні синонімічні ряди до мікрополів концепту DISTRESS / ДИСТРЕС із урахуванням семантичної зв'язаності з основним значенням тлумачного слова *distress* (Вербицька, 2018). Л. А. Пасик вивчає основні одиниці синонімічного ряду концепту PARTNERWANL/ВИБІР ПАРТНЕРА та здійснює їх поділ на лексико-семантичні групи (Пасик, 2016). О. В. Нузбан пропонує аналіз синонімічних рядів концептів HARD/SOFT із метою конкретизації ознак лексичних одиниць відповідних концептів (Нузбан, 2015).

**Результати та дискусія.** Для виокремлення синонімів імені концепту «PANDEMIC» було залучено синонімічні словники та тезауруси, загальною кількістю 6 найменувань, а саме: «Collins Thesaurus (Collins Thesaurus)», «FreeThesaurus (FreeThesaurus)», «Macmillan Thesaurus (Macmillan Thesaurus)», «Synonym Finder» (Rodale, 1978), «Webster's Online dictionary (Merriam Webster)», «Wordsmyth dictionary (Wordsmyth)». У процесі аналізу даних синонімічних словників і тезаурусів було встановлено такі синоніми іменника *PANDEMIC*: *pest, plague, pestilence, epidemic, illness, sickness, disease, infection, contagion, condition, complaint*.

Розглянемо зміст дефініцій синонімів іменника *pandemic* та визначимо домінантні семи, представлені в словникових статтях.

*Pest* визначається у словниках як:

- «*an epidemic disease associated with high mortality*» (Marcovitch Harvey, 2007);
- «*A deadly epidemic disease; a pestilence*» (FreeThesaurus);
- «*plague*» (Dorland's Illustrated Medical Dictionary, 2012: 1421);
- «*a fatal epidemic disease, especially plague*» (Oxford Dictionary of Difficult Words, 2004: 1421).

Із наведених дефініцій лексеми *pest* можна виокремити диференційні семи *high mortality, deadly та fatal*, які вказують на наявність озна-

ки шкідливості хвороби, що характеризується високим рівнем смертності. Третя та четверта дефініції, представлені в медичних словниках, містять сему *plague*, яка водночас є синонімом концепту *pandemic*. В лексикографічних джерелах лексема *plague* тлумачиться як:

– «*an epidemic disease causing a high rate of mortality*» (Merriam Webster);

– «*an attack of disease causing death and spreading quickly to a large number of people: Europe suffered many plagues in the Middle Ages. 2 [(the) a very infectious disease that produces high fever, swellings on the body, and death, esp. BUBONIC PLAGUE;* (Longman Dictionary of English Language and Culture, 1992: 1002).

Домінантні семантичні компоненти в наведених дефініціях це — *infectious disease; spreads quickly; high rate of mortality*. Цікавими видаються дефініції, запропоновані словником «Longman Dictionary of Language and Culture», де лексема *plague* представлена 4-ма лексико-семантичними варіантами. На основі цих дефініцій доцільно виокремити такі домінуючі семи, як: *an attack of disease; spreads quickly; symptoms of disease*.

У медичних словниках лексема *plague* визначається як:

– «*very contagious disease caused by Yersinia pestis, and spread by infected rats. Transfer of infection from rat to human is through bites from rat fleas, but droplet spread may occur between humans. The main clinical types are bubonic, pneumonic or septicaemic. It is endemic in areas of Asia and Africa. There are also small scattered outbreaks in rural areas of the west-eastern USA, where the disease is highly prevalent in wild rodents*» (Churchill Livingstone medical dictionary, 2008: 380);

– «*a severe acute or chronic enzootic or epizootic bacterial infection caused by Yersinia pestis, which occurs both endemically and epidemically worldwide; it is primarily a disease of urban and sylvatic rodents and is transmitted to humans by the bite of infected fleas, especially species of Leptoprylla, Natopsylla, and Xenopsylla, or by contact with or ingestion of infected animals. Human-to-human infection usually occurs by inhalation of plague bacilliladen droplet aerosols. The most common forms in humans are bubonic plague, pulmonic plague, and septicemic plague. 2. any of various contagious diseases in animals*» (Dorland's Illustrated Medical Dictionary, 2012: 1453).

Порівняно з дефініціями з тлумачних словників медична інтерпретація лексеми *plague* є більш розгорнутою. В даному випадку

фіксується серйозність інфекційного захворювання, та перелічуються збудники хвороби, які її спричиняють, та способи її передачі. На основі цього виокремлюємо такі диференційні семи, як: *severe, acute, chronic; bacterial infection; pathogenic agents; ways of transmission*.

Медичні терміни *enzootic* та *epizootic* вживаються на позначення ступеня розповсюдження хвороби, лексема *enzootic* номінує хворобу з низькою захворюваністю, яка постійно присутня у спільноті тварин лише в невеликій кількості випадків: «*enzootic — present in animal community at all times, but occurring only in small numbers of cases; a disease of low morbidity which is constantly present in an animal community*» (Dorland's Illustrated Medical Dictionary, 2012: 628), лексема *epizootic* номінує хворобу з високою захворюваністю, яка різко виникає і широко розповсюджується у будь-якому регіоні: «*attacking many animals in any region at the same time, widely diffused and rapidly spreading; 2. a disease of high morbidity which is only occasionally present in an animal community*» (Dorland's Illustrated Medical Dictionary, 2012: 637). Варто зауважити, що ці терміни вживаються по відношенню до хвороби представників тваринного світу і виражають широту її розповсюдження. В лексико-семантичних варіантах терміни *enzootic* та *epizootic* уточнюють етіологію інфекційного захворювання, яке передається від тварин.

Наступним синонімом концепту *PANDEMIC* є лексема *pestilence*, яка визначається так:

– «*disease that causes death and spreads quickly to large numbers of people*» (Longman Dictionary of English Language and Culture, 1992: 985);

– «*a fatal epidemic disease, especially bubonic plague*» (Compact Oxford English dictionary of current English, 2003: 845);

– «*contagious or infectious epidemic disease that is virulent and devastating; specific: BUBONIC PLEAGUE*» (Merriam-Webster's medical desk dictionary, 2005: 622);

– «*1. originally bubonic plague; 2.any epidemic disease that is highly contagious, infectious, virulent, and devastating*» (Webster's New World medical dictionary, 2008: 329).

В семемах *pestilence* увагу привертають диференційні семи, подані в останніх трьох словниках: *fatal; contagious; virulent and devastating*, які акцентують на ступені важкості, фатальності хвороби, високому рівні зараженості. Уточнювальна сема *bubonic plague* маркує приклад рані-

ше відомої хвороби, яка відрізнялася високим рівнем зараженості населення та смертності.

Наступні синоніми іменника *pandemic: epidemic, illness, sickness, disease, condition, infection, contagion, complaint*. Проаналізуємо семми цих синонімів і визначимо домінантні ознаки.

### *Epidemic*

– «*a widespread occurrence of an infectious disease in a community at a particular time: a flu epidemic*» (Oxford Dictionary of Difficult Words, 2004: 157);

– «*an epidemic outbreak esp. of disease*» (Merriam Webster, 2004: 241).

У лексикографічних джерелах у складі лексеми *epidemic* простежуються такі диференційні семи: *outbreak* та *widespread occurrence, at a particular time*, які вказують на раптовість виникнення епідемії та її часові межі.

У медичних словниках наявні як однотипні, так і різнотипні дефініції *epidemic*. До однотипних визначень належить розгляд *epidemic* як: — «*a sudden outbreak of infectious disease that spreads rapidly through the population, affecting a large proportion of people*» (Oxford Concise Medical Dictionary, 2010);

– «*an outbreak of epidemic disease*» (Webster’s new explorer dictionary, 2006);

– «*occurring suddenly in numbers clearly in excess of normal expectancy; said of infectious disease but applied also to any disease, injury or other health-related event occurring in such outbreaks*» (Dorland’s Illustrated Medical Dictionary, 2012: 631).

На основі наведених визначень виокремлюємо такі домінантні семи *outbreak, infectious disease, spreads rapidly, sudden*. Вони вказують на раптовість виникнення, швидкість розповсюдження та патогенний характер хвороби.

Доволі розгорнуте визначення лексеми *epidemic* представлено у словниках «Black’s Medical Dictionary» та «Black’s student medical dictionary»: «*A term applied to a disease which affects a large number of people in a particular locality at one time. An epidemic disease is usually infectious from person to person, but not necessarily so since many persons in a locality may simply be exposed to the same cause at one time; for example, outbreaks of lead-poisoning are epidemic in this sense. The conditions which govern the outbreak of epidemics include infected food supplies, such as drinking water*

*contaminated by waste from people with CHOLERA or typhoid fever (see ENTERIC FEVER); milk infected with TUBERCLE bacillus; or 'fast food' products contaminated with salmonella. The migrations of certain animals, such as rats, are in some cases responsible for the spread of PLAGUE, from which these animals die in great numbers. Certain epidemics occur at certain seasons for example, whooping cough occurs in spring, whereas measles produces two epidemics — as a rule, one in winter and one in March. Influenza, the common cold, and other infections of the upper respiratory tract, such as sore throat, occur predominantly in the winter. There is another variation, both as regards the number of persons affected and the number who die in successive epidemics: the severity of successive epidemics rises and falls over periods of five or ten years» (Marcovitch Harvey, 2009: 229; Marcovitch Harvey, 2007: 242).*

З наведеного лексико-семантичного варіанту виокремлюємо такі домінантні семи: *disease, affects large number of people, particular locality, ways of transmission, conditions, pathogens, certain seasons, severity*. Це дозволяє виділити відповідні ознаки концепту: найменування хвороби, що охоплює велику кількість людей у певній місцевості; способи передачі; умови, що сприяють виникненню епідемії; патогенний характер; сезонність; ступінь важкості. На відміну від ядерної лексеми *pandemic* у дефініціях лексеми *epidemic* відсутні вказівки на широту розповсюдження хвороби, тобто лексема *epidemic* номінує спалах інфекційного захворювання в межах певного регіону чи країни.

#### *Illness*

– «*unhealthy state of the body or mind*» (Longman Dictionary of English Language and Culture, 1992: 657);

– «*the state of feeling ill or of having a disease*» (Macmillan English Dictionary);

– «*an unhealthy condition of body or mind*» (Webster's new explorer dictionary, 2006: 346).

Домінантними семами в словникових дефініціях убачаємо *unhealthy state, condition*, уточнювальні семи *body or mind* локалізують місце хвороби. Друга дефініція лексеми *illness* містить сему *disease*, яка є водночас синонімом лексеми *pandemic*.

Варто звернути увагу на дефініцію, запропоновану в медичному словнику «Mosby's medical dictionary», в якому порівняно з іншими медичними словниками іменник *illness* має більш розгорнуте визначення і тлумачиться як: «*an abnormal process in which aspects of the*



*social, physical, emotional, or intellectual condition and function of a person are diminished or impaired with that person's previous condition»* (Mosby's medical dictionary, 2009: 938). У дефініції акцентується на аномальному процесі в організмі людини, який зменшує або порушує її соціальний, психологічний, емоційний та інтелектуальний стан і функції порівняно з попереднім її станом. Тут лексема *illness* номінує не лише нездоровий стан людини, а й аспекти її життєдіяльності, яка обмежується та порушується через хворобливий стан. Таким чином, медичне тлумачення лексеми *illness* дозволяє виділити таку ознаку, як зменшення, порушення функції життєдіяльності людини через хворобливий стан.

#### *Disease*

– «*an illness which affects people, animals, or plants, for example one which is caused by bacteria or infection»* (Collin's COBUILD Advanced Learner's Dictionary, 2014: 184);

– «*disorder of structure or function in a human, animal or plant, especially one that produces specific symptoms»* (Compact Oxford English dictionary of current English, 2003: 311)

З наведених дефініцій лексеми *disease* виокремлюємо диференційні семи *illness; disorder; symptoms*; уточнювальні семи *bacteria or infection* вказують на збудники хвороби, які її спричиняють.

У медичних словниках простежуємо зовсім інше тлумачення лексеми *disease*:

– «*1. condition of abnormal vital function involving any structure, part or system of an organism; 2. a specific illness or disorder characterized by a set of signs and symptoms attributable to heredity, diet or environment»* (Mosby's medical dictionary, 2009: 565);

– «*deviation from or interruption of the normal structure and function of any part of the body. It is manifested by a characteristic set of signs and symptoms and in most instances the etiology, pathology and prognosis is unknown»* (Churchill Livingstone medical dictionary, 2008);

– «*a disorder with a specific cause and recognizable signs and symptoms: any bodily abnormality or failure to function properly, except that resulting directly from physical injury (the latter, however, may open the way for disease)»* (Elizabeth A., Martin M. A., 2005: 200);

– «*a condition marked by subjective complaints, a specific history and clinical signs, symptoms, and laboratory, or radiographic findings. The concepts*

*of disease and illness differ in that disease is usually tangible or measurable, whereas illness (and associated pain, suffering, or distress) is highly individual and personal. Thus, a person may have a serious but symptom-free disease (e.g. hypertension) without any illness. Conversely, a person may be extremely ill (e.g. with posttraumatic stress disorder) but have no obvious evidence of disease»* (Taber's cyclopedic medical dictionary, 2009: 663).

Із вищезазначених дефініцій із медичних словників виокремлюємо диференційні семи *specific illness, cause; recognizable signs and symptoms; bodily abnormality; physical injury*, які вказують на наявність специфічних ознак та симптомів, характерних для хвороби. В другому лексико-семантичному варіанті звертаємо увагу на наявність медичних термінів *etiology, pathology and prognosis*, які в свою чергу номінують умови та причини виникнення будь-якої хвороби, причини та зміни в організмі людини та прогнозування ймовірного результату хвороби.

В четвертій дефініції увагу привертають диференційні семи *subjective complaints, specific history, laboratory, radiographic findings*, що дозволяють виокремити таку ознаку, як способи діагностики хвороби (збір анамнезу для дослідження хвороби, її лабораторні та радіографічні дані). Крім цього, в даному лексико-семантичному варіанті простежуємо різницю між лексемами *disease* та *illness*, яка полягає в тому, що лексема *disease* стосується конкретної хвороби, яку можна діагностувати через наявність характерних симптомів та ознак, причин її виникнення на відміну від лексеми *illness*, що номінує хворобу у більш загальному вигляді.

#### *Sickness*

– «1. *the state or feeling of being sick: soldiers suffering from hunger and sickness*; 2. *a particular illness»* (Longman Dictionary of American English, 2008, 2009: 942).

– «1. *a condition in which you have an illness*; 2. *a particular illness»* (Macmillan English dictionary for advanced learners of American English, 2002: 1302).

В семемах лексеми *sickness* виокремлюємо диференційну сему *particular*, яка вказує на номінацію конкретної хвороби.

Звертаючись до дефініцій *sickness* в галузевих словниках, слід зазначити, що в більшості з них лексема *sickness* представлена однотипними дефініціями, які також наявні в тлумачних словниках англій-

ської мови, де іменник *sickness* визначається як: 1. *the condition of being sick*; 2. *the state of being ill*; 3. *a specific disease*.

Серед визначень у медичних словниках особливу увагу звертаємо на дефініцію, що пропонує «Appleton's Medical Dictionary»: «1. *a deviation from a state of health, especially in the form of an acute disease*; 2. *nausea*» (Appleton's medical dictionary, 1915: 751). Тут іменник *sickness* розглядають як девіацію, відхилення від нормального стану здоров'я, яке виявляється у формі гострого захворювання.

#### *Condition*

– «*an illness or health problem that affects you permanently or for very long time*» (Longman Dictionary of Contemporary English);

– «*an illness or medical problem*» (Compact Oxford English dictionary of current English, 2003: 222);

– «*a usually defective state of health*» (Merriam-Webster's medical desk dictionary, 2005: 163);

– «*a particular illness, injury or disorder*» (Dictionary of Medical Terms, 2004: 84).

До диференційних сем лексико-семантичних варіантів *condition* належать *an illness or health problem*; *affects permanently for a long time*, які вказують на наявність певної хвороби, що впливає на людину протягом довгого проміжку часу. На основі цього можна виділити таку ознаку концепту, як тривалість хвороби. Дефініції в галузевих словниках містять диференційні семи *defective state*, *particular*, що вказують на дефективний стан здоров'я людини, спричинений певною хворобою.

#### *Infection*

– «*a disease caused by germs or bacteria*» (Collin's COBUILD Advanced Learner's Dictionary, 2014: 332);

– «*a disease or sickness in a part of your body, caused by BACTERIA or a VIRUS*» (Longman Dictionary of American English, 2008, 2009: 527).

У двох лексикографічних джерелах лексема *infection* пояснюється через ядерну сему *disease*. Уточнювальна сема *caused by bacteria or virus*, характеризує причини виникнення хвороби, яку спричиняють певні мікроорганізми або віруси.

Звертаючись до визначень лексеми *infection* у медичних словниках, простежуємо наявність у дефініціях від одного до п'яти лексико-семантичних варіантів:

– «*the invasion and multiplication of microorganisms such as bacteria, viruses, and parasites that are not normally present within the body. An infection may cause no symptoms and be subclinical, or it may cause symptoms and be clinically apparent. An infection may remain localized, or it may spread through the blood or lymphatic vessels to become systemic (bodywide). Microorganisms that live naturally in the body are not considered infections. For example, bacteria that normally live within the mouth and intestine are not infections» (The Oxford Compact English dictionary, 2003: 218);*

– «*1. invasion by and multiplication of pathogenic microorganisms in a bodily part or tissue, which may produce subsequent tissue injury and progress to overt disease through a variety of cellular toxic mechanisms. 2. An instance of being infected. 3. An agent or a contaminated substance responsible for one's becoming infected. 4. The pathological state resulting from having been infected. 5. An infectious disease» (The American heritage Stedman's medical dictionary, 1995: 412);*

– «*invasion of the body by harmful organisms (pathogens), such as bacteria, fungi, protozoa, rickettsiae, or viruses. The infective agent may be transmitted by a patient or \*carrier in airborne droplets expelled during coughing and sneezing or by direct contact, such as kissing or sexual intercourse; by animal or insect \*vectors; by ingestion of contaminated food or drink; or from an infected mother to the fetus during pregnancy or birth. Pathogenic organisms present in soil, organisms from animal intermediate hosts, or those living as \*commensals on the body can also cause infections. Organisms may invade via a wound or bite or through mucous membranes. After an \*incubation period symptoms appear, usually consisting of either localized inflammation and pain or more remote effects. Treatment with antibiotics is usually effective against most infections; but there are few specific treatments for many of the common viral infections, including the common cold» (Oxford concise colour medical dictionary, 2010: 375).*

У наведених прикладах виділяємо диференційну сему *harmful organisms (pathogens)*, яка актуалізує наявність патогенних збудників хвороби: бактерій, вірусів, грибків, паразитів тощо. У 1-му та 3-му лексикографічному джерелі також перераховуються способи передачі інфекції (через кров, повітряно-крапельним шляхом, статевий, пренатальний, рановий, харчовий).

Слід звернути увагу на наявність медичної термінології в дефініціях, представлених у словниках: визначення дозволять виявити додат-

кові ознаки. Такі терміни, як *fungus* (*pl. fungi*), *protozoa*, *rickettsiae*, *vector*, *commensal*, використовуються на позначення патогенних мікроорганізмів, які стають причиною хвороби. *Incubation period* номінує період із моменту зараження організму і до появи перших симптомів захворювання: «*the time during which a virus or bacterium develops in the body after contamination or infection, before the appearance of the symptoms of the disease*» (Dictionary of Medical Terms, 2004: 194). На основі цього виділяємо таку ознаку, як тривалість хвороби.

#### *Contagion*

– «*the spreading of a particular disease by someone touching another person who is already affected by the disease*» (Collin’s COBUILD Advanced Learner’s Dictionary, 2014: 1402);

– «*a situation in which a disease can be spread from one person or animal to another through touch or through the air*» (Macmillan English Dictionary).

У галузевих словниках наявні такі визначення лексеми *contagion*:

– «*the communication of disease from body to body*» (Livingstone’s pocket medical dictionary, 1969: 129);

– «*1. the transmission of disease by direct or indirect contact. 2. contagious disease. 3. a disease producing agent*» (Merriam-Webster’s medical desk dictionary, 2005: 167).

Наведені словникові дефініції демонструють диференціальні семи *spread of disease from one person to another; touch or through air; body to body*, які вказують на способи передачі захворювання (повітряно-крапельний або контактний). Дефініції медичних словників свідчать, що семема *contagion* мають диференційні семи: *communication of disease, body to body*; другий лексико-семантичний варіант визначає лексему *contagion* у словосполученні *contagious disease*, що актуалізує ознаку контагіозність (заразність) хвороби.

#### *Complaint*

– «*a bodily ailment or disease*» (Merriam Webster, 2004: 147);

– «*an illness or other medical problem*» (Macmillan English Dictionary);

– «*an illness or medical condition, especially a relatively minor one*» (Compact Oxford English dictionary of current English, 2003: 217);

– «*a bodily ailment or disease*» (The Oxford Compact English dictionary, 2003: 144);

– «*a bodily disorder or disease, a malady or an ailment*» (The American heritage Stedman’s medical dictionary, 1995: 175).

У визначеннях лексеми *complaint* можна виділити такі диференційні семи, як *minor, ailment, malady*, що вказує на несерйозність, легку форму захворювання.

**Висновки.** Таким чином, проведений аналіз лексем синонімічного ряду для «*PANDEMIC*» дозволяє виділити додаткові поняттєві ознаки концепту, а саме: наявність хвороби, що спричинена вірусом, бактеріями та іншими мікроорганізмами та характеризується специфічними ознаками й симптомами; ступінь важкості хвороби; локалізація хвороби (тіло, розум); раптовість виникнення; патогенний характер; контагіозність; тривалість; сезонність; способи передачі (повітряно-крапельний, контактний, через кров, статевий, пренатальний, рановий, харчовий), способи діагностики хвороби (збір анамнезу для дослідження хвороби, її лабораторні та радіографічні дані), зменшення, порушення функції життєдіяльності людини.

**Перспективу** подальшого дослідження вбачаємо у вивченні образно-ціннісної складової концепту «*PANDEMIC*».

### ЛІТЕРАТУРА

- Вербицька А. Е. Концепт DISTRESS / ДИСТРЕС в англomовному медіадискурсі: когнітивно-комунікативний аспект: Дис.... канд. філол. наук: 10.02.04. Луцьк, 2018. 277 с.
- Довганюк Е. В. Еволюція концепту «КРАСА» в англomовному дискурсі XIV–XXI століть: Дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04. Харків, 2017. 259 с.
- Матіяш-Гнедюк І. М. Семантичний аналіз синонімів номінативної лексеми концепту Family. *Іноземна філологія*. 2019. Вип. 132. С. 26–34.
- Нузбан О. В. Актуалізація концептів HARD/SOFT у сучасному англomовному дискурсі: Дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04. Чернівці, 2015. 254 с.
- Пасик Л. А. Об'єктивація та дискурсивна профілізація концепту PARTNERWAHL/ ВИБІР ПАРТНЕРА (на матеріалі німецької мови): Дис. ... канд. філол. наук: 10.00.04. Запоріжжя, 2016. 240 с.
- Ярич М. В. Семантичний аналіз синонімів номінативної лексеми концепту LANGUAGE. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна»*. 2014. Вип. 48, С. 135–137.
- Appleton's medical dictionary Edited by Smith Ely Jelliffe. New York ; London : Appleton and Company, 1915. 945 p.
- Churchill Livingstone medical dictionary. Edinburgh ; New York : Churchill Livingstone, 2008. 632 p.
- Collin's COBUILD Advanced Learner's Dictionary. 8th Ed. Glasgow : Harper Collins UK, 2014. 5996 p.
- Collins Thesaurus. URL: <https://www.collinsdictionary.com>
- Compact Oxford English dictionary of current English. 2nd revised edition. Oxford ; New York : Oxford University Press, 2003. 1378 p.

- Dictionary of Medical Terms. 4<sup>th</sup> edition. London : A. & C. Black Publishers Ltd., 2004. 458 p.
- Dorland's Illustrated Medical Dictionary 32<sup>nd</sup> Edition. Philadelphia : Elsevier, 2012. 2176 p.
- Elizabeth A., Martin M. A. Medical dictionary. Near Rochester. Kent : Grange Books, 2005. 754 p.
- FreeThesaurus. веб-сайт. URL: <https://www.thesaurus.com>
- Livingstone's pocket medical dictionary. Edinburgh ; London : E. & S. Livingstone, 1969. 590 p.
- Longman Dictionary of American English. Pearson Education Ltd. 2008, 2009. 1167 p.
- Longman Dictionary of Contemporary English. URL: <https://www.ldoceonline.com>
- Longman Dictionary of English Language and Culture with colour illustrations. Harlow. Essex : Longman House ; Longman Group UK Limited, 1992. 1528 p.
- Macmillan English dictionary for advanced learners of American English. Oxford : Macmillan Education, 2002. 1658 p.
- Macmillan English Dictionary. URL: [macmillan.org](http://macmillan.org)
- Macmillan Thesaurus. URL: [macmillandictionary.com](http://macmillandictionary.com)
- Marcovitch Harvey (ed.). Black's student medical dictionary. 2<sup>nd</sup> edition. London : A. & C. Black Publishers Ltd., 2007. 814 p.
- Marcovitch Harvey (ed.) Black's Medical Dictionary. 42<sup>nd</sup> edition. London : A. & C. Black Publishers Limited, 2009. 789 p.
- Merriam Webster. The Merriam-Webster Dictionary. URL: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/pest>
- Merriam Webster. The Merriam-Webster Dictionary. Revised edition. Springfield : Merriam-Webster, Incorporated, 2004. 939 p.
- Merriam-Webster's medical desk dictionary. Springfield ; Mass : Merriam-Webster Inc., 2005. 918 p.
- Mosby's medical dictionary. 8<sup>th</sup> edition. St. Louis : MO ; Mosby, 2009. 2064 p.
- Oxford concise colour medical dictionary. Oxford ; New York : Oxford University Press, 2010. 832 p.
- Oxford Concise Medical Dictionary. 8<sup>th</sup> edition. Oxford : Oxford University Press. URL: <https://www.oxfordreference.com>
- Oxford Dictionary of Difficult Words. New York ; Oxford : Oxford University Press, 2004. 500 p.
- Rodale J. I. (ed.). The synonym finder. Emmaus ; Pa : Rodale Press, 1978. 1361 p.
- Taber's cyclopedic medical dictionary. 21 edition. Philadelphia : F. A. Davis Company, 2009. 2846 p.
- The American heritage Stedman's medical dictionary. Boston : Houghton Mifflin Co, 1995. 923 p.
- The Oxford Compact English dictionary. Oxford ; New York : Oxford University Press, 2003. 1378 p.
- Webster's new explorer dictionary. Springfield ; Massachusetts : Merriam-Webster, Inc., 2006. 837 p.
- Webster's New World medical dictionary. Third edition. New Jersey : Wiley Publishing. Inc. Hoboken, 2008. 470 p.
- William A. R., Thomson M. D. Black's medical dictionary. 34<sup>th</sup> edition. London : A. & C. Black, 1987. 750 p.
- Wordsmyth The Premier Educational Dictionary-Thesaurus. URL: <https://www.wordsmyth.net>

## SEMANTIC ANALYSIS OF THE SYNONYMS OF THE CONCEPT «PANDEMIC»

*Andrii V. Boshkov*

Post-graduate student of the Department of Translation,  
Theoretical and Applied Linguistics,  
teacher of the Department of German Philology and Methods of Teaching  
Foreign Languages  
State Institution «South Ukrainian National Pedagogical University  
named after K. D. Ushynsky»,  
Odesa, Ukraine  
e-mail: Boshkov.AV@pdpu.edu.ua  
ORCID ID <https://orcid.org/0000-0002-7675-9668>

### **SUMMARY**

*The article is devoted to the analysis of synonyms of the concept «pandemic». A special attention is focused on defining of synonyms for the key lexeme of the concept «pandemic» on the basis of lexicographic sources. The study of any concept is carried out in accordance with its structural composition, which includes the description of conceptual, image and value components. The analysis of the conceptual component of the concept is conducted through the study of its direct nomination, definition, as well as by means of research of the synonyms of the key lexeme, the analysis of which contributes to the reproduction of additional conceptual features that are not represented in the key lexeme definitions.*

*The main lexical units with synonymous meanings for the name of the concept «pandemic» were identified. The definitional analysis of the synonymous lexemes is based on the lexicographical data obtained from generic and medical dictionaries. The study of medical terminology presented in the definitions of medical dictionaries enabled identification of the dominant semes for the key lexeme, which reveal additional conceptual features.*

*Based on the analysis of the definitions of lexemes of the synonymous rows of the concept «pandemic», the following additional conceptual features of the concept «pandemic» have been selected: presence of a disease caused by a virus, bacteria and other microorganisms and characterized by specific signs and symptoms; the severity of the disease; localization of the disease (body, mind); a sudden occurrence; pathogenic nature; high contagiousness; duration; seasonality; ways of transmission (airborne, contact, through blood, sexual, prenatal, wound, food); methods of diagnosis of the disease (collection of anamnesis for the study of the disease, its laboratory and radiographic findings); reduction, impairment of human vital functions.*

**Key words:** *concept, key lexeme, synonymous rows, pandemic, dominant seme, conceptual feature.*



## REFERENCES

- Verbyts'ka A. E. (2018). Kontsept DISTRESS/DYSTRES v anhlomovnomu mediady-kursi: kohnityvno-komunikatyvnyi aspekt [Concept DISTRESS/DYSTRES in the English-speaking Media Discourse: Cognitive-Communicative Aspect]: Abstract of the Thesis... PhD: 10.02.04. Luts'k [in Ukrainian].
- Dovhaniuk E. V. (2017). Evoliutsiia kontseptu «KRASA» v anhlomovnomu dyskursi XIV–XXI stolit' [The Evolution of concept «BEAUTY» in the English-speaking Discourse XIV–XXI cent.]: Abstract of the Thesis... PhD: 10.02.04. Kharkiv [in Ukrainian].
- Matiash-Hnediuk I. M. (2019). Semantychny analiz sinonimiv nominatyvnoi leksemy kontseptu Family [Semantic Analysis of Synonyms of Nominative Lexeme of Concept FAMILY]. *Inozemna filolohiia [Foreign Philology]*, Vol. 132. P. 26–34 [in Ukrainian].
- Nuzban O. V. (2015). Aktualizatsiia kontseptiv HARD/SOFT u suchasnomu anhlomovnomu dyskursi [Mainstreaming of Concepts HARD/SOFT in Modern English-speaking Discourse]: Thesis... PhD: 10.02.04. Chernivtsi [in Ukrainian].
- Pasyk L. A. (2016). Obiektivatsiia ta dyskursyvna profilizatsiia kontseptu PARTNERWAHL/VYBIR PARTNERA (na materialy nimets'koi movy) [Objectivization and Discursive Profiling of Concept PARTNERWAHL/VYBIR PARTNERA (on the material of German)]: Thesis... PhD: 10.00.04. Zaporizhzhia [in Ukrainian].
- Yarych M. V. (2014). Semantychny analiz sinonimiv nominatyvnoi leksemy kontseptu LANGUAGE [Semantic Analysis of Synonyms of Nominative Lexeme of Concept LANGUAGE]. *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu «Ostroz'ka akademiia». Seriia «Filolohichna» [Scientific Notes of National University «Ostrog Academy»]*, Vol. 48. P. 135–137 [in Ukrainian].
- Appleton's medical dictionary (1915). Edited by Smith Ely Jelliffe. New York ; London: Appleton and Company.
- Churchill Livingstone medical dictionary (2008). Edinburgh ; New York : Churchill Livingstone.
- Collin's COBUILD Advanced Learner's Dictionary (2014). 8th Ed. Glasgow : Harper Collins UK.
- Collins Thesaurus. URL: <https://www.collinsdictionary.com>
- Compact Oxford English dictionary of current English (2003). 2nd revised edition. Oxford ; New York : Oxford University Press.
- Dictionary of Medical Terms (2004). 4<sup>th</sup> edition. London : A. & C. Black Publishers Ltd.
- Dorland's Illustrated Medical Dictionary (2012). 32nd Edition. Philadelphia : Elsevier.
- Elizabeth A., Martin M. A. (2005). Medical dictionary. Near Rochester. Kent : Grange Books.
- FreeThesaurus. URL: <https://www.thesaurus.com>
- Livingstone's pocket medical dictionary (1969). Edinburgh ; London : E. & S. Livingstone.
- Longman Dictionary of American English (2008–2009). Pearson Education Ltd.
- Longman Dictionary of Contemporary English. URL: <https://www.ldoceonline.com>
- Longman Dictionary of English Language and Culture with colour illustrations (1992). Harlow. Essex : Longman House : Longman Group UK Limited.
- Macmillan English dictionary for advanced learners of American English (2002). Oxford : Macmillan Education.

- Macmillan English Dictionary. URL: [macmillan.org](http://macmillan.org)  
Macmillan Thesaurus. URL: [macmillandictionary.com](http://macmillandictionary.com)  
Marcovitch Harvey (ed.) (2007). Black's student medical dictionary. 2<sup>nd</sup> edition. London : A & C Black Publishers Ltd.  
Marcovitch Harvey (ed.) (2009). Black's Medical Dictionary. 42<sup>nd</sup> edition. London : A. & C. Black Publishers Limited.  
Merriam Webster. The Merriam-Webster Dictionary. URL: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/pest>  
Merriam Webster (2004). The Merriam-Webster Dictionary. Revised edition. Springfield : Merriam-Webster, Incorporated.  
Merriam-Webster's medical desk dictionary (2005). Springfield ; Mass : Merriam-Webster Inc.  
Mosby's medical dictionary (2009). 8<sup>th</sup> edition. St. Louis ; MO : Mosby.  
Oxford concise colour medical dictionary (2010). Oxford ; New York : Oxford University Press.  
Oxford Concise Medical Dictionary. 8<sup>th</sup> edition. Oxford : Oxford University Press. URL: <https://www.oxfordreference.com> [in English]  
Oxford Dictionary of Difficult Words (2004). New York ; Oxford : Oxford University Press.  
Rodale J. I. (ed.) (1978). The synonym finder. Emmaus, Pa : Rodale Press.  
Taber's cyclopedic medical dictionary (2009). 21 edition. Philadelphia : F. A. Davis Company.  
The American heritage Stedman's medical dictionary (1995). Boston ; MA : Houghton Mifflin Co.  
The Oxford Compact English dictionary (2003). Oxford ; New York : Oxford University Press.  
Webster's new explorer dictionary (2006). Springfield ; Massachusetts : Merriam-Webster, Inc.  
Webster's New World medical dictionary (2008). Third edition. New Jersey : Wiley Publishing, Inc. Hoboken.  
William A. R., Thomson M. D. (1987). Black's medical dictionary. 34<sup>th</sup> edition. London : A. & C. Black.  
Wordsmyth The Premier Educational Dictionary-Thesaurus. URL: <https://www.wordsmyth.net>

*Стаття надійшла до редакції 05.12.2023*

УДК 811.111'34 (075.8)

<https://doi.org/10.24195/2616-5317-2023-37-4>

---

## PHONETIC TYPOLOGY

---

***Tetiana M. Korolova***

Doctor of philology, Professor of Philology Department  
of Odessa National Maritime University, Odessa, Ukraine  
e-mail: kortami863@gmail.com  
ORCID ID <https://orcid.org/0000-3441-196X>

***Svetlana Yu. Yukhimets***

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor of Philology Department,  
Odessa National Maritime University, Odessa, Ukraine  
e-mail: yukhimets.svetlana@gmail.com  
ORCID ID <https://orcid.org/0000-0003-3350-7310>

### **SUMMARY**

*In spite of many works in the field of phonetics some problems of typology still want systematisation both on segmental and suprasegmental levels. Experimental research is one of them. The research is aimed at determining phonetic typological characteristics in English and Ukrainian on segmental and suprasegmental levels. The results of the research demonstrate the significant amount of typologically similar characteristics in English and Ukrainian. The presence of fore lingual and back lingual vowels, plosives, fricatives, voiced and voiceless consonants, such phenomena as reduction and assimilation in both languages under investigation testify to it. Similar mechanisms of word stress production that is the total energy data (dynamic characteristics and duration time) is another mark of typological similarity of English and Ukrainian.*

*The intonation models, the degree of stability of intonation models, sentence stress variability, the same functions of intonation in the process of speech production show similar mechanisms of prosody elements' interaction. The most stable in both languages are the prosodic models of attitudinal and emotional functions of intonation. The status of different functions (the attitudinal function, sense-group delimitation, sense-groups relation, communicative type of utterances, sentence stress) of intonation changes from the subordinate one (as in the function of division into sense groups) up to the dominating one (as in the function reflecting the speaker's emotional state). In correspondence with this status and the poly-functional character of intonation the resulting intonation contour mainly*

*preserves the relevant prosodic features of the dominating intonation function in English and Ukrainian.*

*The qualitative and quantitative differences of segmental (phonemic length of vowels in English, phonemic length of consonants in Ukrainian, some difference in articulation) and suprasegmental units (variety of melody contour structure, prevalence of dynamic characteristics in English and temporal in Ukrainian) in the languages under investigation are explained by linguacultural peculiarities of the communities, their historical development.*

**Key words:** *typology, phonetics and phonology, similar characteristics, segmental and suprasegmental levels.*

**Introduction.** A few words should be said about the fundamental works of A. A. Potebnya, A. V. Popov and other linguists, which formed the basis of the Ukrainian phonetic school. The existence of many phonetic schools in Ukraine: Kharkiv school (L. A. Bulakhovsky, M. F. Nakonechny, Yu. V. Shevelyov), Kyiv school (I. P. Suntsova, V. S. Perebiynis, N. I. Totska, L. G. Skalozub, A. Y. Bagmut), Odessa (T. O. Brovchenko, Yu. O. Karpenko, T. M. Koroleva, etc.) testify to the active development of phonology, phonetics in the 20-th century. Phonetics in the 21st century is in an active state, which is reflected in the appearance of numerous textbooks, monographic works in the field of phonetics and phonology, expansion of research issues (Багмут, 1991; Корольова, 2006; Тоцька, 1973; Шевельов, 2002; Gussenhoven, 2004; Kreidler, 2003).

This period is characterized by intensive development of all sciences and linguistics as well. The achievements of the scientists in the sphere of the theory of linguistics, the new approaches to different problems, the development of new methods and apparatus in the branch of experimental phonetics made it necessary to carry out additional theoretic and experimental investigations (Багмут, Борисюк, Покидько, 2000; Brovchenko, 1974; Бровченко, 1978; Карпенко, 1996). One of them concerns the problem of phonetic typology of the languages (Корольова, 2006; Корунець, 2004).

In this respect the method of contrastive phonetics is of great importance. This method was spread in Ukraine in 1950s-60s to meet the needs of the teachers of foreign languages i. e. the most successful way to teach foreign languages (Бакум, 2012). It was stated that the adults who want to acquire correct pronunciation of a foreign language are to learn the phonetic structure of the given language in comparison with the mother tongue. It caused the necessity of systematic comparative scientific investigations of phonetic structure of the foreign and native language of the learner.

In the contrastive investigation of the speech sounds and prosody in English and Ukrainian the experimental methods were applied; as a result, some specific peculiarities in either of the languages and typical features for the two languages with the dynamic type of stress were registered (Бровченко, 1971; Корольова, 2006; Багмут, Борисюк, Покидько, 2000).

The subject of phonetic typology is the system of speech sounds, their quantitative and qualitative characteristics in speech of the contrasted languages. Interchange and combinability of speech sounds in words and syllables as well as suprasegmental phenomena (melody, tempo, voice timbre and sentence stress) are examined.

In spite of many works in the field of phonetics some problems of typology still want systematisation both on segmental and suprasegmental levels.

The research is aimed at determining and describing phonetic typological characteristics in English and Ukrainian at segmental and suprasegmental levels.

The task of the contrastive analysis of the two languages is as follows:

1. Research of vowels and consonants, their combination characteristics in the languages under investigation. The function of segmental units.
2. Comparison of functional characteristics of syllables, word-stress.
3. Investigation of suprasegments' peculiarities.
4. Defining typologically common and differential phonetic features.

As to the system of segmental units it should be stated that the existence of vowels and consonants in both languages testifies to the fact of their *similarity*, the same mechanisms of sounds functioning in speech: assimilation, dissimilation and reduction is another evidence that demonstrates the languages' common features. At the same time one should note that there are many points of qualitative and quantitative variety between English and Ukrainian. In this investigation special attention is paid to vowel and consonant phonemes in the compared languages.

**Discussion.** *Common* characteristics of vowel systems are the following. The existence of monophthongs in English and Ukrainian testify to similarity of the language systems. At the same time distributive characteristics of the systems of English and Ukrainian vowel phonemes differ: there are 20 vowel phonemes in the English language, 12 of them are monophthongs, 8 diphthongs. There are only 6 vowel phonemes in the Ukrainian language. All the Ukrainian vowel phonemes are monophthongs, there are no diphthongs in Ukrainian.

Existence of front and back vowel phonemes contributes to typologically common facts of the languages under analysis. At the same time in the English language exist mixed vowel phonemes that are absent in Ukrainian. The *quantitative* characteristic of front and back vowels differs too: the English front and back vowel groups include a considerably greater number of phonemes than those of the Ukrainian language.

The difference in the *qualitative* features of the vowel length is substantial. In the English language there are long and short vowel phonemes while in Ukrainian long vowel phonemes do not exist.

From the point of view of *production* peculiarities the division of vowel phonemes into different groups according to the position of the tongue is not the same in the English and Ukrainian languages. Thus, the English front vowel phonemes [i:], [i], [e] are closer and more front than the corresponding Ukrainian [И], [И], [Е]. The English back vowel phonemes [o], [u:], [a:] are more retracted than the Ukrainian back vowel phonemes [О], [У].

The position of the lips is not the same in forming English and Ukrainian labialized vowel phonemes. While producing English labialized sounds the lips are rounded but not protruded. In Ukrainian the rounding of the lips is accompanied by considerable protrusion. The position of the lips is not the same in pronouncing English and Ukrainian non-labialized vowels either. In pronouncing English non-labialized vowels the lips are flat and not protruded. In making Ukrainian non-labialized vowels the lips move noticeably forward from the teeth.

As to the consonant phonemes *common* for both languages is the mechanism of sound production. Both Ukrainian and English consonant phonemes are classified according to the manner of noise production, according to the active organ, forming an obstruction and according to the work of the vocal chords. According to the active organ causing the obstruction, there are the following groups of consonants in the Ukrainian and English languages: labial (bilabial and labiodental) and lingual (forelingual, mediolingual, backlingual). The only difference of English is that besides the above mentioned groups, there exists a group of pharyngeal consonant [h].

The phenomenon of consonant phonemes palatalization characterises both languages. In Ukrainian practically all consonants undergo palatalization, though in English there are considerably less consonant phonemes that depending upon the position of the sound in the word can be palatalized and are reduced to [L], [S], [Z].

Some peculiarities of English and Ukrainian consonants are explained by historical and cultural variety of the two lingual communities.

From the point of view of distribution, the number of consonant phonemes is not the same in the two languages. There are 24 consonant phonemes in the English language and 47 in the Ukrainian language (16 of them are long). Therefore, it can be stated that the length of consonants is phonematically an independent feature of articulation in Ukrainian. There are no long consonant phonemes in the English language. Thus, the difference in the distribution of English and Ukrainian consonant phonemes is due to existence of a large number of palatalized and long phonemes in Ukrainian and the fact the phonetic system of either language includes some phonemes which exist in one of the languages: [Ц], [ДЗ], [Щ], [Ч] in Ukrainian and two variants of pronouncing “th” in English; there are two additional Ukrainian backlingual constrictive consonants [X], [Г].

From the point of view of similar consonants (consonants united by some common feature of articulation) *production* the following should be noted. When pronouncing Ukrainian forelingual consonants the place of obstruction is generally nearer to the front upper teeth than in the corresponding English consonants. The Ukrainian [Т], [Д], [Н], [С], [З], for example, are dental according to the passive organ of speech, while the English [t], [d], [n], [s], [z] are alveolar; the Ukrainian [P] is alveolar, the English [r] is post-alveolar, etc.

The shape of the tongue in pronouncing English and Ukrainian forelingual consonants is different, English forelingual consonants are usually apical, while the Ukrainian ones are as a rule cacuminal.

English voiceless plosive consonants [p], [t], [k] are aspirated, while there are no aspirated consonants in the Ukrainian language.

The *interchange of sounds* is a term denoting change in the phonematic structure of the morpheme in the process of word-building. The phenomena observed in both languages demonstrates the similar tools in the process of vowel and consonant sounds interchange.

Nevertheless, the interchange of sounds takes place according to definite strict standards for each phoneme in a definite language. Thus, for example, the English phoneme [d] may alternate with the phoneme [t] (*send* – *sent*, *build* – *built*, etc.). In Ukrainian the phoneme [К] may alternate only with the phonemes [Ч] and [Ц] (*некла* – *нечеш*; *рука* – *руці*).

Interchange of sounds may be historical or living.

By the **historical** interchange of sounds we mean a case when the change is not determined by the position of the sound in the word, but appeared as a result of the laws which acted in the language at some definite periods of its development. It is closely connected with historical assimilation. Historical interchange of sounds is also explained by the phonetical structure of the language but has grammatical significance.

Cases of historical interchange of sounds in English can be found among the three forms of irregular verbs, the degrees of comparison of adjectives, different parts of speech originated from one root, the archaic forms of the plural of nouns (man-men), degrees of comparison of adjectives (good-better-best), three forms of irregular verbs (do-did-done).

By the **living** interchange of sounds we mean a case when the change is determined by the position of the sound in the word. The living interchange of sounds is mainly explained by the phonetical structure of the given language. It is closely connected with assimilation. Consequently, the forelingual alveolar final sound [s] in the words *six* [siks] — *sixth* [sikso] turns into the dental one under the influence of the following sound [θ]. In the Ukrainian language grammatical interchange of sounds takes place within different cases of nouns (*радість-радості*), different parts of speech originated from a common root (*женими — жонатий*), different forms of the verbs (*летіти — літати*).

The interchange of sounds may be complete and zero. The interchange of sounds is called **complete** when different phonemes are interchanged, e.g., [grinich] where the sound [w] has disappeared as a result of two neighbouring sounds [i] interaction.

Sounds combine in **syllables** i. e. a primary minor basic unit of speech. Being joined with each other, speech sounds serve as structural material, as «bricks» for syllables. A syllable is a sequence of speech sounds joined together to form a solid undividable stable primary speech unit of segmental level.

In any language a person can divide speech into syllables and perceive them easily. The central part of the syllable is a pitch or syllabic sound. Pitch sounds are syllable-forming (syllabic) sounds, all other sounds are non-syllabic. The capacity of a sound to form a syllable depends mainly upon the degree of its sonority. Thus, a primary condition, obligatory to form a syllable, is the presence of a tonic element, i.e. a vowel or a stable sonant

**Common** for both languages is the mechanism of the syllable-forming capacity of the tonic element that depends upon the joint action of three



heterogeneous, but mutually connected factors. They are: width of the air-passage, the intensity of the vibration of the vocal cords and the duration of the optimal phase.

The tonic element of the syllable, its nucleus is usually a vowel in most languages. But in sometimes under specific conditions the nucleus may be presented by a sonant too. A syllable may consist of a single vowel or of a vowel and some consonants. The number of marginal consonants may be different, but in most languages it is from one to seven. The vowel is the main syllable-forming element of the syllable. The presence of consonants is not essential, a syllable may exist without consonants, and the presence of syllabic vowel or another vocalic element is the only condition necessary for the existence of a syllable.

A syllable alone has no meaning of its own, but when syllables combine into words, which have elementary meaning, denoting things, actions, qualities, etc., syllables become potentially meaningful. A syllable perception is an active process of decoding a speech wave. In the process of perception the syllable can be described as sounds segments treated independently of their semantic significance. Speech perception is based on articulatory elements and linguistic experience of the listener.

The syllable is a complex psycholinguistic, psychophysiological and acoustic process. The results of investigations made it possible to differentiate the two types of syllables — open and closed. These types of syllables are characteristic of both in English and Ukrainian. Open syllables are those, which end in a vowel; close syllables are those, which end in a consonant. From the phonological point of view, the open syllable may fall under the category of the main type of syllables.

Acoustically a syllable is regarded as an impulse of energy caused by strengthening of speech muscle tension in speech organs and the tension of the muscles between the ribs as a result of psycholinguistic and neuro-linguistic processes. The main acoustic parameter of the syllable is the so-called total energy ( $W_{\text{tot}}$ ) — a joint action of two components — intensity and duration. The share of each component of total energy depends upon the phonetic structure of the language and may differ in different languages, though the main acoustic parameter — the total energy remains unchanged in all the syllabic languages (T. A. Brovchenko).

In English not only vowels but some sonants may become syllabic under certain conditions. The English sonants [n], [l] become syllabic when they

are at the end of word and are not preceded by a vowel, e.g. *madam*, *garden*, *arrival*, *bacon* (final neutral sound disappears in quick speech).

Syllable is a minimal integrated (composed of speech sounds) and integrating unit of speech (where sounds form and organize a syllable as a linguistic and speech unit). Speech sounds are the base of the syllable. On the other hand, the syllable itself is the base for one segmental unit (phonetic word) and all suprasegmental units, sense-groups, phrases, supraphrasal unities and suprasegmental unity of the highest level — speech.

Being composed of speech sounds, syllables preserve articulatory characteristics of speech sounds and their inherent acoustic characteristics — the inherent intensity, fundamental frequency of informant structure of the vowels, the phonological length of vowels in English and Ukrainian.

But it should be taken into consideration that a syllable retains the characteristics of a lower speech unit to some extent when entering the speech unit of a higher level, thus, a syllable may undergo some changes under different linguistic and extralinguistic factors. Being integrated into a phrase the syllable exercises the suprasegmental features of a higher level, the one of a sense-group (syntagm), which is the first semantically and prosodically organized unit of speech.

The syllable participates in organizing the next higher suprasegmental speech unit — a phrase. The syllable takes part in organizing supraphrasal unities — semantic groups of phrases united by sense. And finally the syllable achieves its main goal. It is involved in organizing the text — the highest unit of speech.

Thus, there are some *universal* characteristics of the syllable:

It is a primary minimal undivided basic phonetic unit of speech.

Units of primary perception on sensory level are not speech sounds but syllables. The syllable in perception is a minimal undivided unit.

The syllable is an integrated and an integrating speech unit. On the one hand it consists of speech sounds, on the other hand it is the base for all the other units of speech. It is creating the segmental speech unit — phonetic word and all the supra-segmental speech units — sense-groups, phrases, sub phrasal unities and the speech unit of the highest level — the text.

Contrastive analysis of English and Ukrainian syllables makes it possible to observe that the nature of the main principles of formation and division are the same in the two languages. The rules of correlation between the two components of the total energy — intensity and duration do not coincide,

which is defended by the phonematic structure of the English and Ukrainian languages. There exist some specific features in the structure of syllables, in the rules of syllable division, position of the active articulating organs in pronouncing sounds, which constitute the syllables in English and Ukrainian.

Intensification of a syllable or syllables of a word by phonetic means is called **word stress**. Word stress is one of the main distinctive features of a word. Word stress singles out the accentual centre of the word, organizing the word as a structural unit of speech (Багмут, Борисюк, Покидько, 2000).

Word stress is a constituent of the word, a part of the model, a mode of the phonetic organization of the word as an independent segmental unit, that is characterised by some degree of acoustic energy, which appears as a result of greater speech organs muscles' tension in the process of speech production. Word stress, like the syllable, is one of the most important and complicated phonetic phenomena. A definition of word stress must include peculiarities of physiological, acoustic and perceptual problems of its production. In most cases word stress is defined by linguists from the physiological and perceptual points of view as a degree of force with which a syllable is pronounced; as a syllable which is perceived as more tense and louder than other syllables in the word.

**Common** characteristics of word stress in English and Ukrainian is in its nature being energetic and dynamic. The main physical essence of word stress is an increased impulse of the acoustic energy.

In English and Ukrainian there are syllables of three linguistically relevant degrees of stress — primary, secondary and unstressed syllables; the latter depend on one of the principal physical features of a syllable — total acoustic energy. The total acoustic energy is a complex physical characteristic which might be a coordinated effort of intensity and duration, defined as intensity over time. Thus, stressed and unstressed syllables are similar in nature. The difference between stressed and unstressed syllables is purely quantitative — the stressed syllable is characterised by a bigger degree of acoustic energy than the corresponding unstressed syllables in the same word.

The auditory analysis testified that most stressed syllables were perceived by the listeners as stronger, louder and longer. The higher pitch of voice of the stressed syllables was perceived by the listeners in rather rare cases. It should be taken into consideration that perception of stressed syllables as longer and louder in both in English and Ukrainian depends on the total energy (the correlation of the two components — duration and loudness)

where the share of duration is prevailing in Ukrainian word stress while in English loudness comes forward. This may be explained by the phonological length of vowels in English, while in Ukrainian the length of vowels is phonologically irrelevant.

Phoneticians have described many problems, dealing with phonetic characteristics of individual segments (vowels and consonants, syllables) and some processes that influence these segments (assimilation, elision, aspiration and others) and the mechanisms evolved in the process of combining these segments into greater units (syllables and words) were dwelt on. There are some phonological features characteristic of speech segments larger than sounds. These features cannot be derived out of the individual characteristics of vowels and consonants, which compile the phrase. They do not involve one segment but spread over a larger number of segments. This type of phonetic characteristics are called *suprasegmentals* or *prosody*. In modern linguistics the phonetical characteristics of the suprasegmental level are united by the general term intonation. The term *intonation* is derived from the Latin word that means ‘to speak loud’. Nowadays, the linguistics term *intonation* is much more complicated than its etymological meaning and includes the whole spectrum of phonetical means of an utterance at the suprasegmental level. This refers to the following: melody, loudness, tempo (pauses included), timber, sentence-stress and rhythm.

**Common** characteristic of intonation in English and Ukrainian. The intonation in the function presenting the communicative type of an utterance practically always tightly interacts with the function conveying the attitudinal meaning. The interaction of communicative and attitudinal functions of intonation is characterized by certain typologically common features in the two compared languages. Specific suprasegmental peculiarities are caused by the systematic difference in intonation in English and Ukrainian.

In spite of the availability of a number of specific language peculiarities in the intonation of utterances, where the intonation simultaneously fulfills several functions under the real conditions of communication, the character of the correlation mechanism «intonation-meaning» is completely identical in the compared languages. More than that, the most essential features of these mechanisms could be treated as language universals.

When an intonation contour is formed under the condition of two or more functions of intonation being realized in a speech act the result is not straightforward and depends on a variety of factors. Note the following:

– the degree of stability in correlation between suprasegmental models and semantics;

– the degree of semantic character intensity conveyed by the intonation model;

– the degree of similarity between the original intonation structures that are interacting and the degree of proximity among the functions involved in the interaction.

The analysis of the character of the functional and semantic factors that influence the degree of stability of intonation models demonstrates that different functions of intonation possess various possibilities of providing such an effect. The most stable are the prosodic models executing the function of speech division into sense groups, function of a communicative type, attitudinal function. In correspondence with this status and the poly-functional character of intonation in an utterance, the resulting intonation contour mainly preserves the relevant prosodic features of the dominating intonation function under definite circumstances. This interaction determines the isomorphism of mechanisms of prosody functions mutual development.

**Conclusion.** The results of the research demonstrate the significant amount of typologically similar characteristics in English and Ukrainian on segmental and suprasegmental levels. The presence of front and back vowels, plosives, fricatives, voiced and voiceless consonants, such phenomena as reduction and assimilation in producing fluent speech in both languages testify to it. Similar mechanisms of word stress in both languages that are reflected in syllables' total energy (dynamic characteristics and duration time) is another mark of typological similarity of English and Ukrainian.

The intonation models, the principles of their dependence on functional and semantic factors, the degree of stability of intonation models, sentence stress variability, intonation functions in the possess of oral speech production demonstrate multiple possibilities of prosody interacting parameters that contribute to providing semantically distinct phrases. The most stable prosodic models in both languages are those presenting attitudinal and emotional functions of intonation. The status of prosody functions (the attitudinal function, sense-group delimitation, sense-groups relation, communicative type of utterances, sentence stress) changes from the subordinate one (as in the function of division into sense groups) up to the dominating one (as in the function reflecting the speaker's emotional state). In correspondence with this status and the poly-functional character of intonation in an utter-

ance, the resulting intonation contour mainly preserves the relevant prosodic features of the dominating intonation function in English and Ukrainian.

The qualitative and quantitative differences of segmental (phonematic length of vowels in English, phonemic length of consonants in Ukrainian, backlingual constrictive consonants in Ukrainian, syllable forming sonorants in English, some difference in articulation) and suprasegmental units (variety of melody contour structure, prevalence of dynamic characteristics in English and temporal in Ukrainian) in the languages under investigation are explained by linguacultural peculiarities of the communities, their historical development.

### REFERENCES

- Bagmut A. Y. (1991). Semantyka i intonatsia v ukrains'kii movi [Semantics and Intonation in Ukrainian]. Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].
- Bagmut A. Y., Borys'uk I. V., Pokyd'ko O. M. (2000). Spryin'att'a ukrains'kogo movlenn'a v umovakh shumovykh zavad [Ukrainian Speech Perception in Conditions of the Noise Interference]. Kyiv : [B. v.] [in Ukrainian].
- Bakum Z. P. (2012). Istoria ukrains'koi fonologii v pidgotovtsi maibutnikh uchyteliv-slovesnykiv [History of Ukrainian Phonology in Training of Language Teachers]. *Filologichni studii [Philological Studies]*. Vol. 7. Krivy Rig. P. 277–285 [in Ukrainian].
- Brovchenko T. A. (1978). O prosodike kommunikativnykh ědinit monologicheskoi rechi. Intonatsia [On the Prosody of Communicative Units of Monological Speech. Intonation]. Kiev : Vyshcha shkola [in Ukrainian].
- Karpenko Yu. O. (1996). Fonetyka i fonologia suchasnoi ukrains'koi literaturnoi movy. Odesa : Chornomor'ya [in Ukrainian].
- Korolova T. M. (2006). Typologia intonatsii modal'nosti movlenn'a [Typology of Intonation of Speech Modality]. *Movoznavstvo [Linguistics]*. № 5. P. 100–103 [in Ukrainian].
- Korunets' I. V. (2004). Porivnyal'na typologia angliiskoi ta ukrainskoi mov [Contrastive Typology of the English and Ukrainian Languages]. Vinnitsa : Nova Knyga [in Ukrainian].
- Tots'ka N. I. (1973). Golosni fonemy ukrains'koi literaturnoi movy [Vowel Phonemes of Ukrainian Literary Language]. Kyiv : Vyd-vo Kyivs'k. un-tu [in Ukrainian].
- Shevelov G. Y. (2002). Istorychna fonologiya ukrains'koi movy [A Historical Phonology of the Ukrainian Language]. Kharkiv : Akta [in Ukrainian].
- Brovchenko T. (1974). Word Stress in English. Odessa : OS University.
- Gussenhoven C. (2004). The Phonology of Tone and Intonation. Cambridge : Cambridge University Press.
- Kreidler Ch. W. (2003). Pronunciation of English. Second edition. Oxford : Blackwell.

## ФОНЕТИЧНА ТИПОЛОГІЯ

**Тетяна М. Корольова**

доктор філологічних наук, професор кафедри філології  
Одеського національного морського університету,  
Одеса, Україна  
e-mail: kortami863@gmail.com  
ORCID ID <https://orcid.org/0000-3441-196X>

**Світлана Ю. Юхимець**

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри філології  
Одеського національного морського університету,  
Одеса, Україна  
e-mail: yukhymets.svetlana@gmail.com  
ORCID ID <https://orcid.org/0000-0003-3350-7310>

### **АНОТАЦІЯ**

*Незважаючи на численні роботи в галузі фонетики, деякі проблеми типології досі потребують систематизації як на сегментному, так і на надсегментному рівнях. Експериментальні дослідження — одна з таких проблем. Метою роботи є визначення фонетико-типологічних характеристик англійської та української мов на сегментному та надсегментному рівнях.*

*Результати дослідження демонструють значну кількість типологічно подібних характеристик в англійській та українській мовах. Про це свідчать такі явища, як наявність подібних механізмів продукування звуків у мовленні (передньоязикових і задньоязикових голосних, вибухових, фрикативних, дзвінких і глухих приголосних; редукція й асиміляція) носіїв обох досліджуваних мов. Подібні механізми наголосу в словах, тобто загальні енергетичні характеристики наголосу (динамічні характеристики та час тривалості), становлять ще одну ознаку типологічної подібності англійської та української мов.*

*Інтонаційні моделі, ступінь стійкості інтонаційних моделей, варіативність фразового наголосу, однакові функції інтонації в процесі продукування мови демонструють подібні механізми взаємодії параметрів просодії. Найбільш стійкі в обох мовах — просодичні моделі емоційної функції інтонації. Статус різних функцій (емоційне ставлення, делімітація смислових груп, об'єднання смислових груп, комунікативний тип висловлювань, фразовий наголос) інтонації змінюється від підпорядкованої (як у функції поділу на смислові групи) до домінантної (як у функції, що відображає емоційний стан мовця). Відповідно до цього статусу та поліфункціонального характеру інтонації результативний інтонаційний контур переважно зберігає відповідні просодичні ознаки домінантної інтонаційної функції в англійській та українській мовах.*

*Визначено якісні та кількісні відмінності сегментних (фонематична довжина голосних в англійській мові, фонетична довжина приголосних в*

українській, певна різниця в артикуляції) та надсегментних одиниць (різ-на конструкція контурної структури мелодії, перевага динамічних харак-теристик в англійській та часових в українській) у мовах, що досліджу-ються. Ці відмінності пояснюються лінгвокультурними особливостями спільнот, їхнім історичним розвитком.

**Ключові слова:** типологія, фонетика та фонологія, спільні характе-ристики, сегментний та супрасегментний рівні.

### ЛІТЕРАТУРА

- Багмут А. Й. Семантика і інтонація в українській мові. Київ : Наукова думка, 1991. 165, [2] с.
- Багмут А. Й., Борисюк І. В., Покидько О. М. Сприйняття українського мовлення в умовах шумових завад. Київ : [Б. в.], 2000. 171 с.
- Бакум З. П. Історія української фонології в підготовці майбутніх учителів-словес-ників. *Філологічні студії. Науковий вісник КНУ*. Кривий Ріг, 2012. Вип. 7. С. 277–285.
- Бровченко Т. А. О просодике коммуникативных единиц монологической речи. Интонация. Киев : Вища школа, 1978. 130 с.
- Карпенко Ю. О. Фонетика і фонологія сучасної української літературної мови. Одеса : Чорномор'я, 1996. 143 с.
- Корольова Т. М. Типологія інтонації модальності мовлення. *Мовознавство*. 2006. № 5. С. 100–103.
- Корунець І. В. Порівняльна типологія англійської та української мов: навч. посіб. Вінниця : Нова Книга, 2004. 464 с.
- Тоцька Н. І. Голосні фонемі української літературної мови. Київ : Вид-во Київськ. ун-ту, 1973. 193 с.
- Шевельов Ю. В. Історична фонологія української мови. Харків : Акта, 2002. XII, 1054 с.
- Brovchenko T. Word Stress in English. Odessa : OS University, 1974. 74 p.
- Gussenhoven C. The Phonology of Tone and Intonation. Cambridge : Cambridge University Press, 2004. 355 p.
- Kreidler Ch. W. Pronunciation of English. Second edition. Oxford : Blackwell, 2003. 352 p.

*Стаття надійшла до редакції 06.12.2023*



УДК : 82-1/-9

<https://doi.org/10.24195/2616-5317-2023-37-5>

## ВЕРБАЛЬНІ ЗАСОБИ ТВОРЕННЯ ХУДОЖНЬОГО ПРОСТОРУ В ЛІТЕРАТУРІ ЖАНРУ ФЕНТЕЗИ (НА МАТЕРІАЛІ НАРАТИВУ ПРО ГАРРІ ПОТТЕРА ДЖ. К. РОЛІНГ «ГАРРІ ПОТТЕР І КЕЛИХ ВОГНЮ»)

---

---

**Олександра О. Косюга**

аспірантка кафедри англійської філології та світової літератури  
Херсонський державний університет,  
Івано-Франківськ, Україна  
e-mail: akosyuga@gmail.com  
ORCID ID <https://orcid.org/0000-0001-5633-4665>

### **АНОТАЦІЯ**

*Статтю присвячено аналізу вербальних засобів творення художнього простору у фентезійній літературі сучасності. Розглянуто питання літературної географії та мапування тексту нарративу на прикладі четвертої частини септології пригод про Гаррі Поттера «Гаррі Поттер і келих воєну» Дж. К. Ролінг. Особливу увагу приділено засобам переходу з магічного світу розповіді в «маглівський» світ головного героя. Також виділено та проаналізовано вербальні засоби творення художнього простору даного нарративу на матеріалі книги оригінального тексту Дж. К. Ролінг та українського перекладу В. Морозова й С. Андрухович; проведено перекладацький аналіз твору; виділено екстралінгвальні та лінгвальні фактори нарративу про маленького чаклуна. Проведено статистичний аналіз виділених вербальних засобів перекладу художнього простору та виокремлено перекладацькі операції. Окремо проаналізовано топонімічні назви фентезійного нарративу та виокремлено засоби їх перекладу з англійської українською. Результати дослідження показують, що українські перекладачі обрали стратегію комунікативно-рівноцінного перекладу, яка є найближчою до тексту, з використанням адаптивних засобів перекладу. Завдяки цьому переклад українською вважається одним із найкращих перекладів для українського реципієнта.*

**Ключові слова:** *нарратив, художній простір, фентезі, вербальні засоби, літературна географія.*

**Вступ.** Будь-який літературний (у широкому розумінні) твір спи­рається на три категорії: головний герой, місце дії та час, у якому відбуваються події. Фізичним (матеріальним) виразом часу можна вважати винахід годинника, а втіленням літературного простору є так зване *mapping* — мапування. Саме завдяки створенню мап ми з легкістю можемо уявити й проаналізувати просторове положення та розташування подій у творі. Мапування є одним із способів створення цілісної картини світу. Це, так би мовити, «літературна географія» або «нарративна картографія», яка полягає у написанні тексту так, ніби можна намалювати мапу, або візуалізувати наративи (Peraldo, 2016: 2). Літературна географія дозволяє, покинувши площину ви­гадки, зробити текст видимим на географічному просторі, аби краще зрозуміти, що саме відбувається у наративі; це свого роду поєднан­ня тексту та мапи. Якщо ми розглянемо твори світової літератури, то ідея мапування тексту вперше простежується в німецькій Біблії 1536 року, де були створені літературні мапи світу з центром у Райському саду (Lewis-Johnes, 2020). Середньовічні християни вірили, що Рай був місцем на Землі та по-справжньому існував на географічній мапі. Варто згадати також «*Rudimentum Novitiorum*» 1475 року («Посібник для початківців») Лукаса Брандуса де Шасса, опублікований також у Німеччині, в Любеку (Lewis-Johnes, 2020). У ньому можна побачити перші друковані мапи, з-поміж яких — перша друкована мапа Палестини та перша друкована топографічна мапа світу. Мапа Палестини орієнтована на Схід вгорі з Єрусалимом — у центрі. Ці мапи, як і будь-які літературні мапи, не належать до навігаційних, вони лише призначені відтворити межі та форми країн у текстовому зв'язку одна з одною. Створення мапи як відображення простору народилося з ба­жання зрозуміти навколишній світ. Мапування літературних творів робить їхній світ більш точним, зрозумілим, доступним для огляду і менш спекулятивним: «Maps were born from the desire to understand the world we live in and to know literally — where we stand in that world» (Lewis-Johnes, 2020). Сказане зумовлює **актуальність** студії.

**Мета** нашого дослідження — виділити особливості вживання вер­бальних засобів творення художнього простору в літературі жанру фентезі. **Меті** дослідження відповідають такі основні **завдання**: про­аналізувати та визначити роль вербальних засобів творення худож­нього простору у фентезійних наративах; розглянути специфіку жи-

вання вербальних засобів творення художнього простору у літературі жанру фентезі; дослідити особливості їх уживання в оригінальному тексті (англійською мовою) та в українському перекладі.

**Матеріали та методи дослідження.** Матеріалом дослідження ми обрали четверту книгу септології про Гаррі Поттера «Harry Potter and the goblet of fire» Дж. К. Ролінг (Rowling, 2000) мовою оригіналу (британський варіант видавництва «Bloomsbury») та її український переклад Віктора Морозова та Софії Андрухович «Гаррі Поттер і келих вогню» (Ролінг, 2003) видавництва «А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА».

У процесі дослідження використовувалися такі **методи**: метод теоретичного узагальнення під час обробки та критичного аналізу наукових джерел, емпіричний метод під час формування загальної вибірки для проведення лінгвістичного аналізу, метод лінгвістичного аналізу, метод зіставного аналізу та методика інтерпретаційного аналізу.

**Результати.** Першим художнім твором, що містив мапу відсутнього на землі місця, була «Утопія» Томаса Мора, 1516 (More, 1965). Це була гармонійна маленька республіка, розташована на острові, де всі були вільними і насолоджувалися життям попри всі негаразди та труднощі.

Літературна мапа справжнього місця виникла 1902 року. Вона відображала вид із повітря на Кенсінгтонські Сади в Лондоні (у романі Дж. М. Баррі «Біла пташка» (Barrie, 2012) відомого шотландського драматурга та романіста, автора циклу творів про Пітера Пена). У цій книзі вперше згадується виникнення вигаданого хлопчика на ім'я Пітер Пен, який живе серед птахів і фей і одного разу захопить нас у політ на чарівний острів. Саме тут уперше згадується країна *Neverland* (що спочатку називалася «The Never Never Land»), де Пітер Пен жив зі втраченими хлопчиками і бився з піратом Капітаном Крюком.

Британська уявна країна *Neverland* може бути порівнянна з американською країною *Land of Oz* (1904) із центром у Смарагдовому місті, вигаданою Френком Баумом (Baum, 2012).

Будь-який роман-фентезі передбачає мапу вигаданого світу. Але, напевно, найграндіознішим автором літературної географії є Дж. Р. Р. Толкієн (Tolkien, 1999). Він, як ніхто інший, усвідомив, що мапування творів спрямовує автора і змушує читача почуватися частиною історії, розказаної у художньому творі. Його книги про «Володара перснів» (1954 р.) завоювали величезну популярність і стали

поштовхом для створення цілого руху толкіністів. Див. ще: (Colbert, 2002; Baehr, Snyder, 2003).

Ще одним яскравим представником такого ставлення до створення відповідних літературних топографічних об'єктів на карті є К. С. Льюїс — автор серії книг «Хроніки Нарнії», 1954 р. (Lewis, 1973). Мапа його твору була зображена на форзаці книги. За деякими даними, К. С. Льюїс створив свій опис світу Нарнії на базі пейзажів гір Морне графства Даун, розташованого в його рідній Північній Ірландії (Lewis-Johnes, 2020). За іншими даними, вигаданий світ і однойменне королівство дістали свою назву на честь італійського міста Нарні (лат. *Narnia*) в Умбрії (Lewis-Johnes, 2020): Нарні (італ. *Narni* від лат. *Narnia*) — стародавнє місто та комуна в провінції Терні італійського регіону Умбрія, розташовані на височині над вузькою долиною річки Нера (Lewis-Johnes, 2020). Нарнія — весь створений вторинний світ із країною у центрі. У цій країні вперше з'явилося життя. У Нарнії наявні гори, пагорби та рівнини, ліси, моря та річки, зовсім як у нас. Вона межує із *Archenland* — невеликою гірською країною, а також із *Calormen*, яку відокремлює Велика Пустеля. Сама Нарнія межує і з іншими землями, які простягаються з різних боків від неї.

У цьому ключі не можна не згадати людину, яка, безсумнівно, вплинула на «фантастичний світ» сучасної літератури, це — Джордж Р. Р. Мартін та його серія фентезі-романів «A Song of Ice and Fire» (Martin, 2011), відома також завдяки екранізації як «Гра престолів» (Benioff, Weiss, 2011–2019). Дії тут відбуваються у вигаданому всесвіті, схожому на Європу часів Середньовіччя. Оскільки дія саги здебільшого відбувається у Семи Королівствах Вестероса, найбільш докладно описані історичні події у цій частині світу. Вестерос — великий континент із давньою історією, що йде вглиб на 12 тисяч років, де пори року тривають роками. Існує тільки «Стіна» як межа континенту, яка відокремлює відоме від невідомого, безпечно від небезпечного, своє від чужого. «Стіна» — величезний бар'єр із льоду та каменю неосяжної висоти, і на ньому несуть свою варту брати Нічного Дозору. Вони захищають сім Королівств від нападів. Там, за цією Стіною, живуть ті, яких не хотілося б зустріти, ті, кого давно ніхто не бачив, але про яких написано в книгах як про Безкінечне Зло і смерть. Це інший ворожий світ. У цьому сенсі Стіни — як кордону між Життям і Смертю; цей кордон розділяє та з'єднує одночасно. Він двобічний:

в ньому співіснують «своє і чуже», він служить як для захисту, так і для нападу. Герої роману весь час перебувають у русі, хоча вони мають свій будинок, за який вони постійно борються. Простір твору укладено не всередині сфери, а на її сторонах. Дія відбувається не просто у вигаданій країні, а у вигаданому світі, описаному до дрібниць, адже, за задумом автора, «Пісня льоду та вогню» мала зрівнятися масштабом з творами Дж. Р. Р. Толкієна, що загалом Р. Р. Мартіну і вдалося. Існує універсальна мапа світу «Гри престолів» і супровідна книга (companion book), путівник семи Королівствами «The world of Ice and Fire» (Martin, García, Antonsson, 2014), «untold history of Westeros and the Games of Thrones», написана Мартіном, Еліо Гарсія та Ліндою Антонссон. У книзі описується стародавня історія світу, епоха драконів, родовід головних династій і роки правління королів.

І, нарешті, одним із найбільш насичених уявними можливостями фантастичних світів, які можна зобразити на мапі сучасного світу, є всесвіт, створений британською письменницею Дж. К. Ролінг у її книгах про Гаррі Поттера (Rowling, 1997–2007; пор. ще: Colbert, 2004). Вигаданий нею світ запропонував величезний простір для уяви світу твору (див. ще: Black, 2003), наприклад:

«They say there’s dragons guardin’ the high security vaults. And then yeh gotta find yer way — Gringotts is hundreds of miles under London, see. Deep under the Underground. Yeh’d die of hunger tryin’ ter get out, even if yeh did manage ter get yer hands on summat» (Rowling, 2018: 52).

Для аналізу ми обрали четверту книгу септології про Гаррі Поттера «Harry Potter and the goblet of fire» Дж. К. Ролінг мовою оригіналу та її український переклад, адже саме ця книга розділяє весь цикл Поттеріани навпіл: саме тут зникає образ чарівного дитячого світосприйняття і починається сувора реальність; ця книга наче перехід від дитинства до дорослого життя (Torres D., Torres L, 2023: 163). Саме в «Гаррі Поттері і келиху вогню» починає відбуватися розширення внутрішніх кордонів магічного світу за допомогою залучення інших двох магічних шкіл — Бабатону та Дурмстренгу — до участі у Чемпіонаті світу з квиддичу.

Отже, за розповіддю про маленького чаклуна ми знаємо, що події починаються в Британії, на вулиці Прівіт-драйв, в дуже тривіальному містечку Літл Вінгінг, де кожен будинок схожий на інший. Потім поступово події зі звичного світу переходять на неіснуючу для зви-

чайних людей платформу 9 і 3/4 на вокзалі Кінг-Кросс. Цей вокзал є власне переходом від звичайного людського маглівського світу до світу чарівного, світу магії. Це така собі «хатинка на курячих ніжках», яку ми зустрічаємо у чарівних казках. Це дуже легко пояснити, адже, як зазначалося раніше, жанр наративу про Гаррі Поттера має гібридний характер і містить ознаки аж десяти піджанрів (Косюга, 2023: 18–20); і одна з них, власне, ознака чарівної казки. Отже, платформа 9 і 3/4 є переходом у чарівний світ. Але це не один перехід; наступний перехід ми зустрічаємо у «Дірявому казані», коли є цегляна стіна, яку Гегрід відкриває за допомогою магичної парасолі — чарівної палички: «Hagrid, meanwhile, was counting bricks in the wall above the dustbin.

'Three up... two across...' he muttered. 'Right, stand back, Harry'.

He taped the wall three times with the point of his umbrella. The brick he had touched quivered — it wriggled — in the middle, a small hole appeared — it grew wider and wider — a second later they were facing an archway large enough even for Hagrid, an archway on to a cobbled street which twisted and turned out of sight» (Rowling, 2018: 58–59).

Наявність стіни між світами дуже характерна для фентезійних наративів, наприклад, для твору Дж. Мартіна «Пісня вогню та полум'я», для «Володаря перстнів» Дж. Р. Р. Толкієна, «Хроніки Нарнії» К. С. Льюїса, в якій шафа є переходом у чарівний світ. Магічний світ Дж. К. Ролінг побудований за правилами класичної літератури для дітей (Сани, 2007: 36–37), як-от «Задзеркалля Аліси» Льюїса Керолла, чи «Неверленд» Пітера Пена Джеймса Баррі, чи «Країна Оз» Френка Баума або ж «Кораліна» Ніла Геймана. Він наповнений фантастичними творіннями: русалками, єдиногогами, кентаврами, драконами.

Своєрідним переходом у світ магії є також потяг із вокзалу Кінг-Кросс, що розташований у Лондоні. Він перевозить головних героїв зі світу маглів у школу чародійства Гогвортс. Платформа 9 і 3/4 — це своєрідне «in-between place», тунель між світами. Протягом наративу ми бачимо, що такі переміщення можливі не тільки за допомогою цих переходів і засобів. Наприклад, за допомогою порошку *флу* родина Візлі, разом із Гаррі, може переміщуватися як усередині магичного світу, так і поза його межами (яскравим прикладом є фрагмент, коли вся сім'я Візлі приїхала до будинку Дурслів). Наступним засобом переміщення є чарівне авто — форд «Англія», який привіз братів

Візлі до Гаррі і на якому вони забрали його до себе додому у Барліг. А також особливе місце посідають летиключі — магічні предмети, що переносять чарівників із однієї частини простору в іншу. В четвертій частині пригод про *Хлопчика-що-вижив* летиключ відіграє дуже значну роль ще на початку наративу, де за допомогою старого черевика головний герой із друзями — родиною Візлі, Седріком Діггорі та його батьком — переміщуються на Чемпіонат світу з Квіддичу. І такі переміщення неодноразові (найяскравішим прикладом є приз за перемогу у Тричаклунському турнірі — власне, келих — який переносить Гаррі і Седріка на кладовище, де їх зустрічає Волдеморт).

Якщо детальніше розглянути цю частину наративу про маленького чаклуна на предмет просторових переміщень, то варто почати зі змісту. Спочатку події починаються у людському світі, де розташований будинок, що колись належав родині Ріддлів — батькові Волдеморта. Потім, оповідь переносить нас у наступний розділ, де Гаррі просинається від того, що в нього болить шрам, але на той час він знаходиться у будинку тітки Петунії та дядька Вернона, що знаходиться на Привіт-Драйв у Літл Вінгліу. Потім родина Візлів приїздить до нього та забирає його у свій дім. Їхній маєток знаходиться у маглівському селі на південному узбережжі Англії — Отері-сент-Кечпол (Ottery St Catchpole). Неподалік від цього села знаходилися будинки Лавгудів та Діггорі. Звідти Гаррі потрапляє на Чемпіонат світу з квіддичу і знову у маглівський світ за допомогою летиключа; летиключі — це будь-які непотрібні людям «предмети, за допомогою яких у задалегідь домовлений час можна переправити чаклуна з одно місця в друге. Якщо потрібно, можна транспортувати навіть великі групи. У Британії розміщено в певних місцях двісті таких летиключів» (Ролінг, 2003: 69). Після появи на чемпіонаті смертежерів він повертається в Барліг. Із дому Візлів на Гогворському експресі діти їдуть до станції Гогсмід — єдиного місця Британії, де нема жодного магла, а вже звідти — на те-стралах (thestrals) до своєї школи Гогвортс. Після оголошення початку Тричаклунського турніру, ми дізнаємося, що існують ще принаймні дві чарівні школи — Бабатон (що знаходиться десь біля Франції) та Дурмстренг (що розташована поблизу Болгарії).

Розширення географії розповіді обмежене Європейською частиною світу; подальше розширення на інші континенти відбувається у кінематографічній сазі «Фантастичні тварини» (Torres D., Torres L.,

2023: 165). Протягом турніру, події переносяться то в Заборонений ліс, де знаходяться дракони, то в Чорне озеро, де плавають дивні злі створіння, то в чарівний лабіринт. Тобто під час змагань головні герої не залишають територію чарівного світу, територію школи. Після третього завдання Гаррі потрапляє на кладовище, де похований батько Волдеморта — Томас Ріддл старший. Після зустрічі з Темним Лордом та його прибічниками-смертежерами *Хлопчик-що-вижив* повертається в школу за допомогою того ж самого келиха-летиключа. І знову на потязі до вокзалу Кінг-Кросс всі повертаються додому.

Одним із засобів переходу в просторі, а також часі є «сито спогадів», яке дозволяє нам побачити події минулих років, що відбувалися колись і десь. Це своєрідна машина часу, що переносить назад в минуле, як у часі, так і у просторі.

Ба більше, у самому романі є мапа — «Мапа Мародерів», тобто мапа з вбудованим «навігатором», що показує наявність об'єктів та істот у певній частині Гогвортсу:

«It was a map showing every detail of the Hogwarts castle and grounds. But the truly remarkable thing was the tiny ink dots moving around it, each labeled with a name in minuscule writing. Astounded, Harry bent over it. A labeled dot in the top left corner showed that Professor Dumbledore was pacing his study; the caretaker's cat, Mrs. Norris, was prowling the second floor; and Peeves the Poltergeist was currently bouncing around the trophy room. And as Harry's eyes traveled up and down the familiar corridors, he noticed something else. This map showed a set of passages he had never entered» (Rowling, 2014: 139).

Тобто ця мапа показувала всі закутки замку школи Гогвортс та територію на багато миль навколо, а також усі потаємні ходи.

У кожній книжці про пригоди Гаррі Поттера є своє певне місце, де відбуваються події: це школа чаклунства Гогвартс або маглівський світ, Заборонений ліс або Міністерство магії. В зображенні подій на тлі того чи того простору відстежуються певні закономірності: спочатку Гаррі мандрує зі звичайного світу маглів у чарівний світ магії й майже весь час саме там відбуваються всі його пригоди. Але поступово чарівний світ і світ людей ніби змішуються, проникаючи один в одного; і та стіна у «Дірявому казані» вже не є межею, що відокремлює світи. Спочатку Візлівський фордик «Англія» переносить головних героїв до школи, потім на вулицях Лондона з'являється чарів-



ний автобус «Нічний лицар», що перевозить магів із людського світу в чарівний; потім летиключі, як портал у інший світ, чарівний порошок флу, а згодом і самі чарівники можуть переносити себе у будь-яку частину світу за допомогою чарівної палички.

Магічний світ для Гаррі Поттера був значно ближчий, приємніший, ніж світ людей, і кожного разу, повертаючись до будинку своєї тітки, він дуже засмучувався, адже всі гарні спогади залишалися там, у світі магії та чар, «this Harry realized, must be what it felt like to go from a Fierst World to a Thierd World country» (Yudkowsky, 2010: Chapter 36).

У нашому дослідженні особливу увагу ми приділили вживанням вербальних засобів творення простору наративу. Тому, зробивши перекладацький аналіз категорій простору четвертої частини пригод про Гаррі Поттера «Гаррі Поттер і келих вогню», ми можемо зробити кілька зауважень.

### **Екстралінгвальні фактори**

Автор тексту — Джоан Кейтлінг Роулінг; книга англійською мовою була опублікована одночасно у Сполученому Королівстві видавництвом «Bloomsbury» та в Сполучених штатах Америки видавництвом «Scholastic» у 2000 році. Загальний тираж першого видання склав понад п'ять мільйонів примірників; тільки за перші вихідні в США було продано три мільйони примірників. Робочим заголовком роману аж до липня 2000 року був «Гаррі Поттер і Турнір Фатальних Заклять» («Harry Potter and the Doomspell Tournament») (Jensen, 2000).

Реципієнт книги — груповий, тобто для всіх, хто цікавиться фентезійною літературою. Текст адресовано широкому колу читачів (він не має обмежень за віком, професією), зокрема, дітям, підліткам, а також дорослим.

В українському перекладі книга була опублікована в травні 2003 року, видавництвом «А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА».

### **Лінгвальні фактори**

Книга складається з 37 розділів, кожен із яких має власну назву. Загальний обсяг книги — 617 сторінок; загальний обсяг українського перекладу — 670 сторінок.

Жанр — гібридний, має ознаки десяти жанрів.

Провідна композиційно-мовленнева форма — наратив.

Приводом створення тексту є продовження серії пригод про хлопчика-чаклуна Гаррі Поттера. Джерелом перекладацького аналізу слугує книга англійською та українською мовами. Вибірка склала — 410 вербальних засобів творення простору. Під час дослідження ми виділили і проаналізували такі засоби перекладу категорій простору:

а) еквівалентні відповідники — 188 одиниць, серед яких такі «in the village» — «в селі», «to the house» — «в будинок», «into the lock» — «в замок»;

б) варіативні відповідники — 69 одиниць, наприклад, «over the lawns» — «по газонах», «at the sink» — «біля умивальниці», «from overhead» — «згори»;

в) перекладацькі трансформації:

— перестановка — 8 одиниць, наприклад, «through a fifty-foot-high hoop» — «в кільце на висоті п'ятдесят метрів», «on his beside table» — «на столик біля ліжка»;

— заміна:

конкретизація — 29 одиниць, серед яких «in the gate» — «у каміні», «back upstairs» — «назад до спальні», «on the back of Franck's neck» — «на Френковій потилиці»;

генералізація — 31 одиниця, наприклад, «into the country from all over the world» — «сюди з цілого світу», «downstairs into the kitchen» — «на кухню», «out of seat of his trousers» — «нижче спини»;

контекстуальна заміна — 11 одиниць, наприклад, «rug where the snake lay» — «до килима зі змією»;

д) додавання — 16 слів і словосполучень, наприклад, «у передмісті», «із зоопарку», «в тому звіті»;

е) опущення перекладач використовував значно частіше, ніж додавання — 29 разів, серед яких найчастотнішими були слова *around*, *here*, *there*;

ф) адаптивний переклад — 17 одиниць, серед яких є «under his untidy *blackhair*» — «під розкуйовдженим чорним *чубом*», «reached the hall» — «до *передпокою*», «in the garden' *cottage far back*» — «в садівниковій *халупі*», «at the bar» — «за *шинквасом*».

Передача імен та власних назва за допомогою транскрипції відбувалася шість разів, наприклад: «Privet Drive» — «Прівіт-драйв», «Azkaban» — «Азкабан», «Hogwarts» — «Гогвортс» тощо; в проаналізованій вибірці перекладачі не використовували транслітерацію для пе-

рекладу власних назв, але досить часто використовували калькування або калькування + транскрипцію (п'ять разів), наприклад: «The Hanged Man, the village pub» — у «Повішенику», сільському шинку» та «the Burrow» — «Барліг» (калькування), «Little Hangleton» — «Маллий Генгелтон», «Riddle House» — «редлівський будинок», «Great Hangleton» — «Великий Генгелтон» (калькування і транскрипція).

Найчастіше перекладачі використовували тактику передачі релевантної інформації та тактику прагматичної адаптації у своєму перекладі: В. Морозов — із першого по двадцятий розділ та С. Андрухович — із двадцять першого по тридцять сьомий розділ.

**Висновки.** Проаналізувавши вербальні засоби творення простору книги «Гаррі Поттер і келих вогню» (вибірка складала — 410 слів, що відображали просторову характеристику англійською мовою, та їхні відповідники, що вказують на простір, в українському перекладі Віктора Морозова та Софії Андрухович), ми можемо зробити певні висновки.

По-перше, український переклад є дуже близьким до тексту оригіналу.

По-друге, українські перекладачі спромоглися максимально адаптувати англійську реальність наративу до українського рецепієнта.

По-третє, судячи з проаналізованих даних, обидва перекладачі користувалися стратегією комунікативно-рівноцінного перекладу.

Не існує «реальності» фантазійного світу, це «псевдо-реальність», наші емоційні відгуки на неї скеровані лише словами (Lodge, 1966), що відображають простір наративу. Головна відмінність між «real model of reality and the «mock reality» of fiction is that the mock reality does not exist apart from the message by which it is conveyed» (Leech, Short, 1981: 125). Усі перелічені вище літературні мапи дозволяють зробити уявне місце у творі реальним. Чим більше фантазійний, вигаданий, не вкорінений і закріпленний у часі та просторі світ, тим більше він (і вигадка в цілому) правдоподібний. І «Володар кілець», і «Гра престолів», і «Гаррі Поттер» належать до епічного фентезі, оскільки їхньою головною характеристикою є масштабність: війни зачіпають весь фантазійний світ, від нижчих верств до вищих.

Провівши дослідження, ми можемо сказати, що простір фентезійного світу Гаррі Поттера неоднорідний. Події постійно переміщуються з людського світу у світ чарівний, локації постійно змінюються.

Саме це робить нарратив про маленького чаклуна дуже реальним для читача, адже ми можемо знайти ці місця на мапі світу.

«Гаррі Поттер і келих вогню» — особлива книга в септології про маленького чаклуна. Вона є поворотним моментом між двома періодами життя головного героя — дитинством і дорослим життям; це — незворотна точка розриву. Саме в цій частині ми спостерігаємо за розширенням літературної географії твору, хоча й досі школа чарів і чаклунства Гогвартс залишається основною ареною подій.

### ЛІТЕРАТУРА

Косюга О. Жанрові особливості септології про Гаррі Поттера: від казки до готичної літератури. *Науковий вісник ХДУ. Серія Германістика та міжкультурна комунікація*. 2023. № 1. С. 22–18.

Ролінг Дж. К. Гаррі Поттер і келих вогню» / [пер. з англ. Морозов В. та Андрухович С.]. Київ : А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2003. 670 с.

Baehr T., Snyder T. Frodo and Harry — Understanding Visual Media and its Impact on our Lives. Illinois : Crossway Books, 2003. 203 p.

Barrie J. M. The little white bird. South Caroline : CreateSpace Independent Publishing Platform, 2012. 148 p.

Baum F. L. The marvelous land of Oz. San Francisco : Bottom of the Hill Publishing, 2012. 124 p.

Benioff D., Weiss D. B. Game of thrones. USA, HBO Entertainment, 2011–2019.

Black S. The Magic of Harry Potter: Symbols and Heroes of Fantasy. *Children's Literature in Education*. 2003. № 34(3), September. P. 237–274.

Cani I. Harry Potter ou l'anti Peter Pen. Pour en finir avec la magie de l'enfance. Paris : Fayard, 2007. 321 p.

Colbert D. The Magical Worlds of the Lord of the Rings. New York : Berkley Books, 2002. 197 p.

Colbert D. The Magical Worlds of Harry Potter. A treasury of myths, legends, and fascinating facts. New York : Berkley Books, 2004. 224 p.

Jensen J. Rowling Thunder (parts 1 & 2). *Entertainment Weekly*. 2000. August 4.

Leech G. N., Short M. H. Style in Fiction: A Linguistic Introduction to English Fictional Prose. London ; New York : Longman, 1981. 416 p.

Lewis C. S. Chronicles of Narnia. New York : Collier Books, 1973. Book 1–7.

Lewis-Johnes H. The Writer's Map. An Atlas of Imaginary Lands. Chicago : University Chicago Press, 2020. 256 p.

Lodge D. Language of Fiction. Essays in Criticism and Verbal Analysis of the English Novel. London : Routledge and Kegan Paul, 1966. 283 p.

Martin G. R. R. A song of ice and fire. London : Harper Voyager, 2011. Books 1–5.

Martin G. R. R., García E. M. Jr., Antonsson L. The World of Ice and Fire: The Untold History of Westeros and the Game of Thrones. New York : Bantam, 2014. 336 p.

More T. Utopia. New York : Penguin Books, 1965. 154 p.

- Peraldo E. Literature and Geography: The Writing of Space throughout History. Newcastle : Cambridge Scholars Publishing, 2016. 478 p.
- Rowling J. K. Harry Potter and the Goblet of Fire. London : Bloomsbury, 2000. 617 p.
- Tolkien J. R. R. The Fellowship of the Ring. London : HarperCollins, 1999. 535p.
- Torres D., Torres L. La Saga Harry Potter: La magie de la narration. Paris : Third Eds, 2023. 358 p.
- Yudkowsky E. Harry Potter and the methods of rationality. URL: <https://hpmor.com/>, 2010.

**VERBAL MEANS OF CREATING ARTIFICIAL SPACE IN THE  
LITERATURE OF THE FANTASY GENRE  
(BASED ON THE MATERIAL OF THE NARRATIVE  
ABOUT HARRY POTTER BY JK ROWLING  
«HARRY POTTER AND THE GOBLE OF FIRE»)**

***Oleksandra O. Kosiuha***

Post-graduate student at the Department of English Philology and World Literature,  
Kherson State University,  
Ivano-Frankivsk, Ukraine  
e-mail: [akosyuga@gmail.com](mailto:akosyuga@gmail.com)  
ORCID ID <https://orcid.org/0000-0001-5633-4665>

**SUMMARY**

*The article is devoted to the analysis of verbal means of creating artistic space in modern fantasy literature. The issue of literary geography and mapping of the narrative text is considered on the example of the fourth part of the septology of Harry Potter adventures “Harry Potter and the Goblet of Fire” by JK Rowling. Special attention is paid to the means of transition from the magical world of the story to the muggle world of the main character. The verbal means of creating the artistic space of this narrative are also highlighted and analyzed based on the book material of the original text of the British author and the Ukrainian translation by V. Morozov and S. Andruhovych. The translation analysis of this work was carried out; extralinguistic and linguistic factors of the narrative about the little sorcerer are highlighted. A statistical analysis of selected verbal means of translation of the artistic space was carried out and translation operations were singled out. The toponymic names of the fantasy narrative were separately analyzed and the means of their translation from English to Ukrainian were highlighted. The results of the study show that Ukrainian translators chose the strategy of communicative-equivalent translation, which is the closest to the text, using adaptive means of translation. Thanks to this, the Ukrainian translation is considered one of the best translations for the Ukrainian recipient.*

**Key words:** narrative, artistic space, fantasy, verbal means, literary.

## REFERENCES

- Kosiuha O. (2023). Zhanrovi osoblyvosti septologii pro Harri Pottera: vid kazky do gotychnoi literatury [Genre Features of Septology about Harry Potter: from Fairy Tale to Gothic literature]. *Naukovy visnyk KhDU* [Scientific Bulletin of Kherson State University]. № 1. P. 22–18 [in Ukrainian].
- Rowling J. K. (2003). *Harry Potter and the Goblet of Fire* / [transl. from English by Morozov V. and Andrukhovich S.]. Kyiv : A-BA-BA-GA-LA-MA-GA [in Ukrainian].
- Baehr T., Snyder T. (2003). *Frodo and Harry — Understanding Visual Media and its Impact on our Lives*. Illinois : Crossway Books.
- Barrie J. M. (2012). *The little white bird*. South Caroline : CreateSpace Independent Publishing Platform.
- Baum F. L. (2012). *The marvelous land of Oz*. San Francisco : Bottom of the Hill Publishing.
- Benioff D., Weiss D. B. (2011–2019). *Game of thrones*. USA, HBO Entertainment.
- Black S. (2003). The Magic of Harry Potter: Symbols and Heroes of Fantasy. *Children's Literature in Education*. № 34(3), September. P. 237–274.
- Cani I. (2007). *Harry Potter ou l'anti Peter Pen. Pour en finir avec la magie de l'enfance*. Paris : Fayard.
- Colbert D. (2002). *The Magical Worlds of the Lord of the Rings*. New York : Berkley Books.
- Colbert D. (2004). *The Magical Worlds of Harry Potter. A treasury of myths, legends, and fascinating facts*. New York : Berkley Books.
- Jensen J. (2000). Rowling Thunder (parts 1 & 2). *Entertainment Weekly*. August 4.
- Leech G. N., Short M. H. (1981). *Style in Fiction: A Linguistic Introduction to English Fictional Prose*. London ; New York : Longman.
- Lewis C. S. (1973). *Chronicles of Narnia*. New York : Collier Books. Book 1–7.
- Lewis-Johnes H. (2020). *The Writer's Map. An Atlas of Imaginary Lands*. Chicago : University Chicago Press.
- Lodge D. (1966). *Language of Fiction. Essays in Criticism and Verbal Analysis of the English Novel*. London : Routledge and Kegan Paul.
- Martin G. R. R. (2011). *A song of ice and fire*. London : Harper Voyager. Books 1–5.
- Martin G. R. R., García E. M. Jr., Antonsson L. (2014). *The World of Ice and Fire: The Untold History of Westeros and the Game of Thrones*. New York : Bantam.
- More T. (1965). *Utopia*. New York : Penguin Books.
- Peraldo E. (2016). *Literature and Geography: The Writing of Space throughout History*. Newcastle : Cambridge Scholars Publishing.
- Rowling J. K. (2000). *Harry Potter and the Goblet of Fire*. London : Bloomsbury.
- Tolkien J. R. R. (1999). *The Fellowship of the Ring*. London : HarperCollins.
- Torres D., Torres L. (2023). *La Saga Harry Potter: La magie de la narration*. Paris : Third Eds.
- Yudkowsky E. (2010). *Harry Potter and the methods of rationality*. URL: <https://hpmor.com/>

Стаття надійшла до редакції 21.11.2023

УДК [159.942:821.112.2–31]: 811.112.2'366'37'373

<https://doi.org/10.24195/2616-5317-2023-37-6>

## ЛЕКСИЧНА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ЕМОЦІЙ ШВЕДСЬКОЇ КОРОЛЕВИ ХРИСТИНИ ЗА НІНОЮ БЛАЗОН

*Наталя Романова*

доктор філологічних наук, доцент, професор кафедри  
німецької та романської філології

ДЗ «Херсонський державний університет»,

Херсон/Івано-Франківськ, Україна

e-mail: NRomanova@ksu.ks.ua

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7444-3811>

### **АНОТАЦІЯ**

*У статті висвітлено поняття емоційних явищ, уточнено дефініцію емоцій, реконструйовано емоційну сферу та емоційний досвід шведської королеви Христини, окреслено корпус лексичних одиниць на позначення емоцій через морфологічний критерій та запропонована їхня тематична систематизація. Простежено зв'язок між розвитком емоцій шведської королеви, воєнним часом, духовною кризою в родинному колі та придворною поведінкою. Наголошено на домінуванні емоційних патернів у семантичній структурі емоційного досвіду, ідентифіковано природний і штучний вияви емоцій. До найбільш поширених емоційних патернів належать: «сум + радість», «радість + хитрість», «страх + сподівання», «надія + віра», «гнів + розчарування + спокій». Встановлено, що емоційний досвід «еліти» впливає на заперечення індивідуальних емоцій королеви (гордість, захоплення), їх ідентифікацію, форму та зміст. Виразення почуттів королеви пов'язане з внутрішньою і зовнішньою політикою Швеції XVII століття, правилами і нормами королівського етикету, що розширило статус королеви до статусу богині. Зіставлення природних явищ і емоцій позначилося на ієрархії, ознаках модальності, градації, семантиці, запереченні, лінгвістиці емоцій. Наявність системи цінностей у прошарках шведського населення дозволяє передбачити і моделювати вплив емоцій на поведінку королеви і, навпаки, на поведінку підлеглих. Диференціація емоційних явищ зумовила появу лексико-граматичних назв. Розрізняємо дві основні частиномовні категорії: повну та неповну. Повнозначні частини мови — дієслово, іменник, прикметник, прислівник, займенник, не-*

*повнозначні частини мови — емоційні вигуки та емоційні частки. Лінгвістичний контекст трансформує функцію прикметника і виконує в мовленні роль прислівника.*

**Ключові слова:** емоційні явища, емоції, маркери, слово, словосполучення.

**Вступ.** Інтерес лінгвістів до емоційних явищ зумовлений специфікою природи та значенням феномену в житті людини. Під емоційними явищами розуміють усі різновиди людських переживань у межах синонімічних формул «страждання — блаженство» (Максименко, 2018: 212), «незадоволення — задоволення» (Шадських, Піча, 2008: 63). Поява тих чи тих переживань органічно пов'язана з потребами людського організму. Останні корелюють зі ставленням індивідуума до навколишнього світу, відрізняються за формою, змістом, інтенсивністю, способом задоволення та вираження (зовнішнє, внутрішнє). Звідси розмаїття та багатоплановість теоретичних тлумачень емоційних явищ: біологічно-еволюційне, фізіологічне, функціональне, когнітивне, комплексне, мотиваційне, диференціальне, еkleктичне, інформаційне, комунікативне тощо (Кириленко, 2007). Все це свідчить про **актуальність** вибору теми студії.

Емоції як об'єкт дослідження посідають особливе місце в сучасному мовознавстві, оскільки потребують комплексного підходу, що враховує наукові здобутки в галузях психології, психо-, нейрофізіології, біології, філософії, логіки, історії, соціології, психолінгвістики, культурології тощо. При цьому кожна галузь визначає емоції у річищі певної теорії або концепції. Для психологів емоції лишаються «річчю в собі», для лінгвістів — психологічним терміном, запозиченим із французької мови (Семотюк, 2008: 222).

З'ясовано, що цим терміном спочатку послуговувалися філософи в значенні «порух душі», потім натуралісти в значенні фізичної функції — адаптації до певних умов, що задовольняє актуальні потреби людини і, зрештою, психологи в значенні органічних змін у «м'язовій, судинній, соматичній системах у момент реалізації поведінкового акту» (Романова, 2019: 11, 14–18). Критичний аналіз провідних психологічних теорій емоцій репрезентовано в цитованій праці.

Ми лише би хотіли запропонувати робочий варіант дефініції, що корелює з емпіричним матеріалом, зокрема, *емоції — реакція людини (королеви) на певні події в навколишньому світі*, та наголосити, що в



основу тематичної класифікації емоцій було покладено теорію диференціальних емоцій (Izard, 1991).

**Метою дослідження** є окреслення корпусу лексичних одиниць емоцій шведської королеви Христини за Ніною Блазон.

Поставлену мету реалізуємо через такі **завдання**: систематизувати емоції шведської королеви Христини за тематичною ознакою; виділити лексичні одиниці емоцій шведської королеви Христини та класифікувати їх за морфологічним критерієм.

У статті використано загальнонаукові (індукція, дедукція, аналіз, синтез) і спеціальні лінгвістичні (порівняльний, описовий, структурний) **методи** і **прийоми**.

**Результати студії.** Враховуючи епіграф емпіричного матеріалу «*Ich liebe den Sturm, ich fürchte die Stille*» (Blazon, 2006), який є ключем до заявленої у назві статті проблеми (Бойко, 2019: 13), можна стверджувати, що емоції шведської королеви Христини — полярні, вміщуються між **любов'ю** та **страхом**. Семантика цих емоцій вибудована на переносних значеннях природної стихії *Sturm* (любов) та природного стану *Stille* (страх) (Wahrig, 2012: 919, 905). Стан може передувати стихії або наставати після неї. В цьому контексті зміст емоції **страху** має змінний характер, емоції **любові** — постійний, відповідно.

Фонетичний склад імен стану й стихії почасти збігається, зокрема початкові приголосні *St*, зумовлюючи появу нейтральної емоції **спокій** (Цинтар, 2012: 134).

На морфологічному рівні емоції **любов** та **страх** маніфестовано дієсловами *liebe, fürchte*, тобто як активні психологічні процеси.

Активатори **любові** королеви — більшою мірою абстрактні, в тому числі країна «*Ich liebe es auch*», мир «*Ich liebe den Frieden so sehr, wie mein Vater den Krieg liebte*, зміст поняття *Sie handelten vom Wesen der Liebe, von der Trennung von Geist und Materie und der Existenz und Beschaffenheit der Seele*, предмет розмови *Zu Elins Kummer diskutierte sie darüber am liebsten mit Monsieur Tervué*» (Blazon, 2006) тощо.

Глибина цієї **любові** невимірною й невимовною «*Du ahnst nicht, wie sehr*». З другого боку, мірою **любові** королеви є ступінь порівняння а) мирного життя *so sehr*, антонімом якого постає батьківська любов до війни; б) перебігу розмови *am liebsten*.

Маркери глибини **любові** королеви — словосполучення *so sehr* та найвищий ступінь порівняння прислівника *lieb*.

Юнацька **любов** Христини до свого кузена Карла Густава була пристрасною «*Als ich siebzehn war, habe ich Karl Gustav leidenschaftlich geliebt*» (Blazon, 2006). Проте пристрасть швидко вляглася, і королева зацікавилася дівчатами.

Згідно з концепцією королеви Христини, **любов** невід’ємна від **ненависті** та має свою особливість — руйнувати все на своєму шляху, крім самого об’єкта, який мислять як власність: «*Denn der Hass richtet sich nur auf das gehasste Objekt, während die gestörte Liebe nichts verschont — nur ihr Objekt*» (Blazon, 2006).

«Чужа» власність не тільки дратує королеву, а й отрує її життя (Duden, 2008: 169): «*Es ist die Königin, nicht wahr? Unsere Liebe ist ihr ein Dorn im Auge*» (Blazon, 2006).

У наведених прикладах **любов** реалізують через іменник *Liebe* та займенники: 1.1 присвійний *ihr*; 1.2 особовий *ihr*.

Із часом емансипованій жінці спало на думку емігрувати зі Швеції. Вона вірила, що від’їзд до Італії зможе зробити її вільною і **щасливою**: «*Nein, aber eines Tages möchte ich dieses Land verlassen. Nichts wünsche ich mir mehr!*» (Blazon, 2006).

У наведеному прикладі **щастя** тотожне палкому бажанню, маркери якого відповідають дієсловам а) модальному *möchte* в кон’юнктиві II; б) зворотному *wünsche mir* у індикативі, неозначеному займеннику *Nichts*, прислівнику *mehr*.

Ще одним яскравим прикладом **щастя** постає зустріч королеви з французьким філософом Р. Декартом: «*Sie strahlte wie ein Mittsommertag, als sie den Philosophen begrüßte*» (Blazon, 2006). Тут **щастя** інтенсифіковане в річищі астрології, репрезентоване дієсловом *strahlte* і словосполученням *wie ein Mittsommertag*.

Зауважимо, що в зв’язку з обсягом статті імпліцитні емоції не розглядатимемо. Звісно, вони можуть бути і повинні стати перспективою подальших наукових розвідок.

Інтенсивність емоції **подиву** виявляємо через негативний емоційний вигук «*Oh nein!, rief Kristina*».

В свою чергу, дієслово *bewundern* уживають для позначення **захвату** непристойними картинами стародавніх художників.

Емоція **радості** апелює до оцінки на тлі простору й часу: а) трансформація зовнішності королеви (міміка) «*Die Königin lächelte und*

wandte sich an Kester Leven»; б) метафори «*Die Königin schenkte ihr ein Lächeln*» (Blazon, 2006).

Словосполучення *ein Lächeln schenken* номінує у наведеному вище прикладі ввічливість (ширше — правила й норми етикету) і водночас прихильне ставлення королеви до підлеглої. За таких міркувань **радість** синонімічна люб'язності, що маніфестує манеру офіційного мовлення королеви: «*Eine Heirat will wohl überlegt sein*», *erwiderte die Königin liebenswürdig*» (Blazon, 2006).

Будучи неординарною особистістю, королева часто жартує: «*Weder meine noch Salvius' Vorfahren sitzen hier am Tisch*», *sagte Kristina mit gutmütigem Spott* (Blazon, 2006). Очевидно, що через дружній жарт «*Weder meine noch Salvius' Vorfahren sitzen hier am Tisch*» її гормональний стан змінюється, відновлюється, і вона почувається краще. Під впливом гормонів (тестостерон) королева часто **дратується**: «*Ach Elin, gib es endlich auf! Es ist bedeutungslos!*» (Blazon, 2006).

Маркери **дратування** це — емоційний вигук *Ach Elin* та емоційні синтаксичні конструкції *gib es endlich auf! Es ist bedeutungslos!*, семантика яких указує на інтенсивність **дратування**.

Обсяг емоції **радісті** актуалізують словосполученням *ein wenig* зі зворотним дієсловом *freue mich*.

Чужий жарт королева сприймає природно — сміється *Die Königin lachte* (Blazon, 2006). Експериментально доведено, що сміх корисний для здоров'я. Він «сприяє розумовому розслабленню, знижує кров'яний тиск і біль, підвищує імунітет та навіть забезпечує фізичну активність» (Дуляба, 2021).

Королеві Христині подобається приймати гостей, розважати їх світською бесідою «*Sie spricht nur Schwedisch*», *meinte die Königin gut gelaunt*» (Blazon, 2006). Емоцію **задоволення** вербалізовано словосполученням *gut gelaunt*.

Якщо за святковим столом виникають «курйози», королева коректно їх усуває. Проте не стримує своїх негативних емоцій щодо «винуватиці курйозу»: «*Dann wandte sich Kristina an Elin. Ihre Augen blitzten vor Wut*» (Blazon, 2006). Йдеться про інтенсивність **гніву**, реалізовану через словосполучення *vor Wut blitzen*.

Королева Христина намагається «виховувати» свою неосвічену, невиховану «протеже», що вийшла за всі можливі й неможливі рамки етикету. Запальний темперамент, «дику» вдачу королеви ілюструють

такі приклади «*An deiner Stelle?*», **donnerte** Kristina. «*Du wagst es, dich mit mir zu vergleichen?*» Königin Kristina ist **aufbrausend**, sie hat **das wilde Blut** und auch **das stürmische Gemüt der Wasa**. *Fordere es nicht heraus!*» (Blazon, 2006).

Паралелізм емоції **гніву** й природного явища (грому) **donnerte** вищує королеву над усім шляхетним товариством, і вона отримує статус богині. Зрозуміло, що богиню не можна нікому дратувати, оскільки її особлива генетика «*das wilde Blut, das stürmische Gemüt der Wasa*» призводить до експресивної поведінки **aufbrausend**. Отже, інтенсивність емоції **гніву** маніфестовано дієсловом **donnerte**, прикметником **aufbrausend**, словосполученнями *das wilde Blut, das stürmische Gemüt der Wasa*.

Фізіологію **гніву** репрезентують як зміну пігментації шкіри обличчя: «*Nur wenig später erschien Kristina, die Zornesröte noch im Gesicht*» (Blazon, 2006). Замість світлого кольору виявляємо темний або червоно-червоний **Zornesröte**.

Інтенсивність **гніву** королеви Христини відображено дієсловами зі стилістичним забарвленням *brüllen, fluchen, zischen*, емоційними (а) вигуками «*Diese schwedischen Witwen!, Ach ja?*»; (б) синтаксичними конструкціями «*Sie bereiten mir Kopfschmerzen wie schwarze Krähen, die noch Jahre über der Grabstätte kreisen*» (Blazon, 2006). До інтенсивності **гніву** додаємо і його гіперболізацію, репрезентовану в прикладі «*Zorn wallte in ihr auf, so ohne jeden Grund angefahren zu werden*» (Blazon, 2006). Тут перебільшують внутрішню енергію емоції *wallte in ihr auf*, надають ваги мірі *so*, темпераменту *ohne jeden Grund*, неконтрольованості, рефлексивності емоційних процесів *angefahren werden*.

Цікаво, що королева **гнівається** і на себе «*Was erzähle ich dir nur?*», «*sagte sie üngerlich. «Eine sentimentale Idiotin bin ich!*»» (Blazon, 2006). Це означає, що щира розмова з підлеглими або хворими призводить до втрати самоконтролю, порушення правил і норм етикету, спотворення іміджу.

Перелічені «помилки» виникли не просто так, вони — основа для формування нового емоційного досвіду, що поєднує протилежні за знаком емоції, наприклад, **сум** і **радість** «*Die traurige Königin sah sie an und lächelte*» (Blazon, 2006), **страх** і **сподівання** «*Aber selbst ich weiß, wie grausam es ist, jemandem die Hoffnung zu nehmen*» (Blazon, 2006), поро-

джує нові на зразок **надія** і **віра** «*Ich hoffe, du wirst deinen Schwur nicht bereuen*» (Blazon, 2006), **радість** і **хитрість** «*Sie lachte verschmitzt und beugte sich noch weiter zu Elin*» (Blazon, 2006), **гнів** і **розчарування** «*Ihre Königin brachte vor Wut und Enttäuschung kaum ein Wort heraus*» (Blazon, 2006), **спокій** «*Ungerührt las Kristina in einem Buch, obwohl der Wind an den Seiten riss*» (Blazon, 2006) тощо.

Маркери емоції **гніву** — прикметник *ärgerlich*, що переходить у якісно-означальний прислівник, іменник *Idiotin*, емоції **суму** — прикметник *traurig*, емоції **радісті** — дієслова *lächeln, lachen*, емоції **сподівання** — іменник *die Hoffnung*, **надії** — дієслово *hoffen*, емоції **страху** — прислівник *grausam*, емоції **віри** — негативне словосполучення *deinen Schwur nicht bereuen*, **хитрості, спокою** — прикметники *verschmitzt, Ungerührt*, що функціонують як якісно-означальні прислівники, **гніву, розчарування** — іменники *Wut, Enttäuschung*, відповідно.

Градація емоції **радісті** зафіксована через оцінку 1.1 когнітивної сфери адресата «*Dumm ist sie auch nicht. Oh, das Mädchen wird es auf Tre Kronor wahrhaftig nicht leicht haben!*» (Blazon, 2006), 1.2 емоційного «*Kristinas versöhnliches Lächeln konnte kaum über den gereizten Unterton in ihrer Stimme hinwegtäuschen*» та 1.3 фізичного стану королеви «*Kristinas Lachen ging in ein Husten über*», інтенсивність вияву 1.1 справжніх почуттів адресантом «*Die Königin warf den Kopf zurück und brach in schallendes Gelächter aus*» (Blazon, 2006), 1.2 штучних, відповідно «*Kristinas Stirn umwölkte sich, obwohl sie ihre Freundlichkeit behielt und ein Lächeln auf ihrem Gesicht erschien*» (Blazon, 2006).

Емоційний вигук *Oh* у наведеному прикладі відображає прийдешнє **задоволення** чи прийдешню **радість** королеви, вільне словосполучення *versöhnliches Lächeln* ідентифікує вид посмішки, іменник *Lachen* актуалізує перебіг нервової хвороби, сталє словосполучення *in schallendes Gelächter ausbrechen*, розраховане на семантику вивільнення внутрішньої емоційної енергії **радісті** назовні. При цьому акцентують на фізичному русі верхньої частини людського тіла *den Kopf*, що дає змогу, в свою чергу, нейтралізувати «ментальні токсини». Іменник *Lächeln* несе в собі сему самоконтролю за емоційним станом **радісті**. Самоконтроль ґрунтується на інтенсивності мисленневої діяльності королеви *Kristinas Stirn umwölkte sich*.

Синтез мисленневої й емоційної діяльності детермінує появу емпатії «*Ganz zu schweigen von der Bevölkerung in den deutschen Städten*

*und Dörfern, die entweder in alle Winde zerstreut oder so verarmt ist, dass die Menschen vor Hunger angeblich schon Gras essen»* (Blazon, 2006).

**Емпатія** королеви Христини дорівнює розумінню **болю** німецького населення, що потерпає від 30-річної війни, втрати рідних, майна, голоду тощо.

Зафіксовано емоцію **співчуття** щодо втрати «вихованкою» королеви духовно близької людини «*Es tut mir aufrichtig Leid, dass Emilia gestorben ist*», *sagte sie schließlich* (Blazon, 2006).

У наведеному прикладі **співчуття** вербалізовано фразеологічною одиницею з розширеним значенням *Es tut mir aufrichtig Leid*. Розширення значення зумовлене **смутом** «вихованки» не стільки через смерть «родички», скільки через заборону бути на її похороні. На передній план виходить протистояння емоцій і культури.

Варіант емоції **радості** — **захоплення** — експліковано в прикладі «*Die Königin wird begeistert sein, wenn einer ihrer Jagdhunde auf dem Porträt ist*» (Blazon, 2006), до складу якого входить сталий вираз *begeistert sein* у формі футурума I.

Отже, емоцію можна моделювати лінгвістично (Шамаєва, 2010). Із граматичного погляду моделювання емоції відзначається формою дієслова, що виражає потенційну дію або потенційний стан «*Wischen Sie ihr die Stirn ab, wenn sie unruhig wird*» (Blazon, 2006): «вихованка» королеви очікуватиме до тих пір, поки фізичний та психічний стан її монархині не зміняться. Тут емоцію **неспокій** моделюють прикметником *unruhig* та дієсловом *wird*. Семантика цієї емоції містить семи 'час', 'повторення' *wenn*.

**Заперечення захоплення** асоціюють із ознакою, що заважає комусь розмірковувати над життєво важливими для країни проектами «*Sie war nicht begeistert, dass Elin sie störte*» (Blazon, 2006).

У наведеному прикладі маркером **заперечення захоплення** є словосполучення *war begeistert* у формі простого минулого часу із негатором *nicht*.

Іноді емоції королеви оцінюють крізь призму ціннісної системи простолюдинки — доброта, дбайливість, працьовитість, обережність: «*Sie lernte eine andere Kristina kennen — warmherzig und sorgsam und unendlich müde von den Verhandlungen und Ränkespielen. Sie lebte mit dem Schwert an der Kehle, das wurde Elin nun klar*» (Blazon, 2006) або спостережень, відповідно «*Das, was sie hier sah, war ein völlig falsches Bild.*

*Mutter und Tochter hätten aufeinander zurennen, sich in die Arme fallen und sich über das Wiedersehen freuen müssen. Doch alles, was Kristina zustande brachte, war ein nervöses Lächeln»* (Blazon, 2006).

У наведених прикладах використовують прикметники *warmherzig, sorgsam, müde, nervös*, посилюючи їх зі стилістичного боку повтором сполучника *und*, прикметника *unendlich*, метафоричного словосполучення *lebte mit dem Schwert an der Kehle* та семантико-граматичного, відповідно — модальне дієслово *müssen* з інфінітивом зворотного дієслова *sich freuen über*, емоційна частка *Doch*, неозначений артикль *ein*, іменник *Lächeln*.

**Бажання**, об'єктивоване модальним дієсловом *wollen*, поєднує кілька компонентів: суб'єкт, зір, об'єкт інтересу, час і простір «*Die Königin will dich morgen Früh in ihrer Kanzlei sehen*» (Blazon, 2006). Суб'єкт — можновладна особа *Die Königin*, зір — фізичний процес можновладної особи *sehen*, спрямований на об'єкт інтересу *dich*, утілений імпліцитно малолітньою простолюдинкою Елін, час — майбутній відтинок доби (ранній ранок) *morgen Früh*, простір — векторний *in*, «привласнений» у соціальній і гендерній площинах *ihrer*, функціональний *Kanzlei*. Звідси впливає варіативність бажання, його динаміка та змінність.

Виокремлюємо емоцію **мовчання**, що супроводжує королеву в процесі читання: «*Nach solchen Sitzungen zog sich die Königin erschöpft in die Bibliothek zurück und las schweigend in einem Buch, während Herr Freinsheim Elin unterrichtete*» (Blazon, 2006), під час поїздки судном «*Kristina stand an Deck und sprach während der Fahrt kaum ein Wort*» (Там само), після зустрічі з матір'ю «*Erst an Bord ihres eigenen Schiffes brach die Königin ihr Schweigen*» (Blazon, 2006).

У наведених прикладах **мовчання** тлумачимо як універсальний механізм відпочинку і водночас як дієвий засіб зміни мисленнєвої діяльності. Маркери **мовчання** — прислівник *schweigend*, словосполучення *kaum ein Wort sprechen*, іменник *Schweigen*.

Фізичний **біль** номінують іменником *Schmerzen* у формі множини, прикметником *schmerzlich*. Множина вказує на інтенсивність **болі** в лівому боці. В термінах символіки лівий бік асоціюють зі слабкістю, пасивністю, жіночим началом, злом, гріховністю (Коцура, Потапенко, Куйбіда, 2015: 647). Прикметник *schmerzlich* спрямований на характеристику міміки сердитої королеви Христини. При цьому міміку



поетизують метафорично композитом *Aprilhimmel*. У такому контексті гнів королеви почасти табуують, почасти послаблюють.

Говорячи про проблему ступеня **зздрості**, королева Христина застосовує слова-інтенсифікатори, які посилюють відповідний емоційний процес і водночас нівелюють усі його межі, репрезентуючи обсяг *Ich beneide dich so sehr, dass du es dir gar nicht vorstellen kannst*», *flüsterte Kristina* (Blazon, 2006).

У наведеному прикладі **зздрість** позначають дієсловом *beneide*, ступінь **зздрості** реалізують словосполученням *so sehr*, особовими займенниками *Ich, dich*, протиставленими один одному (стилістичний прийом антитези), обсяг **зздрості** виражають синтаксичною конструкцією *dass du es dir gar nicht vorstellen kannst*.

Емоція **гордості**, як стверджує королівський канцлер Аксель Оксеншірн, не характерна для королеви Христини: «*Wenn Sie schon Ihrem Stolz nicht folgen wollen, dann denken Sie wenigstens an das Wetter*» (Blazon, 2006). Номен цієї емоції у наведеному прикладі зводять до іменника *Stolz*, обґрунтовують негативною оцінкою *nicht*, орієнтованою на волевиявлення руху *folgen wollen*, а також інтелектом королеви *denken*, рівень якого обмежують станом локальної атмосфери *wenigstens an das Wetter*. Інакше кажучи, королева постає як духовна особистість, що концептуально поєднує **смирненну** шляхетну жінку та **турботливу** дочку (Ярема, 2018).

Глибинна семантика *Stolz* полягає в тому, що під впливом негативних почуттів королева нехтує своїм титулом на користь соціально-моральної функції «турботлива дочка» і робить крок назустріч своїй хворій матері. Прояв емоції **негордість** має позитивну оцінку.

Зафіксовано й уявні емоції королеви. До прикладу, **радість** «*Ich für meinen Teil wäre froh, nicht zu wissen, wer meine Mutter ist*» (Blazon, 2006), кодифіковану словосполученням *wäre froh* у формі кон'юнктива II. Ця форма підкреслює як «дипломатичність» адресанта, так і вказує на його потенційний емоційний стан (Козловский, 2000: 111). Зауважимо, що вихідний і потенційний емоційні стани королеви Христини в момент комунікації не збігаються. Загалом, королева позиціонує себе як творча або сильна духом людина: «*Sie lächelte Axel Oxenstierna an und machte eine kunstvolle Pause*» (Blazon, 2006). Її сила тотожна впевненості в собі, своїх рішеннях, цілях, своєму результату, незалежності від традицій, культів, оточення: «*Aber Königin Kristinas Tonfall ließ*



*keinen Zweifel daran, dass sie nicht vorhatte, Elin als Treiber mitzunehmen»* (Blazon, 2006).

**Висновки.** У результаті розгляду лексичних одиниць і словосполучень, що позначають емоції шведської королеви Христини, доходимо таких висновків:

1. Емоційна сфера можновладної особи формувалася і викристалізувалася в надрах біологічного, генетичного, соціального, медичного, філософського та культурного чинників.

2. Розвиток емоцій королеви припадає на мілітаристські часи, що разом із рідинною кризою привели до появи нового емоційного досвіду, в семантиці якого переважали емоційні патерни на зразок сум + радість, радість + хитрість, страх + сподівання, надія + віра, гнів + розчарування + спокій.

3. Емоційний досвід «елітного» прошарку впливає на заперечення окремих емоцій королеви (гордість, захоплення), їх ідентифікацію, форму та зміст.

4. Внутрішня і зовнішня політика Швеції XVII ст., правила і норми королівського етикету стали основою імпліцитного й експліцитного, природного й штучного вияву емоцій королеви та вивищення її до статусу богині.

5. Зіставлення природних явищ і емоцій відбилось на ієрархії, знаках модальності, градації, семантиці, запереченні, лінгвістиці емоцій.

6. Наявність ціннісної системи у прошарків населення дозволяє передбачити і змоделювати вплив емоцій на поведінку королеви і, навпаки, на поведінку підлеглих.

7. Диференціація емоційних явищ сприяла зародженню лексикограматичних назв. Виокремлено дві основні частиномовні категорії: повнозначну й неповнозначну. До повнозначної частиномовної категорії належать: дієслово, іменник, прикметник, прислівник, займенник. Неповнозначна частиномовна категорія охоплює емоційні вигуки та емоційні частки. Прикметник часто зазнає функціональної переорієнтації і функціонує як прислівник у мовленні.

**Перспективу** подальших досліджень, окрім уже зазначеної вище, вбачаємо у визначенні мовних засобів емоцій шведського суспільства XVII століття загалом і його прошарків зокрема.

## ЛІТЕРАТУРА

- Бойко О. Функції епіграфів у сучасному фентезі (на матеріалі романів Д. Корній «Гонимарник» і М. Петросян «Дом, в котором...»). *Науковий вісник Ужгородського університету*. Серія: Філологія. 2019. Вип. 1 (41). С. 13–17.
- Дуляба Н. Чому сміх корисний для здоров'я: пояснення медиків. *Львівський портал*. 2021. URL: <https://portal.lviv.ua/news/2021/04/01/chomu-smikh-korysnyj-dlia-zdorov-ia-roiasnennia-medykiv>
- Кириленко Т. С. Психологія: емоційна сфера особистості. Київ : Либідь, 2007. 256 с.
- Козловский В. В. Устойчивые языковые образования с «дипломатичным конъюнктивом». *Нова філологія*. 2000. № 1 (9). С. 110–122.
- Коцура В. П., Потапенко О. І., Куйбіда В. В. (ред.). Енциклопедичний словник символів культури України. Корсунь-Шевченківський : ФОП Гавришенко В. М., 2015. 912 с.
- Максименко С. Д. Загальна психологія. Київ : Центр учбової літератури, 2018. 272 с.
- Романова Н. В. Емоції в німецькомовних біблійних текстах Старого Заповіту. Херсон : Айлант, 2019. 284 с.
- Семотюк О. П. Сучасний словник іншомовних слів. Харків : Веста, 2008. 688 с.
- Цинтар Н. Початкові фонестеми в поетичному дискурсі XVIII–XIX ст. *Актуальні проблеми романо-германської філології та прикладної лінгвістики*. 2012. № 1. С. 133–141.
- Шадських Ю. Г., Піча В. М. Психологія: Короткий навчальний словник: терміни і поняття. Львів : «Магнолія 2006», 2008. 276 с.
- Шамаева Ю. Ю. Методологические проблемы нейросетевого моделирования распознавания вербализованных концептов эмоций. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. Серія «Романо-германська філологія. Методика викладання іноземних мов». 2010. Вип. 61. № 896. С. 6–12.
- Ярема Р. Про смиренність, смиренномудрість і лагідність. *Українська православна церква*. 2018. URL: <https://pokrov-hamburg.de/2018/08/13/pro-smyrennist-smyrennomudrist-i-lagidnist/>
- Blazon N. Der Spiegel der Königin. Berlin : Ravensburger Buchverlag, 2006. 346 S. URL: <https://libcat.ru/knigi/priklyucheniya/istoricheskie-priklyucheniya/200935-2-nina-blazon-der-spiegel-der-k-nigin.html#text>
- Duden. Redewendungen. Mannheim : Dudenverlag, 2008. Bd. 11. 960 S.
- Izard C. E. The Psychology of Emotions. New York : Plenum Press, 1991. 452 p.
- Wähig. Wörterbuch der deutschen Sprache. München : dtv, 2012. 1152 S.

## LEXICAL INTERPRETATION OF THE EMOTIONS OF SWEDISH QUEEN CHRISTINA BY NINA BLAZON

*Natalia Romanova*

Doctor of Philological Sciences, Associate Professor,  
Professor of German and Romance Philology Chair,  
Kherson State University, Ukraine  
e-mail: NRomanpva@ksu.ks.ua  
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7444-3811>

### SUMMARY

*In this paper we threw light upon the concept of emotional phenomena, clarified the definition of “emotions”, reconstructed the emotional sphere and emotional experience of Swedish Queen Christina, outlined the corpus of lexical units of the Queen’s emotions through the prism of the morphological criterion and systematized thematically. The relationship between the development of the Queen’s emotions, wartime, spiritual crisis in the family circle and court behavior is traced. Emphasis is placed on the dominance of emotional patterns in the semantic structure of emotional experience, natural and artificial expressions of emotions by the Queen are identified. The most relevant emotional patterns include sadness — joy, joy — cunning, fear — hope, hope — faith, anger — disappointment — calm. It is established that the emotional experience of the “elite” layer affects the negation of the Queen’s individual emotions (pride, admiration), their identification, form and content. The expression of the Queen’s emotions is also connected with the internal and external politics of Sweden in the 17<sup>th</sup> century, the rules and norms of royal etiquette, which led to the elevation of Queen Christina to the status of a goddess. The juxtaposition of natural phenomena and emotions affected the hierarchy, signs of modality, gradation, semantics, negation, linguistics of emotions. The presence of a value system in the strata of the Swedish population allows predicting and simulating the influence of emotions on the behavior of the queen and, conversely, on the behavior of subordinates. The differentiation of emotional phenomena contributed to the birth of lexical and grammatical names. Two main partial language categories are distinguished: full and incomplete. The full-meaning part-speech category includes: verb, noun, adjective, adverb, pronoun, the incomplete part-speech category includes emotional exclamations and emotional particles. The adjective often undergoes functional reorientation and functions as an adverb in speech.*

*Key words:* emotional phenomena, emotions, markers, word, phrase

### REFERENCES

- Boiko O. (2019). Funktsii epihrafiv u suchasnomu fentezi (na materialy romaniv D. Kornii «Honykhmarnyk» i M. Petrosian «Dom, v kotorom...») [The functions of the epigraphs in modern fantasy (on the material of the novels by D. Kornii «Chaser» and M. Petrosyan «House

in which...»]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Seria: Filolohiia* [Scientific bulletin of Uzhhorod University. Series: Philology]. Vol. 1 (41). P. 13–17 [in Ukrainian].

Duliaba N. (2021). Chomu smikh korysnyi dlia zdorovia: poiasnennia medykiv [Why laughter is good for health: explanation of doctors]. *Lvivskiy portal* [Lviv portal]. URL: <https://portal.lviv.ua/news/2021/04/01/chomu-smikh-korysnyj-dlia-zdorov-ia-poiasnennia-medykiv> [in Ukrainian].

Kyrylenko T. S. (2007). Psykholohiia: emotsiina sfera osobystosti [Psychology: emotional sphere of personality]. Kyiv : Lybid [in Ukrainian].

Kozlovskii V. V. (2000). Ustoichivye yazykovye obrazovaniya s «diplomachnym konyuktivom» [Stable language formations with the «diplomatic subjunctive»]. *Nova filolohiia* [New Philology]. № 1 (9). P. 110–122 [in Russian].

Kotsuba V. P., Potapenko O. I., Kuibida V. V. (eds.) (2015). Entsyklopedychnyi slovnyk symboliv kultury Ukrainy [Encyclopedic dictionary of cultural symbols of Ukraine]. Korsun-Shevchenkivskiy : FOP Havryshchenko V. M. [in Ukrainian].

Maksymenko S. D. (2018). Zahalna psykholohiia [General Psychology]. Kyiv : Tsentr uchbovoi literatury [in Ukrainian].

Romanova N. V. (2019). Emotsii v nimetskomovnykh bibliinykh tekstakh Staroho Zapovitu [Emotions in German biblical texts of the Old Testament]. Kherson : Ailant [in Ukrainian].

Semotyuk O. P. (2008). Suchasnyi slovnyk inshomovnykh sliv [Modern dictionary of foreign words]. Kharkiv : Vesta [in Ukrainian].

Tsyntar N. (2012). Pochatkovy fonestemy v poetychnomu dyskursi XVIII–XIX st. [Initial phonemes in poetic discourse of the 18th–19th centuries]. *Aktualni problem romano-hermanskoj filolohii ta prykladnoi linhvistyky* [Actual problems of Romano-Germanic philology and applied linguistics]. № 1. P. 133–141 [in Ukrainian].

Shadskykh Yu., Picha V. M. (2008). Psykholohiia: Korotkyi navchalnyi slovnyk: terminy i poniattia [Psychology: Short educational dictionary: terms and concepts]. Lviv : Mahnoliia 2006 [in Ukrainian].

Shamaeva Yu. Yu. (2010). Metodologicheskie problem neurosetevogo modelirovaniia rapoznavaniia verbalizovannykh kontseptov emotsii [Methodological problems of neural network modeling of recognition of verbalized concepts of emotions]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V. N. Karazina. Seria «Romano-hermanska filolohiia. Metodyka vykladanniia inozemnykh mov»* [Bulletin of Kharkiv National University named after V. N. Karazina. Series «Romano-Germanic philology. Methodology of teaching foreign languages»]. Vol. 61, № 896. P. 6–12 [in Ukrainian].

Yarema R. (2018). Pro smyrennist, smyrennomudrist i lahidnist [About humility, humility and meekness]. *Ukrainska pravoslavna tserkva* [Ukrainian Orthodox Church] URL: <https://pokrov-hamburg.de/2018/08/13/pro-smyrennist-smyrennomudrist-i-lagidnist/> [in Ukrainian].

Blazon N. (2006). Der Spiegel der Königin. Berlin : Ravensburger Buchverlag. URL: <https://libcat.ru/knigi/prikluycheniya/istoricheskie-prikluycheniya/200935-2-nina-blazon-der-spiegel-der-k-nigin.html#text> [in German].

Duden (2008). Redewendungen. Mannheim : Dudenverlag. Band 11 [in German].

Izard C. E. (1991). The Psychology of Emotions. New York : Plenum Press. 452 p.

Wähig (2012). Wörterbuch der deutschen Sprache. München : dtv [in German].

Стаття надійшла до редакції 23.10.2023

УДК [811.161.2+811.612.91]–115'221.2:7.017.4

<https://doi.org/10.24195/2616-5317-2023-37-7>

## ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА НЕВЕРБАЛЬНИХ ЗАСОБІВ КОМУНІКАЦІЇ В УКРАЇНСЬКІЙ ТА В'ЄТНАМСЬКІЙ КУЛЬТУРАХ (на матеріалі кіноповісті О. П. Довженка «Поєма про море»)

---

---

*Чан Тхі Суєн*

аспірантка кафедри загального та слов'янського мовознавства Одеського  
національного університету імені І. І. Мечникова,

Одеса, Україна

e-mail: [tranhixuyen12sls@gmail.com](mailto:tranhixuyen12sls@gmail.com)

ORCID ID <https://orcid.org/0000-0003-0530-2668>

### **АНОТАЦІЯ**

*Метою цієї статті є виявлення та порівняння невербальних засобів комунікації в українській та в'єтнамській традиціях на матеріалі кіноповісті «Поєма про море» О. П. Довженка та його переклад на в'єтнамську мову. Об'єкт дослідження — мовні одиниці, що вказують на невербальну поведінку в українських та в'єтнамських традиціях, представлені у цій кіноповісті та її в'єтнамському перекладі. Предмет дослідження — загальні та особисті риси сприйняття та використання жестів, міміки, поглядів, інтонацій та інших невербальних засобів у процесі спілкування. Застосовано методи порівняльного, семантичного, когнітивного, лінгвокультурологічного, паравербального аналізу, описовий метод. У результаті визначено їх прагматичні значення, встановлено ознаки схожості та відмінності, особливості перекладу та співвідношення за рівнем еквівалентності в художніх творах: виявлено ряд еквівалентних, фонових та безеквівалентних засобів українською та в'єтнамською мовами. Висновки і перспективи дослідження. Невербальна мова відбиває національний характер і в кожного народу може мати свої особливості. У художніх творах перекладач і редактор намагалися передавати невербальну поведінку персонажів так, щоб переважали еквівалентні ситуації та одиниці, які найбільш адекватно передають у в'єтнамській мові поведінку людей іншої культури. Мовна реалізація невербальних засобів описується за допо-*

*могою вербальних засобів, таких як дієслова, іменники, прикметники та прислівники, і супроводжується епітетами, метафорами, ідіомами та знаками пунктуації. Розуміння етнокультурних особливостей невербальної мови необхідне для адекватного порозуміння українсько-в'єтнамської комунікації та тих, хто працює над перекладами художнього тексту з української на в'єтнамську та навпаки. У сучасному світі ця галузь досліджень стає дедалі актуальнішою і перспективною.*

**Ключові слова:** невербальні засоби комунікації, переклад, міжкультурна комунікація, еквівалентний, безеквівалентний, О. П. Довженко.

**Вступ.** Невербальні мовні засоби мають велике значення в різних галузях комунікації. Проблема невербальної комунікації в міжкультурному вимірі є актуальною та важливою в сучасному світі. Взаємодія різних культур вимагає розуміння та врахування невербальних засобів спілкування, що є ключовим чинником успішної міжкультурної комунікації. Художня література є багатим, надійним та достовірним джерелом дослідження проявів невербальної поведінки людини, яка представляє іншу культуру. У художній літературі вказівки на жести героїв відіграють важливу роль у створенні їхніх образів і розумінні їхньої поведінки, роблять художній текст живішим. Невербальні мовні засоби дають змогу автору адекватно передати, а читачу сприйняти інтенсивність проявів психофізіологічного стану персонажів, зрозуміти їхні характери та соціальний статус. Оволодіння культурою адекватного сприйняття та використання невербальних засобів, що відображають національно-культурні особливості, а також використання індивідуально-авторських підходів у художніх творах та публіцистиці в сумі сприяють художньому та професійному зростанню мовця: носія мови як рідної або вивченої мови як іноземної. Це має практичне значення для методики викладання мов і літератур як іноземних, а також у перекладацькій діяльності. Однак дослідженню невербальних засобів комунікації в українській та в'єтнамській культурах приділяють недостатньо уваги, що й зумовлює **актуальність** пропонованої студії.

**Зв'язок із суміжними дослідженнями.** Питання невербальної комунікації розглядалися вченими ще в ХХ столітті. Вперше наприкінці 1970-х це питання комплексно почав вивчати Аллан Піз (Pease, 2004) — визнаний знавець психології людського спілкування й автор методики навчання основ комунікації «Мова рухів тіла». Крім того, розробкою проблеми невербальної комунікації займалися Р. Берд-

вістел (Birdwhistell, 1970), Е. Т. Холл (Hall, 1968), Альберт Меграбян (Mehrabian, 2007), М. Коццоліно (Коццоліно, 2009) та багато інших дослідників. Останнім часом у В'єтнамі невербальну мову вивчали кілька вчених, зокрема, Нгуєн Куанг (Nguyễn Quang, 2010), Фі Туєт Гінь (Phi Tuyết Hinh, 1966), Ле Тхі Май Нган (Lê Thị Mai Ngân, 2009), Тхук Кхань (Thục Khánh, 1990), Та Ван Тхонг (Tạ Văn Thông, 2009). Праці більшості з них — це статті загального характеру щодо ролі невербальної комунікації, опубліковані в журналах. Натомість, відсутні студії, де порівнюються засоби невербальної комунікації в українській та в'єтнамській культурах спілкування через українсько-в'єтнамські художні переклади.

**Метою** цієї статті є виявлення та порівняння невербальних засобів комунікації в українській та в'єтнамській традиціях на матеріалі кіноповісті О. П. Довженка «Поема про море» та її перекладу в'єтнамською мовою. **Об'єкт** дослідження — мовні одиниці, що вказують на невербальну поведінку в українських та в'єтнамських традиціях, представлені у цій кіноповісті та її в'єтнамському перекладі. **Предмет** дослідження — загальні та особисті риси сприйняття та використання жестів, міміки, поглядів, інтонацій та інших невербальних засобів у процесі спілкування. Застосовано **методи** зіставного, семантичного, когнітивного, лінгвокультурологічного, паравербального аналізу, а також описовий метод.

**Виклад основного матеріалу.** За даними нашого аналізу художніх текстів, існують «універсальні» загальноприйнятні жести, зрозумілі кожному в усьому світі, та специфічні рухи, зрозумілі лише тій чи тій національній чи соціальній групі. Еквівалентні жести та рухи тіла, які часто використовуються у ситуаціях привітання, прощання та подяки в українській та в'єтнамській культурах, включають: **подати руку (bắt tay)/ потикати руку (siết tay), кивок головою (gật đầu) та махання рукою (vẫy tay)**. Порівняймо:

(1) *Потискаємо один одному руки. Любим один одного, — щасливі, просвітлені й сумні* (Довженко: 38) — *Người ta bắt tay (подаємо), nhau hết lượt. Người nọ đối với người kia tràn trề tình bạn hữu* (Довженко: 61). «Потискати руки» та «подати руки» вказують на подавання рук один одному, але мають деякі нюанси у вживанні: «Потискати руки» (siết tay) вказує на дію тискання чи стискання рук один одному. Фраза частіше використовується в неформальних або дружніх ситуаціях, де

люди можуть привітати один одного або висловити радість давньої зустрічі. «Подати руки» (bắt tay) більш формальна фраза і вказує на акт взаємного привітання або домовленості. Вона частіше вживається в офіційних або бізнесових ситуаціях, коли люди виражають повагу або узгодження. Оби дві фрази можуть вказувати на подавання рук, але вони мають різний відтінок та можуть вживатися у різних контекстах. В даній ситуації жест «потискаємо один одному руки» в українському контексті вказує на дружбу, підтримку або радісну взаємодію під час зустрічі.

(2) **Піднімає руку назустріч машині.** *Машина промчала мимо, обдавши її курявою* (Довженко: 29) — *Va-li-a vâu tay ngấn xe đùng lại. Xe lướt qua trong đám bụi mù* (Đỗ-đen-kô, 1960: 49). Жест «піднімає руку назустріч машині» означає, що людина здіймає руку в знак спроби зупинити машину або привернути увагу водія. Цей жест є універсальним у різних культурах. Переклад повністю відповідає оригіналу.

(3) Жест **цілувати руки** (hôn tay) в українській традиції символізує шанобливість, повагу та вдячність. Він також вживається як галантне вітання чоловіків по відношенню до жінок. Проте в сучасному суспільстві такий знак стає все менш поширеним. У в'єтнамській культурі цей жест є запозиченим і використовується лише між коханими, виражаючи повагу та щирю любов чоловіків до жінок. Також він слугує як вияв вдячності та поваги: *Некрасивий я, не бачиш? — Неправда. Перестань. Не смій так говорити! — Що, красивий, скажеш? — Так. Ти майже абсолютно красивий. Ой Іваночку... — цілує йому руку. — Що ти!.. Ой! Яка ти... їй-богу, ну що ти робиш? — Вони починають тихо цілувати одне одному руки* (Довженко: 28) — *Anh không đẹp trai... Em thấy đấy! — Em cảm anh nói như vậy. — Thế em nói là anh đẹp trai à? Anh là chàng trai đẹp nhất, Em chưa từng gặp bao giờ. Anh! I-van-nốt-skô. Chị hôn tay anh. <...> đến lượt anh hôn tay chị, chị hôn trả lại, cứ thế mãi* (Đỗ-đen-kô, 1960: 125). Переклад повністю відповідає оригіналу.

(4) ФО «**lên mặt lên mũi**» (дослівно: *піднімати обличчя піднімати ніс*) у в'єтнамській мові описує невербальну поведінку, яка характеризується замаскованістю, експресивністю чи надмірною гордістю. Цей вираз вказує на те, що людина трошки піднімає обличчя вгору, що символізує зверхність та зневажливе ставлення до оточення. Пор.: *Ось, іде! А казали: заарештований. — Брикун? — Харко... Ох і важна фігура! — Ліквідували його установу як непотрібну, де він трубив по-*



пустому двадцять років (Довженко: 37) — *Lão Bơ-ri-kun đang dần xác tới đến kia kia — không có lẽ lão ta vẫn ở đây nhỉ lão ta sắp đến đây người ta bảo lão bị bắt. — Bơ-ri-kun ấy à? — Ủ, Khác- kô Bơ-ri-kun ấy... Ô! Lão ta cũng không lên mặt lên mũi gì đâu. — người ta đã giải tán cái cơ quan lão ta phụ trách rồi* (Đốp-đen-kô, 1960: 75).

(5) ФО «ăn không ngồi rồi» українською може бути переданий як «сидіти без діла»/ «сидіти склавши / згорнувши руки»: *Cái cơ quan ấy chẳng được tích sự gì cả mà cũng chẳng phải là cơ quan đâu: chỉ là một thứ văn phòng thôi. Lão ta đã ăn không ngồi rồi ở đấy suốt mười tám năm ròng* (Đốp-đen-kô, 1960: 75). Пор.: *Здорово, батьку! — говорить генерал армії, підходячи до новобудови. Старий Федорченко давно вже помітив, що до нього підходить його син, прославлений, той самий, який давно вже просить його переїхати в столицю. А що робити в столиці? Сидіти склавши руки утриманцем?* (Довженко: 43).

(6) *Bố à! Ông cụ đã liếc thấy đứa con danh tiếng ấy từ xa; đứa con ngoan đã van lạy ông cụ từ lâu, mời cụ lên ở cùng với ông ta trong căn nhà ở Mát-sơ-va. Nhưng lên Mát-sơ-va, thì cụ biết làm gì kia chứ Cứ khoanh tay va sống bám vào người khác ư ?* (Đốp-đen-kô, 1960: 68). При перекладі в'єтнамською мовою додається також указівка на невербальну поведінку «van lạy» у фразі. Таким чином відбувається перетворення фрази на вираз, що вказує на благання, прохання й опис дії становлення на коліна. Порівнявши два уривки, ми бачимо, що в'єтнамський варіант у цьому випадку багатший образами і точніше виражає сенс.

(7) Кінема **класти/ покласти кулак/руку на своє серце** (đặt tay lên chỗ trái tim) і її аналог **прикласти руку до своїх грудей** (đặt tay lên ngực) — жести переконання, гарантії, докази. В українській та в'єтнамській мовах вони сигналізують, що той, хто говорить, чесний, ширший і відвертий: *Не скажу... — Лев Яценко поклав бронзовий кулак на серце і, наблизившись до генерала, сказав тихо і ніжно: — Перебрав на п'ятдесят грамів. Вибачаюсь* (Довженко: 71) — *Mình không thể... — Lép I-át-sen-ko, ban tay thép nắm trước ngực, lại gần đại tướng thân mật hỏi nhỏ: — Cậu tha lỗi cho mình chứ? Mình hơi quá chén một tí tí* (Đốp-đen-kô, 1960: 108): *Сава Андрійович кладе свою квадратну долоню на груди, — будь ласка* (Довженко: 42) — *Sáp-va Ấng-đơ-rê-iê-vích vẫn cố tình không nhìn Bơ-ri-kun, bèn tay kéch xù của ông để lên chỗ trái tim — xin mời!* (Đốp-đen-kô, 1960: 66). Ця дія може символізувати щирість та серйозне ставлення до ситуації чи розмови. У контексті, коли він говорить про те, що

люди повинні залишити своє майно перед тим, як їхні будинки та сади будуть знищені, подібний жест може бути виразом його рішучості та серйозності в цьому питанні.

Жест **удару кулаком по грудях** багатозначний. Він служить знаком напруження, переконання, гніву, важливості того, про що він говорить. Цей жест може бути інтенсивним способом підкреслити важливість виділеного моменту. Важливо відзначити, що коли українець **б'є себе в груди**, стверджуючи перед співрозмовником, що говорить правду, така дія має аналог у во в'єтнамській культурі, де людина **«прикладає руку до грудей / серця»** (đặt tay lên ngực/ đặt tay lên trái tim)». Проте жест **«бити себе в груди»** (đấm vào ngực) може викликати непорозуміння, оскільки його можна трактувати як знак загрози комусь чи як самоспущення. У певному контексті він також може сприйматися як жест агресії — нахиливши голову (đầu cúi gằm xuống) і б'ючи себе в груди (đấm vào ngực): *Багато він розуміє... (До генерала) Он там, в Дніпрі... купались в сорок третім, пам'ятаєте? — Пам'ятаю. — Ви нами, здається, командували тоді. — Ну, припустімо. — І дощ який був, пам'ятаєте, і вітер? І тоді о-он на тім березі якраз перед хатою, яку я руйную зараз... психологічний момент, га-а!?* Від сильного напливу спогадів *Кравчина стукає кулаком по грудях: Пам'ятаєте вітер і дощ?! (Довженко: 52) — Tôi hiểu rõ quá đi ấy chứ. — Mưa rồi gió hồi ấy, đồng chí còn nhớ cả chứ? Chuyện xảy ra ngay bên bờ sông bên kia ngay trước mặt ngôi nhà giờ tôi đây đang phá đây... Yếu tố tinh thần vẫn đáng kể lắm chứ? — Kỳ niệm cũ tràn về, bác ta nắm tay đấm vào ngực bình bịch. — Mưa rồi gió, đồng chí còn nhớ không? (Đáp-đen-kô, 1960: 79).* У даному контексті персонаж, б'ючи себе кулаком у груди, використовує цей жест як спосіб вираження своїх емоцій та підкреслення важливого для нього моменту. Спогади про минуле, зокрема купання в Дніпрі, викликають сильні емоції у персонажа.

(8) **Розводити руками** — це поширений жест, тому наведений переклад відповідає оригіналу. Однак є випадок, коли цей жест може перекладатися як ідентичний до **«піднімання руки вгору»**. Ми вважаємо, що різниця у використанні жестів виникає в індивідуальному стилі перекладача та у його виборі жести для більш сильного вираження емоцій персонажа. У цьому контексті персонаж переживає глибоке почуття скорботи та безсилля: *Не розумію!.. — трагічно розводить руками Безверхий (Довженко: 67) — Tôi thực quá không hiểu... — Vô-véc-*

*khi thâm thiết giơ hai tay lên trời (трагічно здійняв руки)* (Đốp-den-kô, 1960: 102).

(9) **Розведення рук** (dang tay) — універсальний жест у різних культурах. Такий жест може передати подив, здивування, скрутність становища, безсилля. Персонаж використовує жест розведення рук, що може вказувати на його безпомічність або відсутність відповіді на питання. У даному контексті жест може передавати невпевненість або відсутність інформації, яку можна надати. Тому у в'єтнамському перекладі перед кінцем речення додаються три крапки як знак переривчастої мови, тому що персонаж не знає, що сказати драматургу: *Не знаю, що мені вам підказати, — Аристархов пробачливо розводить руками. — Звичайно, мистецтво, як каже партія, в невідплатнім боргу перед народом* (Довженко: 61) — *Tôi không thấy tôi có thể giúp đỡ đồng chí được cái gì. A-rit-ta-khốp dang rộng hai tay, vờ xin lỗi. — tất nhiên như Đảng đã chỉ cho chúng ta, nghệ thuật có một món nợ lớn phải trả cho nhân dân...* (Đốp-den-kô, 1960: 94).

(10) За даними нашого аналізу художніх текстів, психологічний стан персонажів виражають авторські вказівки на певні відтінки шкіри обличчя як реакції персонажа. Семантична відмінність характеризується наявністю того чи того колірнього компонента лише в одній із двох мов, відбиваючи в'єтнамські або українські лінгвокультурні особливості. Так, гнів в українській колористиці обличчя вербально може бути виражений дієсловами **почервоніти (đỏ)**, **зблідніти (trắng bệch / tái đi)** або **почорніти (tối sẫm)**. У в'єтнамському мовленні дієслово **đỏ** («почервоніти») має нейтральні характеристики і повідомляє загальну інформацію про зміну кольору. Українські дієслова перекладають в'єтнамським дієсловом **tím tái** і прикметником **tía tai** (обидва слова від кореня tím — «фіолетовий»), які позначають насичений фіолетовий, тобто похмурий колір обличчя. Дієслово tím tái і прикметник tía tai характеризують більш насичений колір і мають більшу інтенсивність, вказують на вищий ступінь гніву: *Хороший голова? — Дуже. Роботящий, душевний. Тільки політично вже, кажуть, не підходить. — Чому? — Горілку почав пити, серце не витримає. Так хочуть уже його зняти, — кандидата нема. Недавно заходив. Сердитий! Морда аж сиза* (Довженко: 24) — *Ông ta đậm ra nghiệm rượu rồi hồng bết cả. Người ta miồn thay anh ta nhưng không ai ứng cử. Hôm nọ ông ta đi qua nhà mặt đỏ tía tai cái kính hỏi: «Đại tướng nhà bà vẫn không về hả» Ý là ông*

*ta miồn nói chuyện với cháu* (Đờp-den-kô, 1960: 43). Вислів «**Морда аж сиза**» вказує на те, що людина, про яку йдеться (у цьому випадку це — обличчя), відчувала гнів або була дуже сердитою в момент своєї появи. Вислів «морда аж сиза» означає, що обличчя персонажа було дуже червоним від гніву. Таке значення частково відповідає в'єтнамській фразеологічній одиниці — «**mặt đỏ tía tai**» (обличчя червоніє, обличчя стає фіолетовим). Вона описує ситуацію, коли людина стає червоною від гніву, і навіть її вуха стають фіолетовими від інтенсивних емоційних переживань.

(11) В українській та в'єтнамській культурах **похмурий** вираз обличчя звичайно висловлює негативні емоції, такі як невдоволення, смуток або несхвалення. У деяких випадках похмурий вираз обличчя може також виражати концентрацію чи зосередженість: *Смерть фашистським окупантам! — глухо відповідає полк з туманної мли. — Це велика ріка, — говорить майор Підсікайло своєму батальйону вже коло самого берега. — І хоч переправ нема, ми зараз будем на тім боці. <...> Майор Підсікайло глянув на Дніпро і грізно хмуриться...* (Довженко: 54) — *Tiêu diệt chủ nghĩa phát xít! — Đây là con sông vĩ đại. Thiếu tá Pốt-sê-kai-lô đang giải thích cho tiểu đoàn của anh ngay trên bờ sông. Dù cho chúng nó phá hết phương tiện qua sông, chúng ta cũng sẽ tới được bờ sông bên kia <...> anh gườm gườm nhìn dòng sông Đ-ni-êv như đe dọa* (Đờp-den-kô, 1960: 83). Майор Підсікайло грізно нахмурився, оскільки він розуміє, що операція з форсування Дніпра буде дуже небезпечною і важкою. Бійцям доведеться долати його вплав, наражаючи себе на смертельну небезпеку. У цьому контексті його похмурий вираз обличчя може відображати серйозність ситуації, а також гнів на ворога і глибоке розуміння того, що їхня місія вимагає високого рівня рішучості та готовності до жертв. Прислівник «gườm gườm» у в'єтнамській мові означає недобрий, загрозливий або похмурий погляд. Переклад дублює опис його погляду з порівнянням «**như đe dọa**» (*ніби загрожує*).

(12) Сполучення невербальних засобів у даному контексті виражає рішучість та відвагу солдатів під час операції: *Сержант Кравчи-на в човні: — Не оглядатися — раз! Повна тиша — два! Дивись пильно — три! Дава-ай-й!..* (Довженко: 54) — *Hạ sĩ Kơ-ráp-si-na trong con thuyền. — Thứ nhất là đừng có quay nhìn lại nhìn về đằng sau làm gì. Thứ nhì là cầm mồm. Thứ tam là mở to mắt và nhìn cho kỹ. Tiến!* (Đờп-den-kô, 1960:

83). Взгляд та мовчання вказують на рішучість солдатів у виконанні серйозної задачі, яка вимагає уваги та концентрації з їхнього боку під час операції та ставить перед ними питання життя і смерті. Переклад відповідає оригіналу.

(13) Жест «**махнути рукою**» (phẩy tay) — поширений жест в українській та в'єтнамській культурах. Він може висловлювати відмову, байдужість чи відганяння, невдоволення, розчарування залежно від контексту. У цьому прикладі Федорченко махнув рукою із досадою, що може вказувати на його роздратування або невдоволення. Алік нахмурився, що може свідчити про його незадоволення: *Генерал подає батькові воду. Спасибі... Вчиться хоч? А-а... — Федорченко махнув рукою із звичайною досадою. — Ти чому погано вчишся? — Тому... — Алік нахмурився. — Чому? — Не всім же добре вчитися. Треба ж комусь і погано* (Довженко: 45) — *Đại tướng mang nước lại. Ông cụ uống, đưa trà con cái chén đồng. Cảm ơn. Ít ra thì nó cũng học khá chứ? — Cái ấy thì.... I-nhát — sơ nhún vai (знизал плечима). về chịu đựng sao mà học dốt hử cháu? — Vì rằng vì rằng sao không phải ai cũng học giỏi cả phải có người học dốt chứ* (Đớp-den-kô, 1960: 70). У тексті перекладу використовується жест **знизувати плечима** (nhún vai), який висловлює здивування чи нездатність робити щось. Відсутність опису виразу обличчя Аліка збіднює текст перекладу. Відмінності у використанні жестів і зображенні міміки в перекладних творах можна пояснити особистим стилем перекладача у виборі невербального засобу спілкування.

(14) *Ой яке наше село стало пишне та веселе! — Христя з цікавістю вдивляється в обличчя гостей. — Вже хоч достатку й чортма, так люди зате ай-яй-яй!.. як мак процвітають...* (Довженко: 42) — *Bảo rằng đã vừa lòng vừa ý chưa, thì chưa đâu. Nhưng mà này, người nào người nấy cứ tươi như hoa cả thôi!..* (Đớp-den-kô, 1960: 58). Ідіома «**обличчя, свіже, як квітка**» у в'єтнамській мові зазвичай використовується для опису радості, задоволення чи сприятливого стану людини. Вона часто застосовується, коли хтось виглядає щасливим і світиться подібно до свіжої квітки, що розкривається. Переклад не передає колориту національності. Мак — рідкісна рослина у В'єтнамі.

(15) **Погляд, голос** — це важливі невербальні засоби, які можуть передавати широкий спектр інформації. Вони ще здатні висловлювати емоції, наміри, стосунки та багато іншого: *Входить Валя з дитиною. Вона втомилась. В очах рішучість і якась гнівна скорбота* (Довженко:

24) — *Va-li-a bé con vào. Chị mệt lắm. Trong mắt chị cháy rực một niềm quyết tâm và một nỗi căm giận đau xót (У її очах горіла рішучість і мучлива злість)* (Đỗ-đen-kô, 1960: 47). У наведеному прикладі описано внутрішній світ персонажа Валі. Вона виглядає втомленою, але її очі виражають не лише втому, а й рішучість і гнів. У тексті ситуація розгортається навколо дій певного чоловіка, бригадира, і його відносин з Катериною та її маленькою дитиною. Він повідомляє Валі новину, що викликає у неї змішані емоції, включаючи рішучість витримувати сина і гнівну скорботу. Метафора «горіла» у перекладі образно вказує на інтенсивність та пристрасність цих почуттів.

(16) Жест «**Закриття очей**» (nhắm mắt), дія «**відвертається**» (quay đi) і міміка «**одразу зблід**» (tái mặt) явно вказують на емоційний важкопереносний стан персонажа. Це еквівалентні невербальні засоби в українській та в'єтнамській традиціях. **Закриття очей** може бути спробою уникнути бачення хворобливої чи неприємної сцени, в даному випадку, руйнування будинку. Також зміна кольору обличчя, особливості голосу (які включають зміни в тембрі, інтонації або навіть тихі пошепки) — все це елементи, використані для передачі емоційного стресу, почуття горя і втрати персонажа в даному контексті: *в'їжджають два бульдозери. Філон Бесараб одразу зблід. — Благословить, хазяїне! — гукає веселий бульдозерист. — Хвилинку подождіть... Стійте! — Голос його стає тихим, наче він висох раптом. — Хвилинку одну. Я відвернусь. Дозвольте... — Він урочисто відвертається, закриваючи лівою долонею очі. — Можна? — Давай... (Довженко: 57) — Hai chiếc xe ủi đất chạy tới <...>. Phi-lông tái mặt đi, giọng bác nhỏ đi như khăn cổ. — một tí tí nữa, để tôi không trông thấy. — Bác quay đi, đưa bàn tay thô kệch lên che lấy cặp mắt. — Được chưa? — Làm đi!... (Đỗ-đen-kô, 1960: 87). Перекладач зберігає всі деталі невербальної поведінки персонажа, щоби забезпечити максимально точно відтворення оригінального контексту та настрою персонажа.*

(17) У цьому прикладі голос Анатолія виражає його ставлення до Каті, включаючи ніжність та любов, а також його захоплення розумом та дружлюбністю Каті: *А красуня, якби ти тільки бачив — У го-лосі Антоніні — ніжна любов до Каті. — А розумна та привітна! (Довженко: 44) — Châu chưa thấy nó đấy, con bé xinh lắm, mà còn thông minh ngoan ngoan nữa... Và cụ Ấng-tô-ni-na nói bằng một giọng mên phục (говорила восхищенным голосом)* (Đỗ-đen-kô, 1960: 44).



(18) **Очі розкриті широко** — багатозначний мимічний жест, який передає здивування, захоплення або страху в українській та в'єтнамській традиціях. Миміка «очі розкриті широко» може супроводжуватись іншим жестом руки (руки на бока / стукання (кулаком) по столу) або рухами ніг (ступання ногою по землі), що передає загрозу чи гнів. У цьому контексті миміка «очі розкриті широко» виражає стан крайнього захоплення: *Холодна бистрина вже несе його за водою разом з багатьма, багатьма... В одного очі розкриті широко, наче в останню мить дивується він на свою судьбу і моторошне торжество канонади* (Довженко: 55) — *Dòng nước lạnh ngắt cuốn cuốn chảy cuốn anh về xuôi, cùng với hàng trăm đồng chí của anh... một người trong bọn họ trợn trừng đôi mắt, như trong giây phút cuối cùng số phận ác nghiệt dành cho anh ta, sự thắng lợi bí ối của đạn bác, đã làm anh sống sót sừng sốt* (Đốp-đen-kô, 1960: 84).

(19) **Плач (khóc), спів (hát)** — екстралінгвальні засоби. Люди співають не лише від радості, а й щоби вигнати смуток. Це трапляється, коли хтось намагається втішити себе, заспокоїтися та стримати хвилювання всередині (19): *Катря в домі. Хоче розважити себе співами. Але, заспівавши «Не всі ж тії та сади цвітуть», заплакала* (Довженко: 44) — *Ka-chi-a ở nhà. Cô hát lên cho khỏi buồn khổ: những vườn hoa nở rộ hè tới không quả đậu» Và cô bật khóc lên nước nỡ* (Đốp-đen-kô, 1960: 49). Переклад передає загальний зміст та події, описані в оригіналі. Додавання прислівника «**нước nỡ**» у перекладі допомагає підкреслити раптовий і нестримний характер дії Катерини. Це робить переклад більш насиченим та ефективно передає емоційний стан персонажа.

(20) Плач персонажів у даному контексті може свідчити про глибокі емоції, пов'язані з важливими подіями або прощанням із минулим, зі звичним оточенням та спогадами. Їхні сльози — це горе й сум перед важливим поворотом у їхньому житті: *А чого ти плакав, коли грушу рубали? — Хто? Коли? <...> — Я не плакав, — намагаюсь я зберехати. — Бреши! А сестра твоя, коли покидала стару хату, не плакала? Не цілувала луток і старої печі? Не приказувала: «Ой, хатонько моя, голубонько, прощай! Спасибі за тепло, за добро!»* (Довженко: 54) — *Sao lúc chặt cây lê ở nhà ông, ông lại khóc hử? — Tôi có khóc đâu Thôi đừng nói ba lát nữa còn có em ông dễ thường lúc ông đi khỏi nhà rồi, cô ta cũng không khóc đấy nhỉ? Cô ta cũng không ôm lấy những khung cửa sổ, không ôm lấy cái lm sưởi cũ đấy nhỉ? Chắc cũng chẳng phải cô ta nói: «Vĩnh biệt người nhè nhà thân yêu của ta, vĩnh biệt nhà xinh đẹp của ta, cảm ơn người đã sưởi ấm chúng*

*ta đã ban hạnh phúc cho chúng ta» (Đỗ-đen-kô, 1960: 84). У даному контексті вислів «цілували піч і ніжно гладили старе дерево луток» вказує на символічні дії прощання та відданості перед відходом від рідного дому. Зазвичай, в українській культурі піч та дерево луток можуть вважатися символами дому, затишку та родинних традицій. «Цілували піч» може вказувати на те, що персонажі виражають свою любов і вдячність печі, яка забезпечувала тепло та була серцем родинного дому. «Ніжно гладили старе дерево луток» може вказувати на важливість цього дерева в родинних традиціях. Може йтися як про символ зв'язку з родиною, так і про жест ласки, прощання та відданості рідній землі перед переїздом чи зміною життєвого шляху. Узагальнено ці дії можуть виражати як ритуальне прощання зі звичним оточенням, так і бути знаком удячності за те, що було: *Справді, коли рубали грушу Гі виривали з хати вікна з віконницями, коли відкрились зяючі пробоїни, я спочатку був крикнув: «Ну, годі вам плакати, жінки!» — і зразу ж хутко відійшов геть, бо в мене теж почало лоскотати в горлі. І вони вже без мене цілували піч і ніжно гладили старе дерево луток (Довженко: 56) — Khi tôi nhìn thấy người ta chặt cây lê, dỡ khung cửa sổ nhà tôi, khi tôi thấy những lỗ thủng toang hoác trên tường, mới đầu thì tôi kêu lên: “các bà thôi đi, đừng khóc nữa! Nhưng rồi tôi cũng vội chuồn mất. Tôi cũng trốn vì bản thân tôi cũng thấy có cái gì nghẹn ngào trong cổ. Thành ra chính lúc tôi lánh mặt là lúc người nhà ôm lấy cái lm sườn, vuốt ve trừu mến những khung cửa sổ và những cánh cửa cũ (Đỗ-đen-kô, 1960: 84). Отже, перекладач зберіг у тексті національну символіку, загалом — його культурне тло.**

**Висновки.** Таким чином, наш аналіз свідчить про те, що невербальні засоби комунікації можуть мати універсальний або національно виражений характер. У лінгвокультурних просторах української та в'єтнамської мов існують еквівалентні, фонові та безеквівалентні невербальні засоби комунікації. Як в оригінальному українському, так і в перекладеному в'єтнамському текстах кіноповісті «Поема про море» О. П. Довженка для передачі невербальної поведінки персонажів, їхніх емоцій та внутрішнього стану використовуються різні засоби: дієслова, дієслівні словосполучення, ідіоматичні вирази, епітети, метафори, порівняння, а також виразники пауз — багатокрапка і тире. У кіноповісті невербальна поведінка персонажів часто є еквівалентною українським і в'єтнамським комунікативним традиціям, тому і автор, і перекладач обирають однакові мовно-поведінкові так-



тики. Однак існують ситуації, де комунікативна традиція української та в'єтнамської мов не збігається. У цих випадках перекладач обирає тактику, яка найкраще відповідає аналогічній в'єтнамській мовно-поведінковій ситуації при описі події. Ці відмінності можуть виявлятися у виборі нееквівалентного жесту чи міміки персонажа, лексичної або фразеологічної одиниці, синтаксичної конструкції чи знака пунктуації. Знання особливостей використання цих засобів необхідне для правильного розуміння поведінки учасників міжкультурної комунікації, воно допомагає у роботі перекладачів.

### ЛІТЕРАТУРА

- Довженко О. П. Поема про море. URL: <https://www.ukrlib.com.ua/books/printitzip.php?tid=4165> (дата звернення 12.10.2023).
- Коццоліно М. Невербальна комунікація. Теорія, функції, мова та знак. Харків : Гуманітарний центр, 2009. 248 с.
- Birdwhistell R. L. Kinesics and Context: Essays on Body Motion Communication. Philadelphia : University of Pennsylvania Press, 1970. 338 p.
- Hall E. T. Proxemics. *Current Anthropology*. 1968. № 9. P. 83–108.
- Mehrabian A. Nonverbal Communication. New Brunswick ; London : Aldine Transaction, 2007. 226 p.
- Pease A., Pease B. The Definitive Book of Body Language. Australia : Pease International, 2004. 386 p.
- A. Đốp-den-kô. Bài thơ biển. Truyện phim. Người dịch: Thiết Vũ, Thảo Nguyên. Nhà xuất bản văn học, 1960. 182 tr.
- Lê Thị Mai Ngân. Vai trò của cử chỉ kèm lời trong hoạt động giao tiếp (Qua một số tác phẩm văn học). *Tạp chí Ngôn ngữ và Đời sống*. Số 8. 2009. Tr. 8–12.
- Nguyễn Quang. Giao tiếp phi ngôn ngữ qua các nền văn hóa. Nhà xuất bản Khoa học xã hội: Hà Nội, 2010. 301 tr.
- Phi Tuyết Huynh. Thử tìm hiểu ngôn ngữ của cử chỉ, điệu bộ. *Tạp chí Ngôn ngữ — Viện Ngôn ngữ học*. Số 4. 1996. Tr. 13–19.
- Tạ Văn Thông. Con mắt liếc lại. Ngôn ngữ cử chỉ của người Việt. *Tạp chí Ngôn ngữ và Đời sống*. Số 5, 2009. Tr. 5–8.
- Thục Khánh. Bước đầu tìm hiểu giá trị thông báo của cử chỉ, điệu bộ ở người Việt trong giao tiếp. *Tạp chí Ngôn ngữ — Viện Ngôn ngữ học*. Số 3. 1990. Tr. 35–40.

COMPARATIVE CHARACTERISTICS OF MEANS  
OF NON-VERBAL COMMUNICATION IN UKRAINIAN  
AND VIETNAMESE CULTURES (ON THE MATERIAL  
OF A FILM STORY «POEM ABOUT THE SEA»  
BY O. P. DOVZHENKO)

*Trần Thị Xuyén*

Post-graduate student of the Department of General and Slavic Linguistics,  
Odessa I. I. Mechnikov National University,  
Odessa, Ukraine  
e-mail: tranthixuyen12sls@gmail.com  
ORCID ID <https://orcid.org/0000-0003-0530-2668>

**SUMMARY**

*Abstract: The purpose of this article is to identify and compare non-verbal means of communication in Ukrainian and Vietnamese traditions based on the film story «Poem about the Sea» by O. P. Dovzhenko and its translation into Vietnamese. The object of the research is linguistic units indicating non-verbal behavior in Ukrainian and Vietnamese traditions, as presented in this film and its Vietnamese translation. The subject of the research is the general and personal features of perception and the use of gestures, facial expressions, gaze, intonations, and other non-verbal means in the process of communication. Comparative, semantic, cognitive, linguistic, and cultural analyses, paraverbal analysis, and the descriptive method are applied. As a result, their pragmatic meanings were determined, signs of similarities and differences, features of translation, and correlations based on the level of equivalence in artistic works were identified. A number of equivalent, background, and non-equivalent means in Ukrainian and Vietnamese languages were revealed. Conclusions and prospects of the study. Non-verbal language reflects the national character and each nation can have its own characteristics. In the works of fiction, the translator and the editor tried to convey the non-verbal behavior of the characters in such a way that the equivalent situations and units that most adequately convey the behavior of people of another culture in the Vietnamese language prevailed. The linguistic realization of non-verbal means is described by means of verbal means such as verbs, nouns, adjectives and adverbs, and accompanied by epithets, metaphors, idioms and punctuation marks. Understanding the ethnocultural features of non-verbal language is necessary for an adequate understanding of Ukrainian-Vietnamese communication and for those who work on translations of literary texts from Ukrainian to Vietnamese and vice versa. In today's world, this field of research is becoming more and more relevant and promising.*

**Key words:** non-verbal means of communication, translation, intercultural communication, equivalent, non-equivalent, O. P. Dovzhenko.

## REFERENCES

- Dovzhenko O. P. Poema pro more [Poem about the Sea]. URL: <https://www.ukrlib.com.ua/books/printitzip.php?tid=4165> (дата звернення 10/12/2023) [in Ukrainian].
- Cotsolino M. (2009). Neverbal'na komunikatsia. Teoria, funktsii, mova i znak [Nonverbal Communication. Theory, Functions, Language and Sign]. Kharkov : Humanitarian Center [in Ukrainian].
- Birdwhistell R. L. (1970). Kinesics and Context: Essays on Body Motion Communication. Philadelphia : University of Pennsylvania Press.
- Hall E. T. (1968). Proxemics. *Current Anthropology*. № 9. P. 83–108.
- Mehrabian A. (2007). Nonverbal Communication. New Brunswick ; London : Aldine Transaction.
- Pease A., Pease B. (2004). The Definitive Book of Body Language. Australia : Pease International.
- A. Đốp-den-kô (1960). Bài thơ biển. Truyện phim. Người dịch: Thiết Vũ, Thảo Nguyên. Nhà xuất bản văn học. 182 tr. [in Vietnamese].
- Lê Thị Mai Ngân (2009). Vai trò của cử chỉ kèm lời trong hoạt động giao tiếp (Qua một số tác phẩm văn học). *Tạp chí Ngôn ngữ và Đời sống*. Số 8. Tr 8–12 [in Vietnamese].
- Nguyễn Quang (1996). Giao tiếp phi ngôn ngữ qua các nền văn hóa. Nhà xuất bản Khoa học xã hội: Hà Nội [in Vietnamese].
- Phi Tuyết Huynh (1996). Thử tìm hiểu ngôn ngữ của cử chỉ, điệu bộ. *Tạp chí Ngôn ngữ – Viện Ngôn ngữ học*. Số 4. Tr. 13–19 [in Vietnamese].
- Tạ Văn Thông (2009). Con mắt liếc lại. Ngôn ngữ cử chỉ của người Việt. *Tạp chí Ngôn ngữ và Đời sống*. Số 5. Tr 5–8 [in Vietnamese].
- Thục Khánh. (1990). Bước đầu tìm hiểu giá trị thông báo của cử chỉ, điệu bộ ở người Việt trong giao tiếp. *Tạp chí Ngôn ngữ – Viện Ngôn ngữ học*. Số 3. Tr. 35–40 [in Vietnamese].

Стаття надійшла до редакції 23.11.2023

УДК 81'42 (045)

<https://doi.org/10.24195/2616-5317-2023-37-8>

## ЛІНГВОСТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ АНГЛОМОВНОГО МОБІЛЬНОГО РОМАНУ

---

---

*Анастасія А. Юмрукуз*

кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри  
західних і східних мов та методики їх навчання,  
ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені  
К. Д. Ушинського»,  
Одеса, Україна  
e-mail: yumrukuz.aa@pdpu.edu.ua  
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8644-8655>

*Любов В. Першина*

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри  
романо-германської філології та методики викладання іноземних мов,  
Міжнародний гуманітарний університет,  
Одеса, Україна  
e-mail: l.pershyna@gmail.com  
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1171-8061>

### **АНОТАЦІЯ**

*У статті розглянуто лінгвостилістичні особливості нового жанру літератури — мобільного роману. Зазначається, що розвиток комунікаційних технологій у період кінця ХХ — початку ХХІ століття став поштовхом для виникнення гібридних форм, які постали при переході класичних жанрів у нове для них інтерактивне середовище та розробці нових засобів художньої виразності на основі сучасних телекомунікаційних технологій, до числа яких належить мобільний роман. Визначено, що до суто лінгвістичних особливостей текстів цього жанру слід віднести використання скорочень; розмовний, спрощений та лапідарний стиль; часте опущення драматичних діалогів, що надає читачеві змогу самостійно доміслити та інтерпретувати прочитане; гостре розгортання сюжетів нерідко тримає читача у напрузі та стимулює очікування наступної частини. До графічних стилістичних засобів мобільного роману відносять використання капіталізації, фонетичні повтори (алітерацію чи асонанс), використання*

*емоджі, неконвенціональну пунктуацію (використання дефісів, позначок нескінченності, знаків оклику не наприкінці речення тощо). Під час експериментального дослідження було проаналізовано лінгвостилістичні особливості мобільного роману «SecondHand Memories» англомовного автора японського походження Такацу. В процесі дослідження було проаналізовано композиційну структуру, сюжетну лінію, ролі головних персонажів, а також лінгвостилістичні явища трьох рівнів мови — фонетичного, лексико-граматичного та синтаксичного.*

**Ключові слова:** англомовний мобільний роман, лінгвостилістичні особливості.

**Вступ.** Мобільний роман як окремий жанр сформувався на початку XXI століття з розвитком науково-технічного прогресу. Довгий час такі романи видавалися лише японською мовою. Перший англомовний мобільний роман вийшов у світ в 2007 році і одразу став бестселером. Зважаючи на таку коротку історію існування цього жанру саме в англійській літературі, стає зрозумілим, що нині не існує значної кількості праць, які би вивчали лінгвістичні та стилістичні особливості цього жанру. Загалом, досі в науковому полі немає фундаментальних ані літературознавчих, ані лінгвістичних праць, у яких би досліджувалося це питання. Науковці запропонували загальний огляд літератури такого жанру, описали його історію формування, витоки та дали основні характеристики мобільним романам як окремого жанру літератури (С. А. Демченков, А. Дмитрієва, Р. Rudd, К. Wilson та ін.). Таким чином, беручи до уваги відсутність ґрунтовних наукових праць, присвячених вивченню англомовного мобільного роману, вважаємо проведення таких досліджень **актуальним**.

**Метою** нашої праці було визначити лінгвостилістичні особливості англомовного мобільного роману. **Завдання** дослідження були зумовлені поставленою метою та передбачали таке: описати особливості роману як літературного жанру; проаналізувати історію формування та специфіку текстів мобільної літератури; дати загальну характеристику стилістичним особливостям англомовного мобільного роману; розробити методику проведення експериментального дослідження; визначити загальні особливості сюжетної та композиційної будови роману «Secondhand Memories» Такацу; схарактеризувати лінгвостилістичну специфіку мобільного роману «Secondhand Memories» Такацу; встановити наявність жанрової специфіки у творах жанру мобільної літератури.

**Матеріал та методи дослідження.** В процесі дослідження було використано такі спеціальні наукові методи, як: метод дискурсивного, контекстуального, лінгвостилістичного аналізу, метод математичних підрахунків. Метод дискурсивного аналізу дозволив виділити основну прагматичну спрямованість твору, визначити його композиційно-сюжетну будову, з'ясувати провідну ідею тощо. Контекстуальний аналіз використовувався з метою дослідження мовленнєвого контексту певного лінгвостилістичного засобу для розуміння мети його вживання, глибинної інтенції автора та з'ясування його художньої цінності. Лінгвостилістичний аналіз було спрямовано на дослідження лінгвостилістичних особливостей твору різних рівнів. Метод математичних підрахунків дав змогу отримати кількісні дані щодо дистрибуції тих чи тих стилістичних засобів у тексті роману та сформулювати обґрунтовані висновки.

**Результати та дискусія.** Розвиток комунікаційних технологій у період кінця ХХ — початку ХХІ століття став поштовхом для виникнення гібридних форм, посталих при переході класичних жанрів у нове для них інтерактивне середовище та розробці нових засобів художньої виразності на основі сучасних телекомунікаційних технологій, до числа яких належить мобільний роман.

В англомовній традиції наразі використовуються два терміни на позначення мобільного роману — «cell phone novel» та «mobile phone novel». Перші мобільні романи мали назву «sms-novels» («sms-романи») (Calvetti, 2015). Науковці вважають, що експансія романістики у царину «гаджетів» обумовлена пошуком не стільки новаторських художніх форм, скільки нових каналів дистрибуції, однаково привабливих як для авторів, так і для читачів (Городиловська, 2003: 136).

Найближчий прототип «мобільної літератури» представлений журнальними публікаціями, коли художній твір друкується частинами в кількох номерах (публікаційний цикл зазвичай становить від 3–4 місяців до року і більше). Відмінності між ними полягають у тому, що при «мобільній» дистрибуції творів, порівняно з друковано-журнальною, окремі «порції» тексту виявляються меншими у сотні разів, а інтервали між їхньою доставкою читачеві — у десятки (Bern & Lang, 2003).

Мобільний роман є принципово новим жанром літератури, а тому, безумовно, має свою специфіку як на рівні задуму, композиції, так і мови. Мобільні романи містять короткі розділи, довжиною в серед-

ньому 140 слів. Не зважаючи на такий мінімалізм, кожен розділ є відносно завершеним у сюжетно-композиційному відношенні уривком тексту (Городиловська, 2003: 138).

До суто лінгвістичних особливостей текстів цього жанру слід віднести: використання скорочень; розмовний, спрощений та лапідарний стиль; часте опущення драматичних діалогів, що дає читачеві змогу самостійно доміслити та інтерпретувати прочитане; гостре розгортання сюжетів нерідко тримає читача в напрузі та стимулює очікування наступної частини (Coates, 2010: 167).

До графічних стилістичних засобів мобільного роману відносять використання капіталізації, фонетичні повтори (алітерацію чи асонанс), використання емоджі, неконвенціональну пунктуацію (використання дефісів, позначок нескінченності, знаків оклику не наприкінці речення тощо) (Coates, 2010: 165).

Таким чином, мобільний роман є принципово новим літературним жанром, який має всі конститутивні жанрові ознаки. Попри відсутність достатньої кількості праць, присвячених вивченню стилістичних особливостей мобільної літератури, можна констатувати той факт, що мобільні романи виявляють ознаки розмовного функціонального стилю з елементами писемного мовлення, що і дає змогу відносити такий жанр літератури до гібридних.

Аналізований роман «Вторинні мемуари» американської письменниці японського походження Такацу був першим англomовним мобільним романом, написаним у 2008 році, який згодом став бестселлером.

Сюжет твору побудований навколо простої теми — історії двох підлітків-старшокласників, що знайомі з дитинства і кохають одне одного. Головні персонажі роману — Сейджі, від імені якого ведеться оповідання, та Аоі, його дівчина. Наприкінці твору Аоі помирає від нещасного випадку. Герої твору — типові підлітки свого часу: вони зустрічаються, ходять у гості, грають на гітарі, влаштовують вечірки. В тексті немає розлогого опису чи портретних пейзажів будь-кого з персонажів. Про їхні емоції та почуття ми дізнаємося крізь пряму номінації — автор вербалізує власні емоції, прямо називаючи їх.

Оповідь у романі ведеться від першої особи однини. Текст твору містить розповідні речення та багато діалогів. Назва роману відбиває провідну ідею твору: після загибелі дівчини, з якою було дуже міцно

пов'язане життя оповідача, він частково втрачає пам'ять про те, що було у його житті до того моменту, коли її не стало.

Аналіз композиції роману виявив, що текст складається з 60 розділів середньою довжиною 90 слів. При цьому кількість слів у різних розділах є змінною та безпосередньо залежить від розвитку сюжетної лінії. Загалом варто відзначити нестабільність розвитку сюжету, який являє таку схему:

«оповідь → розвиток напруження → міні-кульмінація → міні-розв'язка».

Така схема декілька разів повторюється у тексті твору. Першою міні-кульмінацією є випадок, коли Сейджі думав, що з Аої щось сталося, проте це був лише розіграш. Друга міні-кульмінація має місце, коли з Аої трапляється нещасний випадок, і Сейджі підбігає до неї. Фінальна кульмінація відбувається в той момент, коли Аої трагічно загинула.

Проведений аналіз виявив, що довжина розділів напряму залежить від композиційної структури твору. Так, розділи 1–22, будучи розповідними по суті з повільним рухом сюжету, мають приблизно однакову довжину розділу в 100 слів. При наближенні до першої міні-кульмінації довжина розділів збільшується до 145 слів. Кульмінаційний розділ 23 має всього 100 слів.

Далі розділи 43 та 45 підводять до другої міні-кульмінації, тому їхня довжина складає 140 слів. Розділ 46 є другою міні-кульмінацією, його довжина складає 21 слово.

За цим відбувається напруження перед фінальною, головною, кульмінацією, довжина розділів знову зростає до 130 слів. Кульмінація досягає свого апогею у розділі 59, який містить лише одне слово та багато крапок. Графон в даному випадку теж посилює створюваний художній ефект:

...

*Аої.*

... (49)

Останній розділ роману, 60-й, містить розв'язку і складається, як і попередні розділи-розв'язки, із середньої кількості слів — 66.

Тобто на основі проведеного дослідження можна говорити про те, що довжина розділів у романі є сюжетноутворювальним прийомом та тісно пов'язана з композицією тексту твору.



Аналіз лінгвостилістичних засобів цього твору виявив **такі особливості**.

У досліджуваному романі **фонографічні** засоби не були численними, проте їх все-таки можна відзначити (далі в дужках буде наведено номер розділу, з якого взятий фрагмент для цитування).

1. Найпоширенішим засобом фонографічного рівня виявилась оноματοпея, або **звуконаслідування**. У більшості випадків такі слова означали звуки, пов'язані з явищами природи та навколишнього середовища. Розглянемо декілька прикладів.

*With a crash and splash we plunged into the water* (2).

У цьому прикладі автор ужив звуконаслідування *crash and splash* для створення ефекту плескання води та занурення читача в атмосферу, про яку йдеться. Ще в одному прикладі:

*I heard the crowd roar, the atmosphere so charged I could feel the electricity running up my spine* (5).

У цитованому уривку вжито дієслово *roar*, аби читач зміг краще зрозуміти звуки, які видавав натовп, порівнюючи їх із ревом.

У деяких випадках оноματοпея вживалася на позначення звуків, які продукує людина. Наприклад:

*«You're ...safe...» I mumbled in her ear. I felt tears threatening to build up. I was so relieved. I wouldn't know what to do without her* (23).

Тут автор вжив дієслово *mumbled*, утворене за допомогою оноματοпеї; воно вказує на незв'язне мовлення персонажа, його змішані емоції та незрозумілі відчуття.

2. Окрім оноματοпеї, автор уживає у тексті роману **римування**. Наприклад:

*It was summer. School was off. I was in complete bliss.*

*There was nothing better than this.* (1).

У цьому прикладі римуються два слова наприкінці рядка — *bliss* та *this*. На наш погляд, автор вдається в цьому фрагменті до римування для того, аби підкреслити ефект абсолютного щастя та спокою, які відчував головний персонаж твору.

3. У тексті роману спостерігаються випадки **алітерації** на зразок:

*The only thing she did. She smiled. Tears fell down my face like a waterfall* (50).

У цьому прикладі маємо використання приголосних *f, s, v*, повтор яких створює ефект чогось падаючого, чогось сумного та об'ємного.

За допомогою цього прийому автор показує, які емоції відчуває головний персонаж, що шойно побачив, як його кохана дівчина вмирала.

4. У цьому ж розділі можна відзначити використання **асонансу** — повтору голосних, наприклад:

*“It was my fault...” I was sobbing like a child. “It was my fault... Aoi... It was my fault. Don’t smile at me. I couldn’t save you...”* (50).

У цій репліці повторюються голосні *o* та *a* заднього ряду. Це продукує ефект трагічності та підкреслює драматизм ситуації.

Ще в одному випадку вживання асонансу через повторення головного дифтонгу *ai* створює позитивний ефект чогось приємного, гарного настрою, легкості та піднесення:

*I felt really good. Stretching out my legs, I looked up at the night sky. It was a clear sky, there was a bright moon. Even though there were so many lights in the city, it was still shining happily.*

5. Окрім суто фонетичних засобів, у тексті також було відзначено вживання **графонів**. Наприклад:

“NOOOOO!!!!!! AOI!!!!”

*I screamed again. I felt her go limp against my arms. I shook her* (57).

Цей приклад показує використання графону для передачі сильних негативних емоцій головного персонажу. Коли з Аої трапився нещасний випадок, головний герой кричав від горя. Підвищення голосу на фізичному рівні на рівні тексту передано завдяки прийому капіталізації.

Таким чином, фонографічні засоби широко використовувались автором роману для відтворення різноманітних фонетичних флуктуацій звуків як мовлення, так і зовнішнього середовища, що призначене допомогти читачеві краще зрозуміти описувану атмосферу та поринути в неї.

Аналіз **лексичного** складу мови досліджуваного роману виявив, що у тексті твору переважають лексичні одиниці розмовного стилю; спостерігається значна кількість слів, що належать до зниженого розмовного стилю; наявні одиниці пейоративної лексики. Наведемо нижче деякі приклади.

*«Yeah. I know eh? Want to go swimming again» I grinned* (3).

*She grinned.* «Smart. I deliberately picked a stupid boyfriend so I can boss you around.

*«Give us a speech dude!» A few of the boys shouted»* (9).

*Geez, if she could be clearer. What did she have planned?* (13).

*Damn it* (21).

«*You bastard — !!! I won't let you get away with this!*» *I swore at him, but was cut off* (21).

Також варто зазначити, що, хоч мобільні романи і відзначаються загалом простотою викладення матеріалу та певним чином художньою симпліцитністю, у тексті досліджуваного твору було виявлено суттєву кількість стилістичних засобів лексико-граматичного рівня, які будуть розглянуті нижче.

Одним з найпоширеніших засобів виявилась **метафора** з її підвидами. Розглянемо деякі приклади.

*The blaring, flashing night city lights made our spirits light up with excitement. We were nearly dancing, jumping, in our bodies, wanting to leave our earthly flesh behind. We were holding hands, swimming through the sea of people* (4).

У цитованому уривку помічено дві метафори — *made our spirits light up with excitement* (змусили наш настрій засвітитися від задоволення) та *swimming through the sea of people* (плаваючи серед моря людей). Ці метафори покликані підкреслити позитивний настрій головних героїв роману.

Ще один приклад:

*I heard the crowd roar, the atmosphere so charged I could feel the electricity running up my spine* (5).

Поширена метафора в цьому реченні *I could feel the electricity running up my spine* — *І міг відчувати, як електричність протікала моєю спиною* — вжита для того, аби показати, наскільки піднесений настрій був у головного героя та загалом для того, аби зобразити атмосферу, що панувала на вечірці.

Окрім метафори в чистому вигляді, автор також вдавався до використання підвиду метафори — **персоніфікації**. Наприклад:

*I could see my fingers laughing and joking* (17).

Персоніфікація *мої пальці сміялись та танцювали* використана Такацу, на наш погляд, для того, щоби показати, як весело Сейджі грав на гітарі.

Окрім метафори, широко вживана також **гіпербола**. Наприклад:

*I turned to look at Aoi who was grinning from ear to ear. She looked so cute and excited* (6).

Вжитий вислів *grinning from ear to ear* — *посміхаючись до вух* — є явним перебільшенням і використовується для позначення того, наскільки сильно головна героїня була щасливою.

Ще в одному прикладі:

*I paused. What should I wish for? I felt like I had everything in the world. I didn't need anything. As long as she was fine, I would be okay* (25).

Гіпербола *I felt like I had everything in the world* — *я відчував себе так, наче мені більше нічого не було потрібно в цьому світі* — підкреслює кохання головного персонажа до його дівчини.

Ще одним вживаним засобом у творі є **метонімія**. Наприклад:

*She was a large part of my life. Half of my heart probably belonged to her* (14).

Метонімія *Half of my heart probably belonged to her* — *половина мого серця належала їй*: мається на увазі, що значна частина думок та почуттів головного героя належала Аої.

Численними у тексті роману виявилися випадки **уподібнення**. Наприклад:

*I crouched down slowly beside her. She looked so delicate, like a flower* (49).

На наш погляд, Такацу вдається в цьому випадку до вживання уподібнення *наче квітка* для того, аби посилити створений образ тендітної та ніжної дівчини, яка після нападу лежала непритомна, наче зірвана квітка.

Досить часто у творі спостерігаються випадки вживання різних видів **повтору**. Найчастіше це був повтор окремих слів. Наприклад:

«*You forgot??*» *She laughed. «Stupid».*

*I laughed. «Stupid? You're calling your boyfriend stupid? What does that make you?».*

У цитованому уривку слово *stupid* повторюється в різних позиціях у реченні для того, щоби показати дуже близькі відносини між головним героєм та його дівчиною. Наведемо ще один приклад:

*I closed my eyes for a moment and pretended to make a wish. I didn't though because I believed I had everything I could ever wish for. I was content with my life. I just wished it would stay this way. Maybe I should have made a wish* (9).

У цьому фрагменті повтор слова *wish* використано, аби підкреслити, що наразі, в свій День народження, Сейджи роздумував над своїми бажаннями і зрозумів, що єдине, що йому бажається, — це щоби все було завжди так, як є.

Часто трапляються випадки анафоричного повтору слів або фраз, наприклад:

*I promised I would never leave her. I promised I would protect her. I promised.*

У цьому прикладі повтор *I promised* вжито, аби наголосити на тому, що Сейджі обіцяв захищати свою Аої, проте не зміг.

Відзначаються й випадки використання ланцюжкового повтору, пор.:

*Aoi's white summer dress was floating, glowing like an angel's robes. Everything was floating in mid-air, falling, falling slowly (44).*

Такий повтор вжито для того, щоби занурити читача до процесу і створити в його уяві картинку повільного падіння.

Закінчується роман також повтором:

*Everything seemed gray to me. A drab and dark gray.*

Повтор кольору «сірий» вжито на позначення того, що для Сейджі світ втратив свої фарби із втратою Аої.

У тексті спостерігається використання *enimemis*, хоч їх і не так багато, як прикладів уживання інших, зазначених вище засобів. Наприклад:

*The blaring, flashing night city lights made our spirits light up with excitement (4).*

Вживання епітетів *blaring, flashing* покликане передати атмосферу нічного міста, освітленого яскравими вогнями. З тією самою метою вжито епітет в уривку:

*It was a glorious night, the stage lights were flashing in multi-colours (5).*

Досить фігуративний, на нашу думку, епітет *lop-sided grin* — *неперекривлена посмішка* — вжито у прикладі нижче:

*He looked at the crowd. I hoped he saw me and Aoi. Then he gave a lop-sided grin and said, «Let's rock on!» (6).*

Зважаючи на те, що Такацу є уродженкою Японії, стає зрозумілим використання у тексті роману варваризмів, переклад яких наводиться наприкінці розділу. Наприклад:

*I pulled away after a moment and flashed her a grin. «Matte ne. I'll be back».*

\**Matte* — *wait a moment* (39).

Також можна відзначити вживання автором різних *вигуків*, що є загалом ознакою розмовного мовлення. Наприклад:

«*Mm.*» *She nodded, a full trust in her eyes* (4).

«*Eh?*» *Her large eyes looked up at me, slightly puzzled* (11).

«*Ouch!*» *She had me there. I grinned* (8).

Такі вигуки мають передати розмовність мовлення персонажів твору.

Аналіз синтаксичних особливостей роману Такацу «*Secondhand Memories*» виявив розмаїття стилістичних засобів і цього рівня.

Передусім, варто зазначити, що у тексті роману переважають **прости речення**. Багато з них — непоширені. Окрім того, відзначимо, що ближче до останніх розділів твору, при наближенні до кульмінації, довжина речень все скорочується. Наприклад, п'ятдесят дев'ятий розділ роману містить лише одне слово, а переважна більшість речень у 57 та 58 розділах — одно- та двослівні.

Увагу привертає також те, що у текст твору рясніє **еліптичними реченнями**. Наприклад:

*Yes, Aoi-chan, I'll always remember you. No matter what* (3).

*I paused. «Birthday??» I had completely forgotten about my birthday. I was having too much fun. I would be turning 17 tomorrow.*

«*You forgot??*» *She laughed. «Stupid».*

*Instead saw five more cars headed my way* (42).

Такі речення, як правило, використовуються для створення ефекту розмовного мовлення, адже вони — типові складові діалогів.

Часто на синтаксичному рівні простежується вживання **відокремлень**. Наприклад:

*Then the headlights of the car cast a heavenly glow on her.*

*On the girl I love.*

*I could see her eyes now wide. Frightened* (44).

У цих прикладах відокремлені члени речення — *On the girl I love* та *Frightened* відокремлені від речення крапкою, що не повинна стояти на тому місці згідно із загальними правилами пунктуації. Таке відокремлення слугує меті привернути увагу читача саме до цих слів та підкреслити їхню важливість, посилити напругу.

Ближче до фінальної кульмінації твору автор знову вживає відокремлення:

*Then, I saw her. She was lying on the road. A ruffled white flower. Vulnerable, broken.*

У цьому прикладі вжито одразу два відокремлення — *A ruffled white flower. Vulnerable, broken*, які підкреслюють стан головної героїні.

В деяких випадках спостерігалось, навпаки, додавання, тобто **прикладка** елементів речення. Як от:

*The water was cool, a refreshing touch on our feet (2).*

*With a crash and splash, we plunged into the water, squealing (2).*

Вживання таких прикладок націлене на те, щоби підкреслити важливість інформації, яка міститься у них.

Дуже широко поширеними у тексті роману виявилися **паралельні конструкції**. Розглянемо деякі приклади.

*I could only hear the words of the man that called echo over and over in my head. I could only hear my own heart pounding, rumbling through my whole body (19).*

Цей приклад ілюструє вживання паралельних конструкцій для підкреслення того, що все, що чув головний герой, — це було биття власного серця та відлуння у вухах.

Ще одним яскравим прикладом використання паралельних конструкцій може слугувати цілий розділ, зокрема, весь 46-й розділ побудований на паралелізмі:

*I heard a deafening thump.*

*I heard a scream. Was that me?*

*The car screeched.*

*My chest hurt.*

*My world spun (46).*

Всі речення наведеного розділу побудовані паралельно одне до одного, чим створюється суттєва напруга, адже цей розділ є останнім передкульмінаційним розділом у творі.

Подібні паралельні конструкції вжито при описі тієї миті, коли помирає головна героїня твору, Аої:

*My heart could break from the pain. She was crying. I was crying (56).*

Аналогічно до паралельних конструкцій у творі також було зафіксовано обернені паралельні конструкції, або **хіазм**. Наприклад:

*Then she grabbed my hand and gave me a quick squeeze.*

*I gave her a squeeze back and turned my attention to the stage (5).*

Використання хіазму в цьому реченні продукує певним чином ефект комічності, легкості, оскільки додає деталі до опису відносини між закоханою парою.

Ще в одному прикладі:

*«I love you. I love you! Don't leave me!»*

*«I won't leave you. I love you, too» (56).*

Обернені паралельні конструкції створюють ефект контрасту, а також певною мірою підсилюють трагічність ситуації, що склалася.

Досить часто, зважаючи на стиль оповіді від першої особи однини, автор вдається до вживання значної кількості *питань*, на які не дає відповіді, бо він її не знає. Наприклад:

Only thoughts shot through my head. Who was he? What's going on? What does he mean? Aoi-chan? Is she in danger? If you want to see Aoi again? What does that mean? Who was he? He kidnapped Aoi? Is this a kidnapping? Rooftop? What was he doing with her? Who was he? Was he some pranker or serious? (19).

В цьому прикладі питання були поставлені в ту мить, коли головний герой не міг збагнути, що могло статися з його дівчиною. Для того, аби показати, який сумбур думок відбувався в голові Сейджея, автор і вдався до такої кількості питальних речень.

Окрім суто питальних речень, у тексті було помічено також *риторичні запитання*. Наприклад:

*What if something happened to her? Can I live without her? (16).*

Відповідь на таке питання була очевидною для головного героя.

З огляду на напружений характер роману зрозумілим видається часте вживання автором прийому *градації* для вираження такої напруги. Наприклад:

*I was sweating. I felt like I was dreaming, or rather having a nightmare (16).*

У цьому прикладі градацію вжито для вираження стану хвилювання Сейджи, коли він зрозумів, що з Аої щось сталося.

Ще в одному прикладі:

*I wanted to cry, I wanted to shout, I wanted something, anything (19).*

Градація створюється завдяки анафоричному повторенню основи речення *I wanted* з емоціями, що наростають у наступних словах: *плакати* > *кричати* > *щось* > *що завгодно*. Таке посилення емоційної навантаженості слів сприяє кращому розумінню читачем почуттів автора.

Наприкінці твору, коли помирає головна героїня роману, Такацу також вживає прийом градації, аби підкреслити душевні страждання Сейджи, який звинувачує у всьому себе самого:

*I had promised. I felt hatred. I hated myself (52).*

Подекуди у тексті роману автор звертався до використання *асиндетону* — цілеспрямованого опущення сполучників. Наприклад:



*I desperately tried to remember her face, her soft hair, her warm hand in mine, her head against my shoulder, her smile, but there was nothing* (19).

У цьому переліку тих малих речей, які виявилися раптом дуже важливими для автора, не вжито коми, яка за правилом мала би стояти перед останнім членом перелічення. Цей прийом створює враження того, що не принципово, що конкретно, адже всі дрібниці були важливими у спогадах автора.

Також звертає на себе увагу порядок слів. Зважаючи на те, що у тексті роману наявна велика кількість діалогів, тобто взірців спонтанного розмовного мовлення, у багатьох випадках порушується порядок слів (*інверсія*). Це стосується переважно питальних речень, у яких замість типового для питального речення порядку слів із допоміжним дієсловом на початку вживається прямий порядок слів. Наведемо приклади.

*«You forgot?» She laughed. «Stupid»* (8).

*This was what she planned all along? Aoi-chan...Tears threatened to overflow. She made this all last night? She is so thoughtful* (20).

У другому прикладі порушений порядок слів, хоч це навіть не діалог. На наш погляд, автор вживає інверсію в цьому випадку для того, щоби підкреслити, що ці слова становлять внутрішній монолог, який часто будується не за правилами.

**Висновки.** Таким чином, проведене дослідження показало, що роман Такацу «*Secondhand Memories*», не зважаючи на специфіку жанру мобільної літератури, є досить багатим в художньому сенсі, містить значну кількість стилістичних засобів різних рівнів та має специфічну композиційну структуру.

**Перспективи** подальшого дослідження вбачаємо у подальшому розгляді мовних особливостей текстів романів зазначеного жанру.

## ЛІТЕРАТУРА

Городиловська Г. П. Проблема стилів в українському мовознавстві. *Вісник Львівського університету. Серія: журналістика*. 193 Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2003. Вип. 23. С. 136–143.

Bern P., Lang H. Use and adaptation of written language to the conditions of computer-mediated communication: PhD dissertation: Goteborg University, 2002. URL: [http://www.ling.gu.se/~ylvah/dokument/ylva\\_diss.pdf](http://www.ling.gu.se/~ylvah/dokument/ylva_diss.pdf)

Calveti P. Keitai shōsetsu: Mobile Phone Novels Is It True that New Technologies Are Changing the Japanese Language? *Contemporary Japan Challenges for a World Economic Power*

*in transition* [ed. by Paolo Calvetti, Marcella Mariotti]. Venezia : Edizioni Ca' Foscari — Digital Publishing, 2015. P. 203–218.

Coates St. The language of mobile phone novels: Japanese youth, medialanguage and communicative practice. 2010. URL: [https://www.academia.edu/5792894/THE\\_LANGUAGE\\_OF\\_MOBILE\\_PHONE\\_NOVELS\\_JAPANESE\\_YOUTH\\_MEDIA\\_LANGUAGE\\_AND\\_COMMUNICATIVE\\_PRACTICE\\_1](https://www.academia.edu/5792894/THE_LANGUAGE_OF_MOBILE_PHONE_NOVELS_JAPANESE_YOUTH_MEDIA_LANGUAGE_AND_COMMUNICATIVE_PRACTICE_1)

## LINGUAL AND STYLISTICAL SPECIFICS OF THE ENGLISH MOBILE NOVEL

**Anastasia A. Yumrukuz**

Candidate Of Philological Sciences, Associate Professor, Head Of The Department  
Of Western And Eastern Languages And Methods Of Their Teaching,  
State Institution «South Ukrainian National Pedagogical University  
named after K. D. Ushynsky»,  
Odesa, Ukraine  
e-mail: yumrukuz.aa@pdu.edu.ua  
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8644-8655>

**Liubov V. Pershyna**

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor  
of the Department of Romano-Germanic Philology and Methods of Teaching Foreign  
Languages, International Humanities University,  
Odesa, Ukraine  
e-mail: l.pershyna@gmail.com  
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1171-8061>

### **SUMMARY**

*The article examines the linguistic and stylistic features of a new genre of literature — the mobile novel. It is noted that the development of communication technologies in the period of the end of the 20th and the beginning of the 21st centuries became the impetus for the emergence of hybrid forms that arose during the transition of classical genres to a new for them interactive environment and the development of new means of artistic expression based on modern telecommunication technologies, which include mobile novel. It was determined that the purely linguistic features of the texts of this genre include the use of abbreviations; colloquial, simplified and lapidary style; frequent omission of dramatic dialogues, which allows the reader to independently guess and interpret what they have read; the sharp unfolding of plots often keeps the reader in suspense and stimulates anticipation of the next part. The graphic stylistic devices of the mobile novel include the use of capitalization, phonetic repetitions (alliteration or assonance), the use of emoji, unconventional punctuation (the use of hyphens, infinity signs, exclamation marks in the middle of the sentence, etc.). During the*

*experimental study, the linguistic stylistic features of the mobile novel “Second-Hand Memories” by the English-speaking author of Japanese origin Takatsu were analyzed. In the process of research, the compositional structure, plot line, roles of the main characters, as well as linguistic stylistic phenomena of the three levels of language — phonographical, lexical and grammatical, and syntactic — were analyzed.*

**Key words:** *English mobile novel, linguistic stylistic specifics.*

## REFERENCES

Horodylovska H. P. (2003). Problema styliv v ukrains'komu movoznavstvi [The Problem of Styles in Ukrainian Linguistics]. *Visnyk L'vivskogo universytetu. Serii: zhurnalistyka [Bulletin of Lviv University. Journalism series]*. Vol. 23. P. 36–143 [in Ukrainian].

Bern P., Lang H. (2002). Use and adaptation of written language to the conditions of computer-mediated communication. PhD dissertation, Goteborg University. URL: [http://www.ling.gu.se/~ylvah/dokument/ylva\\_diss.pdf](http://www.ling.gu.se/~ylvah/dokument/ylva_diss.pdf)

Calvetti P. (2015). Keitai shōsetsu: Mobile Phone Novels Is It True that New Technologies Are Changing the Japanese Language? *Contemporary Japan Challenges for a World Economic Power in Transition* [ed. by Paolo Calvetti, Marcella Mariotti]. Venezia : Edizioni Ca' Foscari — Digital Publishing. P. 203–218.

Coates St. (2010). The language of mobile phone novels: Japanese youth, medialanguage and communicative practice. URL: [https://www.academia.edu/5792894/THE\\_LANGUAGE\\_OF\\_MOBILE\\_PHONE\\_NOVELS\\_JAPANESE\\_YOUTH\\_MEDIA\\_LANGUAGE\\_AND\\_COMMUNICATIVE\\_PRACTICE\\_1](https://www.academia.edu/5792894/THE_LANGUAGE_OF_MOBILE_PHONE_NOVELS_JAPANESE_YOUTH_MEDIA_LANGUAGE_AND_COMMUNICATIVE_PRACTICE_1)

*Стаття надійшла до редакції 06.12.2023*

**Вимоги до оформлення наукових праць,  
що друкуються в «Науковому віснику Південноукраїнського  
національного педагогічного університету  
імені К. Д. Ушинського: Лінгвістичні науки»**

**ТЕХНІЧНІ ВИМОГИ**

Обсяг основного тексту статті (без анотацій та літератури) має становити не менше 0,5 др. арк. (12 с.), 21600–22000 знаків з пробілами. Шрифт тексту — Times New Roman, розмір 14, інтервал 1,5; поля з усіх сторін — 20 мм.

**СТРУКТУРА СТАТТІ**

1. Шифр УДК без абзацного відступу, у верхньому лівому куті першої сторінки.

2. Назва статті великими літерами напівжирним шрифтом, вирівняно по центру.

3. Інформація про автора (-ів): ім'я та прізвище — курсив, напівжирний шрифт (науковий ступінь, учене звання, посада, назва організації, в якій працює автор, країна, e-mail, ORCID ID, Researcher ID або Scopus ID — якщо автор має). Вирівняно по центру. Кегль 12, інтервал 1,0.

4. Анотація — слово «АНОТАЦІЯ» з абзацним відступом, великими літерами, напівжирним шрифтом, курсив. Обсяг 1500–1800 знаків без пробілів з ключовими словами. Текст анотації оформляється курсивом, інтервал між рядками одинарний, шрифт тексту — Times New Roman, розмір 12.

«Ключові слова» напівжирним шрифтом, абзацний відступ, курсив, інтервал між рядками одинарний, шрифт тексту — Times New Roman, кегль 12, курсив.

5. Текст статті містить три розділи: **вступ** (мета та завдання дослідження; матеріали та методи дослідження), **результати та дискусія, висновки**.

6. Цитування та внутрішньотекстове посилання у тексті подавати за стилем APA (American Psychological Association style), наприклад, (Петров, 2018); якщо зазначається сторінка джерела, то вона подається через двокрапку, наприклад, (Петров, 2018: 120).

7. Таблиці, схеми, рисунки, діаграми розміщуються в центрі сторінки безпосередньо після посилання на них у тексті статті. Слово «Таблиця» та її номер пишуться курсивом зверху вирівняно справа, а рядком нижче вирівняно по центру — назва таблиці. Інші ілюстрації, теж нумеровані, підписуються знизу вирівняно по центру.

8. Формули подаються в окремому рядку вирівняно по центру, нумеруються арабськими цифрами в круглих дужках з правого боку сторінки.

9. Слово «ЛІТЕРАТУРА» пишеться великими літерами курсивом напівжирним шрифтом вирівняно по центру. Нижче подаються за алфавітом використані літературні джерела БЕЗ НУМЕРАЦІЇ. Література оформляється відповідно до вимог «ДСТУ 8302:2015». Кегль 12, інтервал 1,0.

10. Після викладу матеріалу статті подається інформація англійською мовою відповідно до пунктів 2, 3, 4.

## ЗРАЗОК

УДК 81'25:82–5:811.111=811.161.2

# СПОСОБИ ВІДТВОРЕННЯ ЛІНГВОКУЛЬТУРНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ АНГЛОМОВНИХ ПОЛІТИЧНИХ ПРОМОВ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

---

---

*Іван Петренко*

кандидат філологічних наук, доцент кафедри перекладу і теоретичної та прикладної лінгвістики Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»,

Одеса, Україна

e-mail: ipetrenko@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0442-6837>

### **АНОТАЦІЯ**

*Статтю присвячено опису лінгвокультурних особливостей англomовних промов політиків, а також засобам їх відтворення в перекладах українською мовою. Тема дослідження є актуальною з позиції функціонально-комунікативного підходу...*

***Ключові слова:** політичні промови, лінгвокультурні особливості, перекладацькі операції, адекватність перекладу.*

Текст статті.

**Вступ** (критичний аналіз наукових джерел, актуальність, методи та матеріал дослідження).

**Результати та дискусія.**

**Висновки.**

### **ЛІТЕРАТУРА**

Горбань Ю. А., Білик Ю. І., Дячук Л. В. та ін. Історія сучасного світу: соціально-політична історія XV–XX століть. Київ: Знання, 2007. 439 с.

## METHODS OF REPRODUCING LINGUISTIC AND CULTURAL PECULIARITIES OF ENGLISH POLITICAL SPEECHES IN UKRAINIAN

*Ivan Petrenko*

Candidate of Philology, Associate Professor at the Department of Translation, Theoretical and Applied Linguistics, State Institution «South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky», Odesa, Ukraine  
e-mail: spetrenko@gmail.com  
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0442-637>

### **SUMMARY**

*The article has been devoted to the description of linguistic and cultural peculiarities of English politicians and methods of their presentation in Ukrainian. The problem of the research is urgent taking into consideration the functional and communicative approach...*

**Key words:** *politicians' speeches, lingual and cultural peculiarities, translation operations, adequate translation.*

### **REFERENCES**

Horban Iu. A., Bilyk Iu. I., Diachuk L. V. ta in. (2007). *Istoriia suchasnoho svitu: sotsial-nopolitychna istoriia XV–XX stolit* [History of the modern world: social-political history of the XV–XX centuries]. Kyiv: Znannia. 439 p. [in Ukrainian]

### **До статті додаються:**

Довідка про автора (авторів) на окремому аркуші: прізвище, ім'я та по батькові, місце роботи (для аспірантів — місце навчання), посада, науковий ступінь, учене звання, домашня адреса (індекс обов'язково), адреса електронної пошти, контактні телефони, поштова адреса (або адреса відділення «Нової пошти») для надсилання друкованого екземпляру журналу.

Текст статті та додаткові матеріали надсилати електронною поштою на електронну адресу [zhmaeva@gmail.com](mailto:zhmaeva@gmail.com) (у темі листа вказати прізвище автора).

Грошовий переказ сплачується **після позитивного рішення редколегії про прийняття статті до друку**. Редакційна колегія залишає за собою

право перевіряти отримані статті на наявність плагіату, віддавати надіслані статті на додаткове рецензування, а також відхиляти ті з них, які не відповідають вимогам або науковим напрямкам журналу.

**Розмір коштів** на покриття витрат з публікації статей у журналі «Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського: Лінгвістичні науки» **складає 1000 грн.**

**РЕДАКЦІЯ ЖУРНАЛУ НЕ НЕСЕ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ЗМІСТ СТАТЕЙ ТА МОЖЕ НЕ ПОДІЛЯТИ ДУМКУ АВТОРА!**

Мови публікацій: українська, англійська, німецька, польська, китайська, корейська.



## ЗМІСТ

**Ліаді О. І., Дерік І. М.**

Міфологічний ракурс мовної картини світу (місяць і сонце у фразеології) . . . . . 5

**Арефьєва Н. Г.**

Астрономічний лінгвокультурний код у болгарській фразеології (концепт «Небо») . . . . . 18

**Бошков А. В.**

Семантичний аналіз синонімічного ряду ключової лексики концепту «Pandemic» . . . . . 34

**Корольова Т. М., Юхимець С. Ю.**

Phonetic Typology . . . . . 51

**Косюга О. О.**

Вербальні засоби творення художнього простору у літературі жанру фентезі (на матеріалі наративу про Гаррі Поттера Дж. К. Ролінг «Гаррі Поттер і келих вогню») . . . . . 65

**Романова Н.**

Лексична інтерпретація емоцій шведської Королеви Христини за Ніною Блазон . . . . . 79

**Чан Тхі Суєн**

Порівняльна характеристика невербальних засобів комунікації в українській та в'єтнамській культурах (на матеріалі кіноповісті О. П. Довженка «Поема про море») . . . . . 93

**Юмрукуз А. А., Першина Л. В.**

Лінгвостилістичні особливості англомовного мобільного роману . . . . . 108

Вимоги до оформлення наукових праць, що друкуються в «Науковому віснику Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського: Лінгвістичні науки» . . . . . 124

## CONTENTS

<b>Alexander I. Iliadi, Ilona M. Derik</b> Mythological Perspective of the Linguistic Worldview (the Moon and the Sun in Phraseology) . . . . .	5
<b>Natalia G. Arefieva</b> Astronomical Linguocultural Code in Bulgarian Phraseology (the Concept «Sky») . . . . .	18
<b>Andrii V. Boshkov</b> Semantic Analysis of the Synonyms of the Concept «Pandemic» . . . . .	34
<b>Tetiana M. Korolova, Svetlana Yu. Yukhimets</b> Phonetic Typology . . . . .	51
<b>Oleksandra O. Kosiuha</b> Verbal Means of Creating Artificial Space in the Literature of the Fantasy Genre (Based on the Material of the Narrative about Harry Potter by Jk Rowling «Harry Potter and the Goble of Fire») . . . . .	65
<b>Natalia Romanova</b> Lexical Interpretation of the Emotions of Swedish Queen Christina by Nina Blazon . . . . .	79
<b>Trầnthị Xuyén</b> Comparative Characteristics of Means of Non-Verbal Communication in Ukrainian and Vietnamese Cultures (on the Material of a Film Story «Poem about the Sea» by O. P. Dovzhenko) . . . . .	93
<b>Anastasia A. Yumrukuz, Liubov V. Pershyna</b> Lingual and Stylistical Specifics of the English Mobile Novel . . . . .	108
Requirements to the content and structure of the articles published in Scientific Research Issues of South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky . . . . .	124

*Українською та англійською мовами*

Рекомендовано до друку та поширення через мережу Інтернет  
вченою радою Державного закладу «Південноукраїнський національний  
педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»  
Протокол № 7 від 28.12.2023 р.

Затверджено як фахове видання (збірник наукових праць)  
ВАК України 21.09.2020 р. за № 1188

Збірник зареєстровано у Міністерстві юстиції України як друкований засіб  
масової інформації  
Свідоцтво серія КВ № 24048–13908 ПР від 31.07.2019 р.

Усі матеріали збірника представлені на сайті:  
<https://www.lingstud.od.ua>

Відповідальний за випуск — **О. І. Іліаді**  
e-mail: alexandr.iliadi@gmail.com

Тираж 100 прим. Зам. № 30.

Адреса редакції:  
65020, м. Одеса, вул. Старопортофранківська, 34, каб. 35  
e-mail: alexandr.iliadi@gmail.com

Видавництво і друкарня — Видавничий дім «Гельветика»  
65101, Україна, м. Одеса, вул. Інглезі, 6/1  
*Телефони: +38 (095) 934-48-28, +38 (097) 723-06-08*  
**E-mail: mailbox@helvetica.ua**

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 7623 від 22.06.2022 р.